

5340

~~292~~

265
43

3u 7

vol 21
vol 21-1944

1105
4

1944 253

1944

ARATI

ILLUSTRATED
GU MONTHLY

*Recd
12/11/44*

ఆ
పా
థ
మా
సం

కా రణ

8
అక్షరాలు

21 No. 7

జూలై 1944

ఆంధ్రగ్రంథమాల, పోస్టుబాక్సు 212, మదరాసు.

పండితారాధ్య చరిత్ర : శైవమత ప్రతిపాదకముగు ద్విపదకావ్యము. పాల్కురికి సోమనాథ కవి రచితము. డా. చిలుకూరి నారాయణరావు గారు సంస్కరించిరి. దీక్షా, పురాతన, వాద, మహిమ, పర్వతములను పంచ ప్రకరణములును ఒకే సంపుటమున గలవు. ఇంత నిర్దుష్టముగ ఈగ్రంథము నిదివర కెవ్వరును ప్రకటించలేదు. నారాయణరావుగారు రచించిన అమూల్య మైన పెద్ద పీఠికకూడ కలదు.

బసవపురాణము : పాలకురికి సోమనాథ కవి రచించిన ద్విపదకావ్యము. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు రచించిన చక్కని, విపులమయిన పీఠికతో సహితము. రెండుకలిపి రూ. 6-0-0 మాత్రమే.

తంజాపురాంధ్రనాయకరాజచరిత్ర : కురుగంటి సీతారామయ్యగారు రచించినది. తంజావూరును పరిపాలించిన ఆంధ్రనాయకరాజుల చరిత్రోదంతములు యుక్తియుక్తములైన ఆధారములతో సవిస్తరముగా వివరింపబడి యున్నవి. అనేక చిత్రపటములు గలవు. వెల 1-0-0.

అభియరామభూపాలుడు : టి. శివశంకరముగారు రచించినది. విజయనగరపు రాజగు అభియరామరాయల సమగ్రజీవితచరిత్ర. త్రివర్ణ, ద్వివర్ణ, ఏకవర్ణ చిత్రములతో సర్వాంగసుందరముగా ప్రకటితమైన చరిత్రగ్రంథము. వెల 1-0-0.

ఆత్మకథ : నేటికాలమునకు యుగపురుషుడుగా పరిగణింపబడుచున్న గాంధీ మహాత్మునియొక్క సమగ్రజీవిత చరిత్ర ఇది. ఈ చరిత్రను మహాత్ముడే స్వయముగా వ్రాసియున్నాడు. శతావధాని వేటూరి శివరామశాస్త్రిగారు దానిని సరళమైనవైలిలో ఆంధ్రీకరించి యున్నారు. 2-వ భాగము వెల 1-0-0.

జ్యోర్లవిజయనగర చరిత్ర : కుందూరు ఈశ్వరదత్తుగారు రచించినది. కృష్ణదేవరాయల రాజధానియైన హంపీవిజయనగరముయొక్క వ్రాచిన వైభవమును కన్నులకు కట్టినట్లు వివరించుచున్న చారిత్రక గ్రంథము. అనేకచిత్రములతో సంకలితమైనది. వెల 1-0-0.

భారతి-నీకవింశతితమ సంపుటము. భా-౨

వ్యాసముల అకారాది సూచి

	సం.	పుట.
అఖండహిందూస్థానము—కోమాండూరు శతకోపాచార్యులుగారు	... ౧౨	౫౮౫-౫౯౧
అనితల్లి కలువచేరు కాసనము—నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు	... ౩	౬౧-౭౩
అభిసారిక—వింజయూరి శివరామరావుగారు (ప)	... ౯	౨౪౮
అవతారం—రామగోపాల్ గారు (నా)	... ౩	౪౧-౫౪
ఆంధ్రకవుల అవతారికలు—కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు	... ౧౨	౫౨౩-౫౩౫
ఆంధ్రదేశ్యము-అన్యదేశ్యము—కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు	... ౮	౧౫౫-౧౬౪
“ “ “ “ “ “	... ౯	౨౧౦-౨౧౮
ఆచార్యరాయ్—కోమాండూరు శతకోపాచార్యులుగారు	... ౩	౯౩-౯౬
ఆమె ఎవరు?—ఆరుమిల్లి విశ్వనాథరావుగారు (క)	... ౧౧	౪౯౯-౫౦౮
ఆహ్వానము—ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు (ప)	... ౧౦	౩౧౩-౩౧౪
ఇంద్రగ్రహముచేసిన ఇంద్రజాలము—రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులుగారు	... ౧౦	౩౫౩-౩౬౦
ఇంద్రుని మాయానాటకము—రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులుగారు	... ౧౧	౪౫౯-౪౬౪ ఆ
ఈశ్వరస్తవము—గుజ్జం వేంకటసుబ్రహ్మణ్యంగారు (ప)	... ౩	౧-౨
ఎట్లు మరణించు!—చెట్లూరి శ్రీనివాసమూర్తిగారు (ప)	... ౩	౧౦
కంపెనీప్రభుత్వారంభంవాటి ఆంధ్రదేశపు ఆర్థికపరిస్థితులు—అజ్జరపు వేంకట రమణరావుగారు	... ౧౨	౫౬౩-౫౬౯
కడుపుతీపి—చెరుకుపల్లి జమదగ్నిశర్మగారు (ప)	... ౧౨	౫౩౬-౫౩౭
కర్ణకుంఠి సంపాదము—రవీంద్రనాథ టాగూరుగారు	... ౩	౨౫-౩౦
కవిరలో అతివాస్తవికత—పాలనమ్మి పద్మరాజుగారు	... ౧౧	౪౧౯-౪౨౨
కవిత్వము-బ్రాహ్మణత్వము—చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారు	... ౮	౧౦౧-౧౧౩
కాంచన—మూర్తిబాలుగారు(నా)	... ౮	౧౮౧-౧౮౮
కీ. శే. మహామహోపాధ్యాయ కుప్పస్వామిశాస్త్రిగారు—దువ్వూరి రామలింగా రెడ్డిగారు (కల)	... ౮	౧౯౯-౨౦౦
కేంద్రములో బృహస్పతి విలువ—రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులుగారు	... ౧౨	౫౫౩-౫౬౨
గాంధీజీ విశ్వరూప సందర్శనం—యం. చలపతిరావుగారు	... ౧౦	౩౯౧-౩౯౮
చందవోలు రాజధానిగా నున్నప్పుడు—ముల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు	... ౩	౮౧-౯౧
చిలకా, గోరింకా—‘జమదగ్ని’ (క)	... ౯	౨౮౪-౨౯౬
చెన్నరాజధానిలో చెరుకు-చక్కెర పరిశ్రమ—మోచెళ్ల లక్ష్మీకాంతంగారు	... ౯	౨౭౫-౨౮౩
“ “ “ “ “ “	... ౧౦	౩౬౯-౩౭౬
జాతిపతులలోనమై అమెరికాలో జాతిసాంకర్మ్యప్రక్రియలు (కల)	... ౧౨	౫౯౧
జాతీయ ధర్మపునరుద్ధారకుడు—అయ్యదేశర కాశేశ్వరరావుగారు	... ౧౦	౩౯౯-౪౦౨
తత్వమసి—శ్రీకంగం నారాయణబాబుగారు (ప)	... ౧౧	౪౪౬

1105
4

తానాకటి తలి వే...—అండే నారాయణస్వామిగారు (క)	...	౯	౨౪౯—౨౬౬
తెలుగునవల—కొవిడి లక్ష్మన్నగారు	...	౯	౨౪౧—౨౪౩
'త్రిశేతుడు'—శివరాజు వెంకటసుబ్బారావుగారు (క)	...	౧౨	౫౩౩—౫౮౩
దాంపత్యమున కుజవరుణుల వైరము—రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులుగారు	...	౮	౧౪౧—౧౪౬
దేవుళ్లకు కోపంలో చిరునవ్వా?—కీ. శే. కవీంద్రం కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	౧౧	౪౬౫—౪౬౩
నవదీప్తిపంలో మెప్పులు పొందిన ఆంధ్రమహాపురుషుడు—అ. నరసింహశర్మగారు(కల)	౧౦		౪౦౩—౪౦౬
నాగార్జునుని కొండశిల్పములు—ముల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మగారు	...	౧౧	౪౧౩—౪౧౮
నా రమణాశ్రమయాత్ర—ఆత్మకూరి గోవిందాచార్యులుగారు	...	౧౨	౫౩౧—౫౩౬
పంచాంగసంస్కరణము—విప్సా అప్పారావుగారు	...	౧౧	౪౯౧—౪౯౮
పాండురంగమాహాత్యము : పాశపరిశీలనము—బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు	...	౮	౧౩౧—౧౩౮
పాదీత్రత్యం—గౌరావర్ణుల వెంకటసుబ్బారామయ్యగారు (క)	...	౧౧	౪౫౫—౪౫౮
పోట్లగొడ్డు—'జమదగ్ని'(క)	...	౩	౩౫—౪౦
ప్రశ్నమాల—డా. సి. కున్దకొరాజుగారు	...	౮	౧౧౫—౧౨౧
ఫిట్టిరాల్లుసంకోచము—వసంతరావు వెంకటరావుగారు	...	౧౧	౪౮౩—౪౮౯
బమ్మెరపాతనమహాకవి: సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుడు—పెండ్యాల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	...	౧౨	౫౧౯—౫౨౬
బ్రహ్మకు చెరువు—విశ్వనాథ శ్రీకృష్ణ దేవరాయలుగారు (ప)	...	౧౧	౪౧౧
బ్రహ్మసృష్టి కౌస్త్రుజ్ఞుల ప్రతిసృష్టి—లక్కరాజు రామచంద్రరావుగారు	...	౧౦	౩౮౫—౩౮౯
భారతదేశీయ ఆర్థికాభ్యుదయప్రణాళిక—ఆర్థేషీరుదలారీగారు	...	౮	౧౬౩—౧౩౯
భార్యనుకొట్టుట తప్పిదమా?—ముద్దా విశ్వనాథంగారు (కల)	...	౯	౩౦౬—౩౦౩
భావపూజ—సుందరాచారిగారు (ప)	...	౯	౨౩౪
భీమేశ్వరపురాణము—కొన్ని స్థలవిశేషములు—చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు	...	౧౦	౩౨౯—౩౩౫
మందలింపు—రత్నాకరం శేంకరనారాయణరాజుగారు	...	౧౨	౫౮౪
మహాత్ముడు—జి. జోసపు కవిగారు (ప)	...	౧౦	౩౯౦
మాతృభూమి—ముదివర్తి కొండమాచార్యులుగారు (ప)	...	౧౧	౪౧౩
మొక్కుబడి—చాగంటి సోమయాజులుగారు (క)	...	౮	౧౪౩—౧౫౧
రమణసందర్శనము—ఆత్మకూరి గోవిందాచార్యులుగారు (ప)	...	౧౧	౪౬౮
రమణి—ఏ. శేషగిరిరావుగారు (క)	...	౮	౨౦౧—౨౦౪
రాత్రిలో రంపకొండలు—కొమరవోలు వెంకటసుబ్బారావుగారు (ప)	...	౮	౧౫౧—౧౫౩
లంబాడిలు—ఏ. యం. సోమసుందరంగారు	...	౧౦	౩౩౩—౩౪౪
వరుణగ్రహము చేసిన పెండ్లి—రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులుగారు	...	౯	౨౬౩—౨౩౩
వరుణుని యాగదము—	...	౩	౫౫—౬౦
వసంతకోకిల—మోషే కవిగారు (ప)	...	౩	౩౧—౩౩
'వాకిటి కావలి' తిమ్మన—దిగవల్లి వేంకటశివరావుగారు	...	౩	౩౩—౪౦
వాల్మీకములో కొన్ని విమాంసలు : తిన్నమాధానములు—బులుసు వేంకటేశ్వర్లుగారు	౩		౩—౬
విశేంద్ర—ప్రయాగ కోదండరామశాస్త్రిగారు (ప)	...	౧౨	౫౧౧—౫౧౩
విదుల—ఘట్టి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రిగారు	...	౧౨	౫౪౧—౫౫౩
వివాహాచారవిచారము—ముల్లాది మూర్తినారాయణశాస్త్రిగారు	...	౧౧	౪౩౩—౪౪౩

	సం.	పుట.
విశ్వసంగీతము—రా. వేం. మ. గం. రామారావుగారు (ప)	... ౯	౨౦౯
వీరవల్లడు—విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు (క)	... ౮	౧౨౩-౧౨౯
" " "	... ౯	౨౩౩-౨౪౦
" " "	... ౧౦	౩౩౭-౩౪౫
వైదిక సంస్కృతి—పోతుమూచి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు	... ౧౦	౩౨౧-౩౨౭
కాకుంఠలములో నాటకశిల్పము—నందూరి కృష్ణమాచార్యగారు	... ౯	౨౨౫-౨౩౦
కాకుంఠల విమర్శనము—నిర్మాణసశిల్పము—నందూరి బంగారయ్యగారు	... ౧౧	౪౨౭-౪౩౭
'కాకుంఠల విమర్శనము : నిర్మాణసశిల్పము'—జే. మ. (కల)	... ౧౨	౫౬-౨
శివకవి యథావాక్కుల అన్నమయ్య—నిడదవోలు వెంకటరావుగారు	... ౧౨	౫౧౩-౫౧౮
శివకవుల పదములు—నిడదవోలు వెంకటరావుగారు	... ౧౦	౩౧౫-౩౨౦
శివతాండవము—బొడ్డు బాపిరాజుగారు (ప)	... ౧౦	౩౪౬-౩౪౮
శ్రీ నాథుడు—కర్ణాటభాష—బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు	... ౧౧	౪౨౩-౪౨౬
శ్రీ రాయడు శాస్త్రిగారు—మాధవరామశర్మగారు	... ౯	౨౯౭-౩౦౫
షాడబము—చీ?—డా. చిలుకూరి నారాయణరావుగారు	... ౧౦	౩౬౭-౩౬౮
షాడబము—బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు	... ౭	౭-౯
షాడబము—నేలూరు వేంకటరమణయ్యగారు	... ౧౧	౪౪౧-౪౪౫
సత్—"సంపత్" (ప)	... ౭	౯౨
సమర్థిత ప్రత్యుత్తరము—విక్రమదేవవర్మగారు (కల)	... ౯	౩౦౮
సవతికల్లి—'స్వైరవిచారి' (క)	... ౭	౧౧-౨౨
సహగమనము—రవీంద్రనాథ టాగూరుగారు (నా)	... ౯	౨౧౯-౨౨౪
సహగమనం—అనిశెట్టి మల్లాసరావుగారు (క)	... ౧౧	౪౬౯-౪౭౬
సహవాసకౌంత్—బెల్లూరి శ్రీనివాసమూర్తిగారు (ప)	... ౧౦	౩౬౬
సాధనమా? సాధకుడా?—కీ. శే. కపిస్థలం కృష్ణమాచార్యులుగారు	... ౧౨	౫౩౮-౫౪౦
సాక్షాత్ కృతి—ఉటూకూరు ఆంజనేయ శర్మగారు (ప)	... ౧౦	౩౫౨
శుమిత్ర ఏరాజు కూతురు—రావూరి దొరస్వామిశర్మగారు (కల)	... ౮	౧౯౮-౧౯౯
శూరనాద్యుని శాలీనుడు—వేదము చంద్రశేఖరయ్యగారు	... ౧౦	౩౪౯-౩౫౧
సేవావతి శ్రీకృష్ణరాజు వేంకటలక్ష్మణరావుగారు—మల్లంపల్లి పోతుశేఖరశర్మగారు	౮	౧౮౯-౧౯౬
సౌందర్యసందేహము—అవధానం సీతారామయ్యగారు (నా)	... ౧౦	౩౬౧-౩౬౫
స్వగతము—చెరుకుపల్లి జమదగ్ని శర్మగారు (ప)	... ౧౧	౪౩౮-౪౪౦
స్వగ్రామటి—దేశిరాజు వెంకటరమణారావుగారు (ప)	... ౮	౯౯-౧౦౦
" " " (ప)	... ౧౦	౪౦౭
స్వామిద్రోహము—బలభద్రప్రభాకరుని హనుమంతరావుగారు (ప)	... ౮	౧౯౬-౧౯౭
హిందూమహమ్మదీయసమన్వయ-గాంధీ బిస్మిల్ గార్ల సంభాషణలు—మామిడిపూడి వెంకటరంగయ్యగారు	... ౧౧	౪౪౭-౪౫౪
హిందూలయమున మహాదేవుని విరహతాపము—రా. వేం. మ. గం. రామారావుగారు (ప)...	౮	౧౩౦

The AIRMAN ✈

and his watch!

వైమానికుడు ఆతని గడియారం

వైమానికుడు గడియారము మంచి చెడుగులను పరీక్షించుటలో దిద్దుడు. వారికి గడియారము విక్రచ్చిగా నైము చూపుతూ ఎంతో నష్టకంగా పనిచేయు గం శక్తికలిగి వుండవలెను. ముంతేరి మీద గట్టిగావిగించుటకు వీలుగావుంది. స్పష్టంగా అంతెయి కనబడుతూ అంద ముగావుండే గడియారము వారికి నచ్చు తుంది. మాకు వచ్చిన సర్టిఫికేట్లవల్ల వారికి 'వెస్టుఎండ్' గడియారములు యెంత నష్టకంగా పనిచేస్తున్నవో తెలుస్తున్నది.

నిర్లితార్ — కొత్త ఆకారం.
వికీర్సిల్వర్ - రేడియం డయల్ రు. 57/-

ఒకవైంట్ అసీవరు ప్రాప్తు న్నారు:- ఇండియాలోవున్నవ్వు రు నాన్నేహితుడొకరు గత వెస్టుఎండులోవో ఆక్టోబరులోనో నాకోసం మీవద్ద ఒక గడియారాన్ని కొన్నారు. అదిదాగాపనిచేస్తున్నదనిచెప్పటానికి ధార సంకోచిస్తున్నాను.

రవాణా యిచ్చిండులవల్ల, ప్రకటించిన రకములన్నియు సప్లయచెయ్యి సాధ్యపడక పోవచ్చును. మావద్ద సరకుండినంతవరకు అర్థరులను సరఫరాచేయుటకు సర్వశక్తుల వినియోగించెదము. సేవకు కంప్రొమిజ్ వల్ల కేటలాగు వంపరేనందుకు చింతిల్లుచున్నాము.

వెస్టు ఎండ్ వాచ్ కంపెనీ, బొంబాయి కలకత్తా.

WEST END WATCH CO

BOMBAY

CALCUTTA

కా దం బ రి

= కథాసంగ్రహము =

(గత సంచిక తరువాయి)

ఆకాపములప్రతిహతములు చంద్రుడు తారా పీఠము రాజునకు పుత్రుడై జన్మించెను. అతనికి చంద్రపిడుదని పేరిడిరి. పుండరీకుడును తారాపీఠుని మంత్రియగు సుఖవాణుని కొడుకుగా పుట్టెను. అతనికి వైశంపాయనుడని పేరుచెట్టిరి. కపింజలుడు గుర్రము పుట్టెను. ఈ గుర్రము చంద్రపిడుదికొరకై ప్రత్యేకముగా శిక్షణపొందెను.

చంద్రపీడుడును వైశంపాయనుడును ప్రాణస్నేహితులైరి. వారెవ్వడును కలసియే యుండెడివారు, కలసియే తిరిగెడివారు. విద్యాభ్యసనమును కలసియే చేసిరి. వేటయనవారికి మక్కువ. ఒక సుదినమున వారు వేటకై బయలుదేరిరి. కపింజలుడు గుర్రము రూపున చంద్రపిడుదిని వాపాకుడై యుండెను.

ఒక జంతువును వెన్నాడుచు వారాచిట్టడవిలో కడుదూరము పోయిరి. వేటతమకమున వారు పలువురు పలుదాళ్లకు బోయిరి. తుదకు చంద్రపిడు దడవిలో తప్పిపోయెను. వైశంపాయను డతనిని వెదకుచుబోయెను. పోవంబోన నాతడు తానొక యద్యుతప్రపంచముననున్నట్లు తెలిసికొని ఆశ్చర్యపోయెను. ఒక విగ్రహముచెంత పూజచేయుచుండిన యొక మనోహర మగు యవతి యతనికి గోచరించెను. ఆత డామెను సమీపించెను. ఆమెయు లజ్జతో నతని కొక ఆననము చూపెను. ఆపె ప్రేమపరితప్తయై యోగిని జీవిత మవలంబించిన మహాశ్వేత, పుండరీకుని శిలావిగ్రహమొకటి అందము తేసి ఆవిగ్రహముచెంతనే కాలము వెళ్లెబుచ్చుచుండెను. ఆమె పుండరీకుని విగ్రహమునకు గానముచేయును, నృత్యముచేయును. ఏకాంత స్థలమున

ఆమెను కనుపెట్టువారులేరు. మిరుమిట్లుగొలుపు ఆమె అందము జూచి వైశంపాయనుడు ఆశ్చర్యవందెను. తా నామెను ప్రేమించితివని తన హృదయమందలికోర్కెనామె కెరుకబరచెను. కాని మహాశ్వేతకు సతీపుడైనను విగత జీవుడైనను ఒకడే భర్త. వైశంపాయనుని తిగనికోర్కె కామె మండిపడి “కామాంధుడవగు వోమానవాధమా పక్షివై కొమ్ముకొమ్ముకు తిరుగుచు మనశ్శాంతి లేకుండుము” అని యతనిని శిషించెను. వైశంపాయనుడు చిలకగా మారిపోయెను. ఆచిలక చెట్టుచెట్టుకు ఎగురుచు “మహాశ్వేతానిన్ను ప్రేమించితిని, ప్రేమించితిని” అని యరుచుచుండెను. అదియుక భగ్గుహృదయుని యార్తి.

ఈలోపున చంద్రపిడుడు తన స్నేహితుని, ఇతరవేటగాండ్రును వెదకుచు అదృష్టవశమున మహాశ్వేత ఆశ్రమమునకు వచ్చెను. మహాశ్వేత యాతనికి స్వాగతమిచ్చెను. అతనిని గంధర్వలోకమునకు కాదంబరివద్దకు తీసికొనివెళ్లెను. కాదంబరి చంద్రునిసూర్య విరహజేదన పొందుచుండెను. తన యతిశిష్యుని చంద్రపిడుని జూచిన యామెకు తన జీవితవాంఛ ఈడేర ననిపించెను. తన ప్రేమమూర్తి యాతడేనా యని ఆమె తనలో తాను తిరిగి తిరిగి ప్రశ్నించుకొనెను. అతడే యని ఆమెహృదయును టకటకకొట్టి చెప్పెను. చంద్రపిడుడుకూడ మోహవేకుడయ్యెను. వీరిద్దరమజయించి తన సామ్రాజ్యమున ప్రతిష్ఠించి మనస్సులు దానందించెను. కాని చంద్రపిడు డామెతో ఎక్కువకాలముండలేకబోయెను. తన స్నేహితుడగు వైశంపాయనుని వెదకు నతడు అడవికి బోయెను. వెదకి,

వినువొంది, ఫలముగానక మహాశ్వేత ఆశ్రమమునకు
తిరిగివచ్చెను.

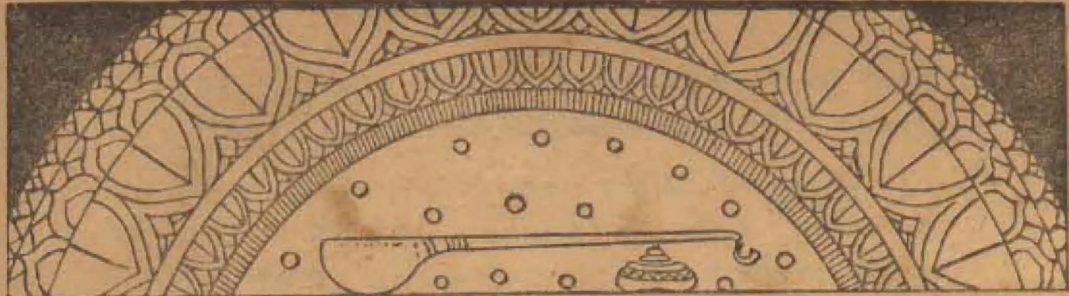
ఒక శరద్రాత్రిని మహాశ్వేత ఒకరాకుమారుడు
తనప్రేమ వర్ధించెననియు, ఆతని తను కపింప నతడు
చిలుకరూపమున కొమ్మకొమ్మను, పాదపాదను అట్లా
దుంచుండెననియు తెల్పెను. చంద్రపిడు డదరిపడిలేచి
ఆత డెవలో కాదు తన ప్రాణన్నేహితుడు వైశం
పాయనుడే యని ఆశ్రందించెను. ఆచిలుకను కమగొన
నతడు రాత్రింబవళ్లు తిరుగాడి విసిగి వేసారెనుగాని
ప్రయోజనము లేకపోయెను. చాలకాలముగ నతడు
కాదంబరిని చూడలేకపోయెను. జీవిత మతనికి అసం
భవముగా లోచెను. విరహవేదన దుర్భరమాయెను.
ఒకనా డతడు నిశ్చలముగా పరుండియుండ
ఆసుండరదేహమునుండి ఆశోషితాత్మ విముక్తిపొందె
ను. కపింజలునికాపము నిజమయ్యెను. కాదంబరి విల
పించుచు రక్తస్పృశదేహముతో మరణించుచున్న తన
ప్రియుని చూడ పరుగిడివచ్చెను. ఆమె ప్రణయసౌధము
మూలిపోయినది. జీవిత మిక నిరర్థకమని ఆమెసహగమన
మునకు సిద్ధపడెను. చంద్రపిడుని శిరస్సును ఒడిలో
తేర్చుకు ఆమె యొక విషాదగీతము పాడెను.

“కాదంబరి” చిత్రము ఆంధ్రదేశమున త్వరలో ప్రదర్శింపబడ నున్నది. విడుదల చేయువారు :
నడవికా పిక్చర్స్ కార్పొరేషన్ లిమిటెడ్, బెజవాడ.

ఇంతలో చంద్రపిడునిగుర్ర మద్యశ్యమై మహర్షి
కపింజలుడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. కపింజలుడు కాదంబరి
మహాశ్వేతలను దీవించి ఆప్రియులు నలుగురిపైని
కాపము లంతరించె నని తెల్పెను. వెమ్మదిగా చంద్ర
పిడుని ప్రాణము తిరిగివచ్చెను. అడవినుండెడి స్త్రీ
ఒకతె చిలుకను తీసుకొనివచ్చెను. “మహాశ్వేతా నిన్ను
ప్రేమించుచున్నాను, ప్రేమించుచున్నాను” అని ఆ
చిలుక అరచుచునేయుండెను. చంద్రపిడు చాచిలుక
దేహమును నిమరగా అది క్రమముగా మనుజరూప
ము ధరించెను. అది వైశంపాయనుడు. చంద్రపిడు
వైశంపాయనులు మనసార పరస్పర మాలింగనముచేసి
కొన ఆశ్చర్యకరముగా వారు చంద్రపుంజరికులుగ
మారిపోయిరి. మహాశ్వేత పతిభక్తి పూర్తిగా ఫలించెను.
కాదంబరియు తనప్రియుని పొందెను.

అది తపస్విపైన మన్మథుడు సాధించిన ‘విజ
యము. “అనందఃత్రిభువనజయీమన్మథో దుర్నివారః.”
మన్మథుడు తమకు ప్రసాదించిన శాశ్వతానందము
ననుభవించ కాదంబరిచంద్రులును, మహాశ్వేతాపుండ
రీకులును చంద్రలోకమునకు తిరిగిపోయిరి.

(advt)

సంపుటము 21
సంచిక 7

భూ ర వి

తారణ, ఆపాధము
1944 జూలై

ఈ శ్వ ర స్త వ ము

శ్రీ గుత్తుం కేంకటసుబ్రహ్మణ్యం

బౌదల నీటిలిందువు వియన్నది, యన్నది నొక్క బుద్ధుడం
బాదటం జంద్రవంక, నిక నందొక పీచి మరీచి, దానిపెం
నీదశదిక్కులం నొదుగ కెక్కువయై వెలుంగొందు నెందు, నా
పాదశిరంబు నిన్నుం గనవచ్చునె యెంతటివాని కీశ్వరా !

ముమ్మనకైదువంటిన విమూఢతమోవృతజాడ్యభూతకా
యమ్మున భానుచంద్రదహనార్పులు నిర్గతమైన, వారి రూ
పమ్మున విశ్వభాత్రివిభవంబు నవంబుగ విస్ఫురింప, నం
దిమ్ముగ మృణ్మయోర్వి తలయెత్తడె నీమహిమ మహేశ్వరా !

అక్షరమూర్తి వౌటం బ్రథమాక్షరశిక్ష భవన్నమస్సు లాం
ద్రక్షీతి నక్షయంబు లగు, ధర్మము నీవృషవాహనంబు దు
ర్భిక్ష మెఱుంగనీయక సమృద్ధిగఁ బంటయుఁ బాడి గూర్చు బా
పక్షయధుర్య గంగ బహువాహినులం బ్రవహింప నీశ్వరా.

తమము నడంచు శీతరుచి, తాపము బాపును గంగ, మంగళం
బమరుచు గౌరి, హరివిభవాదిక మిచ్చు విభూతి, ధర్మమా
ర్గము గమనించు వాహనము, గమ్యమునయు స్థిరం బహార్యగే
హము, భవదీయనేవ భవదైక్యముగా విరచింతు నీశ్వరా.

కంట మహాగ్ని, దుర్విషము కంఠమునక, గయిసుట్టు చిల్వ, మై
నంటిన భస్మ, మాదల మహాటవి నేఱులు వంకలైన ని

న్వంతి విచిత్రపూరుషుని వల్లభుగాఁ బడయం దపించు వా
ల్లంటియ నిన్నెఱుంగఁగ వలంతి, యలంతు లెఱుంగ రీశ్వరా.

పుట్టు వెఱుంగరాక, మెయిఁ బుట్టము లేక, వికారిపోక, నా
చట్టన వట్టిశూన్యమున సంభవమందిన యిర్వరాండ్ర ని
ల్పట్టనఁ బెట్టఁగానక యనశ్శ్యము నిత్యము నొంట నొడట
బట్టిన బేసికంటిదొర, భైత్యము సేకొనవయ్య యీశ్వరా.

యోగివో, జాయఁ బాయ మనసాప్తిక మైనవరించు కామివో,
త్యాగివో, కూడఁబెట్టి రజతం బచలంబుగఁ బేర్చు లోభివో,
భోగివ రేణ్యభూషణవిభూషివో, గాక దిగంబరుండవో,
యాగకరుండవో, ప్రథితయాగవిఘాతివో, యేమొ, యీశ్వరా !

ఇల్లా లా యచలాత్మజాతకుఁ బ్రయం బేపారఁగాఁ దాల్చినా
పుల్లాసంబుగ ప్థావరాకృతివనా, నుల్లంబు సీరంబుగాఁ
గల్లోలంబుగఁ బర్యులెత్తి సనుగంగాదేవినాగంఁగ సీ
ముల్లోకంబుల జంగమంబయిన యాపు దాల్చితే యీశ్వరా !

పలిమలతేని కూఁతం నెడపట్టనఁ గాఁక జనింపఁజేయుటో
సలిలమహాప్రవాహము నవశ్యము చూడిముడిగ గ్రహించుటో
చిలువ సుధాంశురేఖ నొకచెంత నిరంతర ముంచుటో, భవ
ల్లలిత విచిత్రవైశికవిలాసము లాదిమగాధ రీశ్వరా !

కాముని బూదిసేసిన యకామి యట నగ మయ్యె నాలికై
కామిరముల్ ఫలించునట గ్రక్కునఁ దన్నయనాంతకాంతినం
క్రామముచే, నకాములకుఁ గామ్య, మకామ్యము కామికోటి కి
స్వామి యొనంగు నట్టె యని ప్రాజ్ఞలు నివ్వెఱువోదు రీశ్వరా !

చక్కదనంబు గన్గొనిన సంభ్రమముగా, సిరిసంపదల్ గనం
జొక్కు, వయోవిలాసిములఁ జూచినఁ జాపలముగా, వికల్పముల్
పెక్కులుపుట్టు నిజగతి పేర్చి ప్రతిక్షణ మీత్యమాణమై
స్యక్కృత దుర్వికల్పము ననాతన మీవ శరణ్య మీశ్వరా !

అక్షణతిక్షణసలహాతేక్షుశరాసవ, పార్వతీకటా
క్షేక్షణశిషి తాక్ష, యనకృతృతయోధ్యురదుర్మదాంధర
క్షేక్షుభితామరావనవిశుద్ధపరాక్రమభాక్సుతోదయా,
అక్షయపుణ్యలోకనిలయా, కరుణామయ, కాపు మీశ్వరా.

వాల్మీకములో కొన్ని మిమాంసలు

తత్వమాధానములు

= శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లు =

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమువారు ప్రచురించిన రంగశాస్త్ర కామాయుగమునందలి శ్రీకౌము సంఘమున శేక రూపార్థము లగు శ్రీకట్టముంచి కామ లింగా రెడ్డిగారు "వాల్మీకమునందలి కొన్ని మిమాంసలు" అను శీర్షిక క్రిందఁ దమకుఁ గలిగిన కొన్ని సంశయము లను వివరించియున్నారు. ఈ సంశయములనే వారు ౧౯౧౮-వ సంవత్సరమున మైసూరులోని కొందఱు గొప్ప పండితులకు విన్నవించియు నలభి ప్రమాధానము లై రఁట. ఆకారమున నీని వాంఠ్రలోకమున కర్పించి తత్వమాధానముల వర్ణింపించియున్నారు.

శ్రీ రెడ్డిగారు చక్కని ప్రతిభావంతు లగు వాంగ్మవిద్యార్థులు. వీరి కునికత విసుర్చుచేయు వీరు రచించిన 'కవిత్వ తత్త్వ విచారము' మూలమున వాంగ్మలకు ముపరిచితము. అయిత, వీరి సంశయముల శోకపట్టునఁద్రోసివుచ్చరాదు. మఱియు మైసూరునందలి కొందఱు గొప్ప పండితులును ప్రమాధానము చెప్పలేక పోయి రనుటచే నీభార మాంధ్ర పండితులపైఁ బడినది. ఈ కారణములేఁ దైయభియులకన్నను గొప్పవాఁడ నను మద్దేశముతో కాక సత్యాశ్రయము బుద్ధితో శ్రీ రెడ్డిగారి సంశయములకు వారుఁ దోచిన ప్రమాధానముల నీయి పాపానించినది.

౧. "శ్రీరామ పట్టాభిషేకము:-భరతకర్మమును బారిలో లేనప్పు డీ ప్రయత్ని మేల పెట్టుకొనిరి? బహు శః భరతుని? విశేషించిన పాశ్చ్య వీక్షిత మందెవా? భ్రాతృతత్వముఁ దైవ రాముఁడు 'భరతుని విలిపింపు' మని తండ్రి కొక్క మాట దైన నేల చెప్పలేడు? తమ్ముఁడు లేకుండినను బట్టము కట్టుకొనుటకు సంవీధిఁ దైయుండెవా? లేదా, యిందును విశ్వవాక్య పరిపా

లన నూత్ర మనలందించెవా?" — ఇది శ్రీ రెడ్డిగారి మొదటి సంశయము.

దశరథునకు పాదతూపిన గుర్మిమిత్రమునకు భయపడియేయూరఁడుత్వరలో రామపట్టాభిషేకముచేయ నిశ్చయించినట్లు వాల్మీకమున స్పష్టముగా నున్నది.

"దివ్యంతరితే భూమాన

ఘోర మత్సారజం భయమ్,

సంచయేద మేధావీ

శరీరే చాత్మనో జరామ్" (అయో. ౧-౪౩)

అని దశరథుఁడు ముక్తులలోఁ జెప్పజేకాక శ్రీరాముని లిలువనపె యుతనితో సంతత్వరలోఁ బట్టాభిషేకము గానింపకలసిన కారణములను స్పష్టముగా వక్కానించివాఁడు:

"అపిచాద్యాపశావో రామ

నక్షత్రం చాదౌగ్ధృహై,

పనిర్భాతా దిబోల్కావ

పతతీవా మహాస్వనా.

అవష్టభువ మే రామ

నక్షత్రం చాదౌగ్ధృహై,

అనేదయంతి తైవల్లా

మూర్త్యాంగారకరామభిః.

ప్రాణుగిహి నిమిత్తైవా

మిద్యకావాం సమదృశే,

రాజాహి మృత్యు మాహ్నుతి

ఘోరాం వాపద ముచ్యతే"

(అయో. ౪-౧౭, ౧౮, ౧౯)

మైకారణములలేక నెంతలో నెంత విపత్తు వచ్చునోయని భయపడి తన శ్రేష్ఠపుత్రుని పట్టాభిషేక

మును గన్నులారే గాంచుభాగ్యము కలుగునో కలుగదో యని యంత త్వరలో శ్రీరామపట్టాభిషేకము నిశ్చయించివాడు. అనగా, వాడు కలిగిన ప్రతిభలో త్వరము లు, వానివలన దళరఘనకుం గలిగిన భయమేరామపట్టాభిషేకము త్వరలో నిశ్చయించుటకుం గల కారణములు కాని భరతశత్రుఘ్నులూరిలో లేకపోవుట కాదు.

భరతునికి విశేషించిన వాక్కుమైన నన్నదేమో యని శ్రీ లక్ష్మణుని సంశయము. శ్రీరాముడు త్వష్టాశ్రుత్రుం దగుట భరతున కతనికి మించిన పొన్నుగలవంటి కవకాళము లేదు. కాని, యొకటి చెందుచోట్ల మాత్రము దళరఘుండు శ్రేయస్సు తెండ్లియూడునపు డామెకుం బట్టిన పుత్రునకే రాజ్యము సొపంగదనని వాగ్దానము చేసియున్నట్లున్నది. వాల్మీకమునకుం బూర్ణానువాదమున గోపీవాధరామాత్యునియను నీవిషయము కలదు. వాల్మీకిరామాత్యుని వ్యాఖ్యానములో నొక వివిషయ మూహించినట్లును వ్రాయఁబడినది. కాని, దీనికి దునిక యాధారములు లేవు. వాల్మీకమున నెచ్చట నీవిషయప్రస్తావన లేదు. అట్టి వాగ్దానమే దళరఘుండు చేసియున్నచో గ్రహకని తెలియకుండువా? తెలిసియున్నపు డామె యావిషయమునే దళరఘునకు జ్ఞప్తికి లేక మఱియొకవిధమునఁ జేరవలసిన యగత్య మేమి? ఇంతకును సత్యవాక్యరహితవాగురీతియగు దళరఘుండు దొకచోడఁ గేకయరాజున కట్టి వాగ్దానమే చేసియున్నచో తెల్లంపకుండ నుండువా? కేకయరాజు విషయమునఁ జేసిన వాగ్దానమును తెల్లంపక యసత్యమాన్యమును ప్రోత్సహించు దళరఘుండు శ్రేయ విషయమున పట్టు చేయఁ జూచువా? కావున, భరతునకు శ్రీరామునకు మించిన రాజ్యార్హత గలదనుట నిరాధారము.

ఇంక, శ్రీరామపట్టాభిషేకమునకు భరతశత్రుఘ్నుల నేల నెలవఁబంపలే దను ప్రశ్నమునకునుజ్జ్వల సమాధానము వాల్మీకమునకే కలదు. అయోధ్యావనగరమునకును, గేకయరాజవనగరమునకును గల దూర మధికము. అత్యంతత్వగతముగాఁ బ్రయాణము చేయుచో నేడు దినములు పోకకు, నేడు దినములు రాకకును బట్టును. ఈ విషయము దళరఘుండు మరచించినపిదప

భరతుండు వచ్చినప్పుడు తన ప్రయాణకాలము తల్లితో చెప్పిన సందర్భమునఁ జెలియఁడు అనగా భరత శత్రుఘ్నులు రావలె నన్న పదునాల్గు దినములు పట్టాభిషేక మాపియుండు విధమన్నమాట. దళరఘునికిఁ గలిగిన దుర్మితత్వముల ఫలమంతకాలము సైందియుండ దను కారణమున, తెంత ప్రయత్నించినను లగ్న కాలమునకు భరతశత్రుఘ్నులు రా ననకాళ మేమియు లేనికారణమునను వారికి వార్త పంపలేదు. కేకయరాజునకే కాదు. సుమారు సమానదూరమున నున్న జనకమహారాజునకు నీ వార్త పంపుట అసాధ్యమే యైనది. మఱియు కేకయరాజు, జనకుండును గూడ లెరువాక నీ కుభివార్త విని యానందింతు రని దళరఘుండు తెంచెను. (అయో. ౧-౪౩) ఈ విషయమే ధౌస్మిరరామాయణమున వివరింపఁబడినది.

ఈ పరిస్థితి లన్నియుఁ జెలిగిన శ్రీరాముండు భరతునికి వార్తఁ బంపుటని తొందరతోఁ జెప్పట యసందర్భమే యగును. మఱియు తమ్ముఁ దగు భరతుని విషయమున శ్రీరామునకుం బరిత్యక్త విశ్వాస మున్నది. దళరఘుండును,

“త్యేషానకర్తే ధర్మాత్మా
సానుక్రోహో న తేఽద్రీయః.”
(అయో. ౪-౨౬.)

అని భరతునిగురించి రామునితోఁ జెప్పియున్నాడు. ఈ కారణములచే, భరతుని విషయమున దళరఘునకుఁగాని, శ్రీరామునకుఁగాని యాశంకయైన నశ్యభావము లేదని తెలియకయ్యుచున్నది. జనకువాఙ్మయనల్లంఘునియ మనుటచేతను, భరత శత్రుఘ్నులు వదీపమున లేకపోవుట లోపమే యైనను వారిని రప్పించు నుపాయము లేని కారణమునకు శ్రీరాముండు తమ్ములు చెంతిలేకున్న ను బట్టాభిషేకమున కంగీకరింపకలసినవాఁడాయెను.

౨. “అకాలమున ౨౦ వేల, ౩౦ వేల ఏండ్లు నీదిందియుండెడివారు రాజులు. — రాజులు మాత్రము, శ్రేష్ఠులు భరతునికై రాజ్యము కోరినది వదూహంబుండేకదా! అనగా నొక్క వారమురోజు లనుట

అనాటి గణపరీతిని పుష్టముగదా. అపె, తనకు
జేసిన యవమతికి మాచకాకారప్రతికారము కోరిన
దనియు, నిజముగా శ్రీరామునకుఁ గీడెంచలే" దనియు
శ్రీరెడ్డిగారి యభిప్రాయము.

మంధరదురాలోచనము తలకక్కిన శ్రీక
శ్రీరామునకుఁ గీడెంచలే దను శ్రీరెడ్డిగారి సిద్ధాంత
మంత్రపూర్వము. శ్రీక శ్రీరామునకుఁ గీడెంచినదా
యని యడుగుట రామాయణమంతయుఁ జదివి రాము
నకు నీత యేమునునని యడుగుటవంటిదే యని నాయభి
ప్రాయము. పార్థివమునందలి శ్రీకమంధరల సంభాష
ణము గాంచినవారి కెల్ల మంధరశ్రీకల దుష్టబుద్ధులు
విశదమగును.

"చతుర్థకపి వర్ణాదే

రామే ప్రవాచితే వనమ్,

యాభక్త్య కృతమాలక్య

కేమం స్థాప్యతి తే నుతః"

(అయో. ౯-3౧)

"ఏవం ప్రవాచితశ్చైవ

రామోఽ రామా భవిష్యతి,

భరతశ్చ హతాఽఽపర

ప్రత రాజా భవిష్యతి.

యేన కాశేన రామశ్చ

వనా ద్రృత్యాగమిష్యతి,

తేన కాశేన పుత్ర స్తే

కృతమాలో భవిష్యతి"

(అయో. ౯-33, 3౪)

కువిధముగా బోధించిన మంధరవాక్యముల
కావలసింది—

"నశ్యేంచి దిచ్ఛామి నచేహ తేవితం

నచే దతో గచ్ఛతి రాఘవో వనమ్" (౯-౬౪)

అని నిర్భయించుకొన్న శ్రీకేయి శ్రీరామునకు
శ్రేయమే యుంచినదా! వయోవృద్ధుడై, దుర్నిమిత్ర
భయవిహ్వలఁడై మతిచిక్కియున్న దశరథుఁడు—
శ్రీరామునిమీఁదనే సంపూర్ణములు పెట్టుకొని
యున్న దశరథుఁడు —

"కాపలాగ్రంవా నుమిత్రాంవా

త్యక్తేయ మపివా శ్రీయమ్,

తేవితంవా లక్ష్మణో రామం

నశ్యేత పితృవత్సలమ్."

అని చెప్పి, పరునాలుగుదశరథులు కొడుగదా
పరునాలుగు క్షుణ్ణులైనను రాముని విడిచియుండలేనన్న
దశరథుని స్థితి నెఱింగియుం శ్రీక తనకోరిక నుపసంహ
రించుకొనదాయెను. ఇంతకును శ్రీక కనమతియొనర్చిన
వా రెవరు? దశరథుఁడా, శ్రీరాముడా! శ్రీరాము
నకుఁ గీడెంచనిమక్షమున భరతునికిఁ బట్టాభిషేకమే
కావలె నని కోరుకొనుటగాని శ్రీక రామ సరణ్యము
నకుఁ బొమ్మని యేల కోరుకొనును? కాన, విచారింపి
చూడఁ శ్రీక పొందిన యవమతి మృగ్యమగుట నామె
శ్రీరామ సరణ్యమునకుఁ బంపఁగోరుకొనుట జగన్నిం
ద్యము, నవమర్థ నీయమును.

3. "రావణుఁడు నిర్మాణుఁడు కాఁడు. శ్రీరా
మునికిఁ బూర్వఁడైన యవరణ్యునిఁ జంపినవాఁడు.
వాని విషయ మయోధ్యలో వంద చెప్పిరినదే. లంకకు
రాజునుట రహస్యము కాదు. నీత నవహరించినవాఁడు
రావణుఁ డని జటాయువు మాలమన శ్రీరామునికిఁ
చెలియును. సంపాదించిన వానరు లెఱిగిరి. ఇక నీత
నెక్కడ నుంచినాఁ డని అశ్వేషింయుట యేల? లంక
లోనా, మఱి వాని రాజ్యాలలో నింకొకయెడ పెట్టి
వాఁడా యని నిశ్చయముగాఁ చెలియుటకొఱకా?
తెలిసి నేమి లాభము? ఎత్తైనను రావణుని జయింప
వలసినది ప్రథమకర్తవ్యము. దొంగతనముగా నీతను
తమ్ముకొను తలంపు శ్రీరామునకు లేదు. క్షత్రునాథు
మతని శ్రతము. దండెత్తువరికి రావణుఁ డింకొకతావునకు
మార్పలేదా? కాబట్టి నీతాశ్వేషుగ మెందులకు ?
నుందరకాండ మనివార్యమైన ఘట్టమా కాదా? అది
యెచ్చుకొన్నవను గథాకల్పవకుఁ బ్రధానమా? సహేతు
కమా!" అని శ్రీరెడ్డిగారి మదిసంజేపాము.

నీతాడని మహాసాధ్య. క్షుణ్ణమైన శ్రీరాముని
విడిచియుండని నీత పరపుణ్యమని హస్తమునఁ జిక్కి
బ్రతికియున్నదో లేదో యని శ్రీరామునకు సంజేపాము
కలదు. తుదివయమున శ్రీరాముఁడు మగ్గివునితో—

"జ్ఞానం మమ వై దేహీ
యది తేవతి వా నవా !

సచ దేహీ మహాప్రాణ
యస్మి స్వపతి రావణః.

అధిగమ్యకు వై దేహీం

నిలయం రావణస్యచ,

ప్రాప్తకాలం విధాన్యమి

తస్మిన్ కాలే సహస్వయా."

(కీష్కిం. ౧౦-౧౦, ౧౧.)

అని చెప్పియున్నాడు. ఒకవేళ నీత పరభుని పాదమునఁ బడి తీవించియుండిన పక్షమునఁ గాని, రావణునితోఁ గలది యంతని వంగికరించియున్న పురుషుని శ్రీరాముని రావణునితోఁగొని మనవ సరము, శ్రమావహమే యగును కాని భృతి ముండదు. ఈపరిస్థితులు తెలిసికొనుటకును, మఱియు నొకవేళ నీత తీవించి రామునే నమ్ముకొని ప్రాణము లతో మండియున్నదా శ్రీరాముని జేమవార్త, యాతని రావణునితోఁగొనుటకుఁ జెరిగిని మఱింత దైన్యోత్సాహములతో నుండఁగల దను కారణ ములచేతను నీతాశ్వమణ మర్జునావర్జుక మయినది. నీత నితనించుట, రావణుని యునిశియుఁ జెరిగిననే కాని యీ విషయము లన్నియు తెలు తెల్లము కావు. కనుకనే ఒక్క లంకలోనికి కాక అన్ని దిక్కులకును వానరులను నీతాశ్వమణార్జును

పంపవలసి వచ్చినది. కావున, నీతాశ్వమణ మనగతి కను కారు కదా యర్జునావర్జుకము నుదను.

ఇదే నుండరకాండ మనివార్యమైన ఘట్టమా కాదా? సహేతుకమా? అను ప్రశ్నములకుఁ వాపు లేదు. ఏలయన, రావణుని మొక కర్మకావ్యము కాదు. యథార్థచరిత్రము; వాట్నికి మహిమి విరచి తము, అగుటచేత, సందిగ్ధ విషయముల నొక్కపరి పరిశీలించుచో నన్నియు సత్యాశ్వమణులకు సహేతు కముగాఁ గన్పట్టకమావవు. నీతాశ్వమణమనగా శ్రీరామునకుఁ గల ప్రభావోద్దేగము లన్నియు నీనుండ రకాండమున నిద్రించినది. నీతావిషయముఁ జెరిగిని బలేతే ముందుకార్యక్రమమునకు శ్రీరాముడు పూను కొనుట యైనది; నీతామహాపాధ్వియు శ్రీరామునాగమ ము వాప్యాయముగా నర్థించుచుఁ బ్రాణములు నిలిపి యుంచుకొన్నది. అగుటచే గభాగమనమున కెంతయో యీఘట్టము తోడ్పడినది. నుండరకాండమే లేని నాఁడు నీతావిషయము నెఱుంగని శ్రీరాముడు కింక ర్తవ్యతా మార్గంఁజై యూరగుండవలసి వచ్చును. అప్పుడు కభాగమనమునకే యాటంకము వచ్చును. కావున, నుండరకాండ మనివార్యమును ఘట్టము, సహేతుకమును.

సత్యాశ్వమణునితోఁ జెరియఁజేసిన యీపమా ధానములు శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారి సంజేహవివృత్తి కేమలము దోడ్పడినను నేను ధన్యుడను.

పా. డ బ ము

*

=====

= శ్రీ బులుసు చేంకటరమణయ్య =

=====

పా

రామేశ్వర పంకజపూర్వకంగా 'పాండురంగ' మాహాత్మ్యాన్ని పరిశీలిస్తూ ఉండగా, అందరి ద్వితీయాశ్వాసంలో (ప. ౧౦౫) 'పాడబ' పదంతో కూడిన పద్యం కనబడింది. ముదిరేప్రభుల్లోనూ, విభేతప్రభుల్లోనూ కూడా అది యీ శ్రేణివిధంగానే ఉంది:

"చేడియ! తీర్థమా ద్వికడఁ

తేయఁదనున్ మమజంతు శీచనా

శ్రీదశమలో మహాదివిజ

శేనరులన్ బరమాన్న శర్కరా

పాడబ గోఘృతేశ్వరప

కాకములన్ ఫలపానకాదులన్

విజేయులన్ బ్రహ్మదవద

పిమడలిప్పఁ జెలంగఁజేయుచున్."

ఇందులోని 'పాడబ'పదానికి 'అజురపముల'తో; గూడిన 'పదార్థములు' అని లఘువీకాకారాలు అర్థం వ్రాశారు. శబ్దరత్నాకరంలో కూడా పైఅర్థమే ఈయబడి వుంది. కాని నాకు కృత్రి కలుగక ప్రియ మిత్రులు శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యకాశ్రమిగారు ఈ పదాన్ని గూర్చి వ్రాసిన 'అంగ్రవారపత్రిక' (భవాభాష్య 'దశరా'పంచక)లోని వివరము చదివాను. అలా చది వితర్వాత్త వా కొక కొద్దిఅర్థం స్ఫురించింది. దాన్ని అంగ్రలోకానికి తెలియపరచడమే ఈ వ్యాసంయొక్క ముఖ్యోద్దేశం.

శ్రీ పిచ్చయ్యకాశ్రమిగారు ముఖ్యంగా —

"నానావిధ పాడబముల

నాను నృపాచార మెత్తున నపరాష్ట్రమునం

గాని, మఱి శుద్ధకోష్ఠరః

గాని, రమిన్ భుక్తియొత్తుడు గడు పథ్యమగున్."

(ఆముక్తమాల్యద, ౪-౮౨)

అనే పద్యాన్ని తీసుకుని శ్రీ చేడు వెంకట రాయకాష్ట్రులుగారి వ్యాఖ్యాన లోపాన్ని విమర్శిం చారు. పై పద్యంలోని 'పాడబ' పదానికి వావిళ్ల వారివలెనే వేదంబారున్నూ 'రుచులు' అనే అర్థం చెప్పినా రనిన్నీ, ఆ అర్థం కుదర దనిన్నీ, ఆ పదానికి 'ఓగిరములలో ఒకటి యగు పానీయవిశేష' మని అర్థ మనిన్నీ, అది ఉపాచార (చిఫిత్) మనిన్నీ, అం దుచేత మూలంలోని 'నృపాచార' మనుచోట 'ఉపా చార' మని దిద్దుకోవాలనీ, అదే సాగుపాతమనిన్నీ సారాంశం రేల్వారు. ఇంలే కాకుండా 'పాడబం' దుని కాదంటూ చాళుక్యా విదు ప్రయోగాలు ఇచ్చారు. ఆ ప్రయోగాల్లో పాండురంగ మాహాత్మ్యం లోని మీది (౩-౧౦౫) పద్యభాగం కూడా చేరి వుంది.

పరిశీలించి చూస్తే పాడబానికి 'రుచి' అనే అర్థం కుదరనట్లే, పానీయనూపమైన ఉపాచార మనే అర్థం కూడా కుదరదు.

శ్రీ కాశ్రమిగారి రిచ్చిన ప్రయోగాల్నే గమనిం చండి:

(౧) "మమల ముండటం గవకరంభాపలాశి సాత్రంబులయందు ... మిలమిలని రాజసంపుమమంగు ట్రోగిరంబులు పాడబంబులతోడ, దళిపిండభుంజంబుల తోడ, మీఁగడలతోడ, మజ్జిగలతోడ, నూరుగా యలతోడ.....నావిర్భవించిన."

(కాశీఖండము, ౩-౧౦౫)

ఇచ్చట 'పాడబ' అంటే రుచులు ఎలా కాదో అలాగే ఉపచారాలూ కావు. మఱి! ఓగిరాలు కడు పుటోకి చల్లగా వారడానికి ఉపకరించే వ్యంజనాలు. పాడబ సహచరములైన పెరుగు, మీఁగడ, మజ్జిగ, పోరుఁగాయలు వ్యంజనాలేకదా!

వయస్కవ అన్న పూర్ణాదేవి వ్యాసునికీ, శిష్యులకు భోజనం పెట్టిన సందర్భంలోనిది కాని 'టిఫిన్' సమయంలోనిది కాదు.

(2) "తేనియధారతోఁ బాసకంబులతోడ

శిఖరమెడల వస్ర కేటితోడ."

(భీమఖండము, ౧-౬౧.)

ఇది భోజనసందర్భంలోనిదే. ఇక్కడి మెడల, రసాలు రెండు రకాలూ ద్రవస్థంబననలే వ్యంజనాలే.

(3) "మెడలరసావళి రసావళిసావక ప్రచురంబును."

(భీమ, ౨-౧౪౪)

వయస్క భోజనసందర్భములోనిదే. మెడల, రసాలు రెండూ ద్రవస్థంబననలే కాని 'టిఫిన్' సమయానికి ఉపయోగించేవి కావు.

(౪) "కాకపోక రసావళి మెడఃములు—"

(కాశీఖండము, ౪-౧౧౯)

ఇక్కడి మెడదానికిన్న రసావళులతో పాలు ద్రవస్థంబననలే అర్థం చెప్పాలి.

పాండురంగమాహాత్యయంలోని 'మెడదా' ని ఇదే అభిప్రాయం.

దీని మెడదాన్ని ఒక ద్రవ స్థంబనమని అనుకోవడమేనా, లేక ఏదన్నా పేరుందా అని ప్రశ్నించుకోవాలి.

లేకపోవడమేమీ? ఉంది.

అసంగతిని ఆదికవి చాట్టికే రామాయణంలో వివరించాడు. చిత్తగించండి:

"తేభాన్లు లవణోర్తంబై

వివిధైః రాగమెడలై."

(సుందరకాండ, ౧౧-౧౫)

రాగ, మెడదాలు రెండూ ఉప్పు పులుపులతో కూడినవనిన్నీ, అవి రకరకం లున్నాయనీ ఆదికవి అభిప్రాయం. రాగం అంటే రసం, లేక చారు. మెడల మంటే పులుగు. పలచగా ఉండేది రాగము; చిక్కగా వుండేది మెడలము.

పులుగుకూ చారుకూ సాహచర్యం వున్నది. అ

సాహచర్యం విడిచి ప్రయోగా లన్నిటూ (రసవదలం వున్నచోట) కమమకూనే వుంది.

ఇక పులుగుకు మెడల మంటే పేరు ఎంతవరకు రేగివుందో గమనిద్దాం. త్రామదోరగారు మెడలకేర్పాదికి సరిగా అర్థం రాయకపోయినా 'మెడలనిర్మల భోజనమంటూ రాశారు. కేర్పరత్నాకరంలోనూ, పాండురంగమాహాత్యయముటీకలోనూ ఆ అభిప్రాయమే గ్రహింపబడినది.

పులుగు ఆరురసాలతో కూడినది కాబట్టే 'మెడల' మైనది.

పులుగులో రెల్లం వేస్తారు. ఉప్పు, నింక పండ్లూ విధిగా ఉండాలి. తారీంపులో మిరపకాయలూ, ఆనానూ, యింకునూ యిత్యాదులు వడతాయి. ఇంకా రకరకాల దుమల కాయగూరలు పడతాయి.

ఏతావతా పులుగు మెడవపంయం కమైవమని అనడానికి ఎవ్వరికీ అర్థ్యంతరం వుండకూడదు.

సంస్కృతవిఘంటువుల్లో మెడలం లేదు గాని 'మెడవం' అనే పదం కనబడుతుంది. అది పోక రాగం; ఆరుస్వరాల్లో కూడినది. శ్రీ ఆత్మేగారు రమ 'సంస్కృతాంగ నిఘంటువు'లో

"మెడవ—(In music) A Raga in which six of the seven primary notes are used.

మెడవః పంచభిః ప్రోక్తః

స్వరైః మద్భిస్తు మెడవః"

అని వివరించారు.

ఇక-ఆరు స్వరాలతో కూడిన రాగం మెడవ మైతే ఆరు రసాలతో కూడిన పులుగు మెడల మగుటకు అర్థ్యంతరం వేయండి?

* * *

మరొక చిన్న విషయం—

శ్రీ పిచ్చయ్యకాశ్రిగారు 'వానావిధమెడల ముల' అనే ఆముక్తమాల్యదాపద్యానికి ౧౮ చాట్టా వాలకు విమర్శిస్తూ—

"వావిళ్ల వారు రాజులకు పాప ముండితూట తిండికే అనుజ్ఞ యిచ్చినారు; ఆ తిండి క్రాంతివుండి

వధే భవదాస్థామనః నివసతి వత్సాన్ శాస్త్రీగాః-
అవదాస్థామనః, అవదాస్థామనః, అవదాస్థామనః అని
కొంత మంది గ్రహించారు..... అవదాస్థామనః
అవగా వరగతుల అని భావము. మదరాసు ప్రాంత
వధే వరగతులను, మదరాసు భోజనావసరము
సీరికోటు మొదలె.....

అవదాస్థామనః.

లివదాస్థామనః అన్న రాజులు ఏక
భుక్తుం తెచ్చువంతుల కాస్త్రీగాః భోగం వచ్చుంది.
అక్క రాజులే కాదు. అక్క వాళ్ళున్నా. వా సక
భుక్తులు మద్రాస్లో కలదును. వరగా
లివదాస్థామనః వచ్చి సీరిగా లెవదాస్థామనః
వారికి వరగా అవదాస్థామనః భోజనం చేసి
వారికి కాస్త్రీ భోజనం చేసి వరగాస్థామనః చేయవలెను.
అవదాస్థామనః వరగాస్థామనః, వచ్చి సీరి
వరగాస్థామనః మద్రాస్ మద్రాస్ వరగాస్థామనః
మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్
మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్

మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్
మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్
మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్

మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్
మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్

అవదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్
మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్
మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్ మద్రాస్

లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః

లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః

లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః

లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః

లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః

లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః

లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః
లివదాస్థామనః లెవదాస్థామనః

ఎట్లు మరణింతు!

శ్రీ బెళ్ళూరి శ్రీనివాసమూర్తి

లలితసాంధ్యరాగంబులు, వలపుగొలుపు
నల శకుంతలీతంబులు, చెలిమి నెరపి
బ్రదుకు తెరువైన ప్రకృతినంపదలు విడిచి
యెట్లు మరణింపవలె నంచు నేడ్చు స్వామి.
ప్రకృతిలో నిన్ను, నీలోన ప్రకృతిసౌఖ్యగు
భావనీకుల నూహించు పరమసుఖవ
రంపరయె నాకు నింక దూరంబుగాఁగ
నెట్లు మరణింపవలె నంచు నేడ్చు స్వామి.

మఱచి, నాడివితంబున నెఱుకమాలి
వెట్టినై, మోవిశేర్చిన వినపుగిన్నె
నమ్మతము నృజించె ప్రకృతిసౌందర్యమహిమ
యెట్లు విడనాడి మరణింతు నింక స్వామి.

మింటఁ జెలువొందు నాపాథమేఘములకు
మధురతరమైన కేదారమాలికలకు
మైత్రి పొనఁగించు ప్రకృతిపవిత్రభావ
యెట్లు విడనాడి మరణింతు నింక స్వామి.

ప్రకృతి పూజించి, శస్త్రయత్నంబు నొంది
పరమఋషు లొందు నానందభాగ్యమునకు
దవ్వుగా, కాంక్షలేల్ల వ్యర్థములు గాఁగ
నెట్లు మరణింపవలె నంచు నేడ్చు స్వామి !

సవతితల్లి

[కథానిక]

= శ్రీ 'నైరవిహం' =

జీతం లేకుండా పయిరాబడివల్లనే తీవ్ర యాత్ర సగౌరవంగా పొగించే పదాశివరావుగారి మూలానందంలో కొడుకు ప్రకాశరావు మధ్యలో విద్యాభివృద్ధికి విదాకు నివృత్తలసిన పరిస్థితు లేర్పడ్డాయి. చదువుకు శక్తి చెప్పుడమంటే శ్రమలేకుండానే పాఠ్య మయిందిగాని సంపాదనాకమ సక్రమంగా నడిపించడ మెలాగో ప్రకాశరావుకు అవగాహన కాలేదు. పదా శివరావుగారు మనోక భాగస్వామిలో కలిసి బట్టల దుకాణం పెట్టడంలో వచ్చిన వ్యవహార, అందుమీద పెరిగిన వడ్డీ (మొత్తం ఏడువేల) ఆయన ప్రాబుడెంటు ఖండు నాలుగువేలూ, యిట్లు అమ్మగా వచ్చిన నాలుగు వేలలో మూడువేలూ పెట్టి తీర్చేసేడు. ఆ రెండవ వంతుదారు ప్రకాశానికి ఏదో ఉద్యోగం ఆయిదాకా తన పోరయిల్లో అద్దె యివ్వకుండానే ఉండమనవమే కాకుండా ప్రకాశాన్ని చాలా మందివాడే, పరువు మర్యాదల కలవాడే నలుగురితోనూ చెప్పేవాడు. అత నలా చెప్పడానికి కారణం లేకపోలేదు; తాను దుకాణంమీద తిన్న లాభనష్టాలను విచారించకుండా తనకు ఇవ్వాలన్న ఏడువేలూ ఏగల్లంటూ లేకుండా సమర్పించిన ప్రకాశం అతని దృష్టిలో చాలా మంచి వాడుగానూ, అభినందనీయుడుగానే కనపడ్డాడు.

ద్రవ్యవికలయంలో తా నంత సులభంగా నైట పడగల పనుకోలేదు ప్రకాశం. సరే, అదృష్టవశాత్తు చిక్కు సులువుగానే విడిపోయింది. కాని త నివృత్తు చెయ్యవలసిన పనేమిటి? తనూ, తనకంటే ఒక ఏడాది చిన్న సవతికల్లి, మాడొళ్ల ఆమెకొడుకు, డెలైఫ్ ఏళ్ల వాయనమ్మకూడా చేతిలో మిగిలిన యాదెయ్యి ధూపాడంలో బ్రతకడ మెలా పాఠ్యనువుతుంది.

అన్నదే అతని తీవ్రాలోచన. తానే ఏదోవిధంగా కొంత సొమ్ము ఆర్జించి తనమీద ఆధారపడిన యీ నలుగుర్నీ పోషించాలన్న విషయంపూత్రం విస్మయం చేసుకొని, విస్మయంగా కనిపిస్తున్నది. అయితే, ఉద్యోగం వచ్చే దాకేదో ఆదంభించి వదిలేసిన యింటర్మీడి యేటుక్వాలిఫికేషనుతో ఉద్యోగాభ్యాసుగర్హులన్నీ పరామర్శిస్తూ ఒక ఆర్మెన్లు గడిచేడు. అతని ఆకావల్లి మల్లీ చిగిర్చే చూచిన లేమీ లేని సమయంలో తన తండ్రితో బాగా పరిచయం ఉన్న ఒక స్కూల్ యిన్ స్పెక్టరుగారి అనుగ్రహంవల్ల బ్రెయినింగుకాలే జీలో సీటు దొరకడమూ, తాను ప్యాసయినచివ్ల ఒక సంవత్సరంలోనే ఒక ఫర్లెటూల్లో మేన్యుమని దొర కడమూ సంభవించేయి.

* * *

సుందరికి తండ్రిని పోగొట్టుకోనే దురదృష్టం పడినాడే సంభవించింది. కాని మేనమామగారింట్లో రెల్లీ, తనూ కలిపేఉండడమువల్ల ఆమె కంత దిగు లని పించలేదు. మేనమామగారి పిల్లలతో కలిసి ఆడుకుంటూ చదువుకుంటూ గడవిన ఆమెబాల్యంలో ప్రత్యేకం విచారించవలసిన అవసరం ఆమె కిది కలగలే దనే చెప్పింది. కాని మొదట్లో తనకు మానుష్యవిల్లల మన్నకంటే చాలా తక్కువ బట్టలండదానీ, రెండు మార్లు పోయిరతరువాత మూడవసంవత్సరం నానాఅవ ధలూ పడి మేనమామకొడుకు పరీక్షలో సెగ్గడన్న విషయం తెలిసినవాడు మేనమామ అత్తా చూపిన ఉత్సాహంలో లవలేకమున్నూ తాను పరీక్ష స్కూలులోకల్లా ధన్యుగా ప్యాసయి మంచి బహు మతులూ దీపనలూ ఆర్జించుకున్నకోజాన చూపించక పోడమేకాకుండా 'ఆం. ఈ తెలివిలేటటునిరిచినప్పుడు

మాద్రాసులే! ఇలాటివాళ్లకే పెద్దవుతున్నాడీ విరగ బాటూ, పెదవరమూ బాస్తీ! అది మేవమామ భాటిగా అవడమూ ఆమె కప్పుడేమీ అర్థమయ్యేది కావు. పాపం! ఆమె తానేమో చాలా తప్పుపని చేసినట్లు పొడిచిపోయి రెల్లిబిల్లో కూర్చొని ఏడవడం మొదలు పెట్టింది. 'కాదమ్మా, నీమంచికోసమే మామయ్య అలాగు పెంకితనం చేస్తుకోగూడదన్నాడు' అన్న రెల్లి నిరసమ్యుటచార్చుకూడా ఆమెను సంకోచపరచ లేకపోయింది. పోనీ, యామాను పరీక్షలో మామయ్య కూతురు మహాలక్ష్మికంటే పాడుగా రాస్తే? అసలు చదువే మానేస్తే? ఏమో, పంతులమ్మ ఏమనుకుంటుంది?—యివే ఆమె ఆలోచనలు.

ఆ పదమూడేళ్ల వచ్చిరాని జ్ఞానంలో ఆమెకు తన పెల్లి విషయంలో రెల్లి పడుతున్న ఆందోళనకి అట్టే కారణం కనిపించేది కాదు. ఆయినా మామయ్యకి మాత్రం తెలిచా? అతనికి ఏదేవదే చెప్పడ మొదలు? ఇంకా రెల్లికంటే చిన్నయితేమాత్రం మామయ్య కూతురు మహాలక్ష్మికే ఎందుకు ముందు పెల్లి కా కూడదు? మరి ఆమె కెందు కిగాధరా? పెల్లిలో ఉండే మంచిసెల్పురలు సంతోషంగా తెలియక పోయినా ఆమె! ఏవో కొన్ని ఉద్దేశా లుండేవి. ఎవరో వలకైఅయిదేళ్ల వెంకన్న పంతులుగారిని పెల్లి చూపుట! తీసుకొచ్చి ఎదుటి! రమ్మన్న మామయ్య మీదా, పెల్లిమని చెవకనుచి చెట్టిన ఆర్తవివాదా ఎందు కంట కోపం వచ్చిందో తనకే తెలియ. ఇన్నాళ్లు గా మామయ్య లక్ష్మిపెల్లికోసం తంటాలుపడు తున్నాడుకదా—తన కంఠ వచ్చితే లక్ష్మికి ఎందు కాయన కిచ్చి పెల్లి చెయ్యకూడదూ? రెల్లి వర సమ్య గట్టిగా, ఆ వెంకన్న పంతులకి వివరిచేలాగే 'ఒక అన్నయ్యా! తాటిగా ఆలోచించి రాస్తామని చెప్ప' నున్నప్పుడు ఆమెమీద కలిగిన గౌరవభావమూ, మామయ్యకు రెల్లిమీద వచ్చిన ఆగ్రహమూ, రెల్లి నిరాచారత్రమూ ఆమెహృదయఫలకంమీద నిశ్చలమైన శిలారా లైవాయి.

మరొక ఏడాదిలో రెల్లి వచ్చిపోవడంలో ఆమెలో ఉండే ఆవంధమూ, ఆలోచనాక్లిమాదా వలించే యనే ఆవశ్యము.

రెల్లి వరసమ్యెగాని బ్రతికిఉంటే యీ చుక్క విదేళ్ల సదాశివరావుగారికి తనను ఇచ్చి సేవమామ పెల్లి చెయ్యగలిగేవాడేవా? తనకు అంత త్వరగా పెల్లి చెయ్యడం లేవమిది అభిమానంచేత మాత్రం కాదుని ఆమెకు నిశ్చయంగా తెలుసు. కాని పెల్లి కాకుండా తాను ప్రక్కను ఉండగా మామయ్య కూతురు లక్ష్మి! సరియైన సంబంధం వచ్చే అవకాశాలు లేకపోవడమే మామయ్య అకారణాదృతి! కారణమని ఆమెకు చూచాయగా తెలియకపోలేదు. నికోధించినా, లాభం లేదన్న విరుత్తాపమూ, తా మందవంట్లనే ఎంతో శ్రమపడుతున్నా వనే అర్థమంది పాద్యమై నంత త్వరలో విముక్తి పొందవచ్చు వనే ఆకాశేశమూ ఆమెలో వివాహార్థయాన్ని కాస్త తగ్గించేయి.

మేవమామతో వివాదంఏదైవావచ్చినప్పుడు రెల్లి "మాకేం ధర్మంగాపెట్టక్కర్లేదు. అంత తిండిక్కూడా గతి కడుక్కుపోలేదు." అన్న మాటలూ, తనతోకూడా ప్రత్యేకంగా తను అట్టే ఏదోకొంత ఉన్నట్లూ, వాని మీద వచ్చే వడ్డీమాత్రమే తాను అవధినిస్తాఉండటం వల్ల తన వివాహానికి వయ్యలో పెన్నమా రావడం ఆమెకు మరుపురాలేదు. కాని మేవమామతో అల్లా పెర్లడ మెలాగు? ఇంకా దయ్య ఉండి తన కి ప్రయోజనం లేదు కదా? ఈ సదాశివరావువారి చేతులో పోస్తేమాత్రం తనకు వచ్చే ఫలిత మేమిటి? అయినకు తను భార్యగనూ కావలసివది— అయిన ఎలాగూ భరికడే! పాపం, మామయ్య సిల్లలవాడు! ఇంకా ఆ విషయంలో తాను చేయగలిగిందే గాని, మాట్లాడగలిగిందే గాని ఏముంది?

* * *

తన భర్త కింది ఉన్నప్పుడు సెలవులకేమాత్రం అప్పుడప్పుడు వచ్చేవాడు ప్రకాశం. కాని అన్నాళ్లు తాళగారింట్లో ఉండి చదువుకుంటూవచ్చిన ప్రకాశం మీది శ్రేమచేత ఆకలికి కావలసిన స్వరమూ ఆర్తగాతీ చూడకునది. అరెడుగూడా తప్పునిపది అయినప్పుడు ఏవో గారిలో కోరుకుంటున్నట్లు "మంచినిట్లు కావాలి—వాయనమ్మ లేదు కాబోయి. నేను వేగిరం భోంచేసి చెల్లాలి"అన్న మాటలూ, చెల్లెటప్పుడు "చెల్లొస్తాను పిన్ని!" అన్న మాటా తప్పిస్తే తనతో మరేమీ

మాట్లాడక పోవడం ఆమెకు మొదట్లో చాలా ఆశ్చర్యంగానే ఉండేది.

అసలు తను కొద్దిసేపే సరిగా తింటుంటుండే వాడు కాదు ప్రకారం. ఇంట్లో ఉన్నంత సేపూ ఆరేవేరీ మాట్లాడకుండా కూర్చోవడం, ఉబుసుపాక ఏమేనా మాట్లాడితే ఎందుకీ రాధ అన్నట్టు ఏవో సమాధానా లిచ్చి వెళ్లిపోవడం ఆమెకేరీ అర్థమయ్యేది కావు మొదట్లో. అయితే తాను వినలే దనుకొని ఇరుగు పొరుగువారితో అత్తగారు "ఆ! మనవడిసంగతా? మరొక్క పెళ్లాల్లిక్కడంటే మా బాగున్నట్టే. ఇంతకీ నేను కాలం మర్చివదాన్ని. సువిరిల్లె సువిరిల్లె కదా?" అన్న మాటలవల్ల అతని ప్రవర్తన కొంత వరకూ ఆమెకు అర్థమయింది. కాని వా ర్థమకుంటున్నట్టు అతనిని చూస్తే అసహ్యమూ, అగ్రహమూ మొదలైన వేరీ తనకు కలకపోవడమే కాకుండా ఏవో చెప్పలేని అభిమానమూ, అత్యంత దవే నమ్మకమూ మాత్రమే ఆమెలో కుదిరేయి. తన అతనిని ఎంతమాత్రమూ త్వేషించలే దన్న సంగతి అతనికి తెలియలేదు అని ఆమెకు చాలా ఆనందం ఉండేది. కాని సందర్భాసందర్భాలు లేకుండా కూడా సవతిల్లి ప్రేమను గుర్చి, తల్లి లేని పిల్లల అవస్థలను గురించి అత్తగారు మనవడితో చేసే ప్రసంగాలు అతనిలో ఎట్టి మార్పునూ కలుగనిచ్చేవి కావు.

* * *

సుందరికి తన పెళ్లివాడు ఎంత ఆనందం కలిగిందో సహానివరావు గారు పోయిన వాడు కూడా అంతే దుఃఖం కలిగింది. ఎవరో బంధువులు వచ్చి పోయినప్పటికంటే అధికంగా ఆమెకు విషాదచ్ఛాయలు ఏవీ ఆక్రమించుకోలేదు. ఇంతకూ ఆయన పరిచయమే ఆమెకు తక్కువగా ఉండేది. ఎన్నో వ్యాసకాలాన్న మనిమనడంచేత రోజులో ఎక్కువభాగం ఇంటివద్ద ఉండేవాడు కాదు. ఉన్న కాస్తసేపూ ఏవో చేర్చుకునిది లెక్కలుపెట్టుకుంటూనో, నిద్రపోతూనో కాలం గడిచేవాడు. ఎక్కువ మాటలాడడమే ఆయనస్వభావం కానట్టుగా తోచిందామెకు. అందువల్లనే సుందరి ప్రకారంతోనైనా ఏవో మాట్లాడడానికి అత్యంత చూపేది.

అయితే భర్తవల్ల ఆమెకు ఎట్టి సౌఖ్యమూ దొరకలే దనదానికి విశ్లేష. సాధింపులకి లోటు లేకుండా అత్తగారున్నా, మామయ్యగారింటిలోనీ తానుంటే తిండికీ బట్టకూడా సడలనిన కష్టమేమీ ఇక్కడ లేదు. అంతే కాకుండా తన భవయోగం కొసం పెంట్టూ, వాసవనూనెలూ, పువ్వులూ అప్పుడప్పుడు లేస్తూ తన పరదాలను స్వావకాశంలో కొంత వరకూ గుర్తించిన ఆయన ప్రవర్తన ఆమెలో ఆయనపట్ల ఒకవిధమైన గౌరవభావాన్ని కలిగించడం మాత్రం వాస్తవం.

నెత్తి నోరు బాదుకొని ఏడవకపోవడం సరికదా లాంఛనంగాకూడా సరిగా ఆమె ఏడవకపోవడం చాలారకాల విమర్శనలకు ఆధారభూత మయింది. అయితే ఆవిమర్శవాంఛారాలు స్వయంభూతమైతే ఆమె విచారించేదేమోగాని, అత్తగారి అసమానమైన కృప వాటికి మూలకారణ మని గ్రహించడంచేత ఆమె అనుమాత్రమేనా జంకినట్టు కనిపించలేదు. కాని తాను నిత్యమూ ఏడవకపోవడ మనేది సవిధానివర తన కొడుకు సహానివరావు తో తీరని అవమాన మని అత్తగారవకోడం ఆమెకు చాలా వింతగానే ఉండేది. "ఒకవేళ తా నివ్వడమోరజను లాక్రందిస్తేమాత్రం గతించిన తన భర్త కేమేనా లాభ ముంటుందా? పోనీ ఆయనకు కాకపోయినా అంతగా ఆరాటపడుతున్న తన అత్తగారి కేమేనా లాభిస్తుందా?" అని చాలా విశేషంగా ఆలోచించడం మాత్రమే ఆమె చేయగలిగింది.

సుబ్బుపూగారికి కొడుకుచావుకు యీ కొత్తగా వచ్చిన కోడలు యిల్లురోకిగ్గిన వేళలోని దోషమే కారణ మని ఉన్న వచ్చుకొన్ని ఆమె యిరుగుపొరుగు వారితో చెల్లడించకుండా ఉండలేకపోయేది. కాని తనకు వచ్చిన యీ అగ్రహాన్ని గ్రహించికూడా కోడలు తనతో వివాదపడకపోవడమే ఆమెకు కురీ దుర్బరమైపోయింది. ఆమెకాగ్రామంలోని ఒకటిరెండు బ్రాహ్మణకుటుంబాలలో పరిచయం అతిత్వరలో అనడానికి కొడలివారిది అగ్రహం చాలా పాయపడినదవచ్చు. మొదటివారంలోనే పూర్వపు తమకుటుంబ పరిస్థితులూ, భర్తపొందిత్యప్రతిభా, తన రంధ్రస్థిరమైతే, తల్లి ఆచారాధిక్యమూ మొదలైన విషయా లన్నీ సమ

గంగా విశేషకరించడం ఒక దృఢమైన పరిచయ బంధాన్ని కల్పించింది. రెండవ వాదంలో ఆ యింటి వారు పరస్పరవైమమ్యాలను తనలో ప్రత్యేకంగా చెప్పకోవలసినంత స్పష్ట హితరాలవడం సంభవించింది. దాంతో తన చిన్నవాడు అత్రగారు పెట్టే అతిలోకమైన ఖాయీదా, భర్త తనమీద కర్మధర్మంగా పడిన అనుమానాలు, తర్ఫీలికంగా తాను పడిన కష్టాలు, తన మహిత్రరసహాసకీ మొదలయిన విషయాలతో ఆరంభించిన తన మొదటికోడలి ముగ్గులవర్ణనకముంలా తన్నుత్యనిరూపణకి ఉదాహరించిన రెండవకోడలు ముందరిలోని లోపాలే ఆపయిని వారి నిరంతర ప్రాసంగిక విషయాలగా పరిణమించేయి.

* * *

ముందరికి అక్కడి స్త్రీలలో పరిచయం కలుగజేసుకోవడం అంత అవుసరంగా కనిపించలేదు. అంతేకాదు, యామదసహ్యంకూడా కలిగించనే అనాలి. అందుకు కారణం అత్రగారికి వారికి గల అతిపరిచయమే కాకుండా వారి సంభాషణావైఖరికూడా. తాను అతిహామాన్యంగా ఉన్న సంగతి గమనించినా ఏదో ఓదాపురున్నట్లు “అట్టే విచారించకమ్మా. ఇంకేలే సువ్యూహిత్రం అతేనేం చచ్చిపోవాలని కోరేవా? అయినా ఆమె సలమృఖర్మానికి మన మేం చేస్తాం? పాపం, రోయిగా ఉన్న ఒక్కొక్కడుచేతిమీదా పోయే అదృష్టం లేదు.” అని కన్యం యామతూ గుబ్బు మృకే వచ్చినట్టూ, అందుకు కారణం ప్రత్యక్షంగా కాకపోయినా పరోక్షంగానైనా తానే అన్నట్టూ, అన్న మాటలు ఆమెకు ఉత్తరవియ్యలసినంత యోగ్యమయిగా లోచేరి కావు. వారితో తనలోని దోషాలు సంపూర్ణంగా ఆర్థమయ్యాకూడా అభిమానం కొద్ది సద్గుణున్నట్టు “పాపం, మాకోడలుమొహం చూస్తేనే నాకుదువు తరుక్కుపోతుంది. వాడు పోయినవర్గంలోని యిదే వరస. యాదీళ్లయినా ఒక్కమాటాపదు; విధి నమ్మంలోనేనా రాదు; ఇంత రివి మబ్బరమైన బట్ట కట్టుకోదు. నేను మొట్టపెడితే యిప్పుడింకా కొంత సయం. ఎప్పుడూ ఏపురాగమో-అదేనే ఆపేర్లు నాకు తెలివు-అవి చదువుకూ జూర్పుంటుంది. ఏదో ఇదపోయినా పుట్టెదు రుఖంలో ఉన్నదా న్నెందుకు

క్రమపెట్టాలని నేనే రెండుపూట్లా వాళ్ళేస్తాను.” అని అనడంకంటే తన్ను బాహులుగా తిడితే ఎంతో బాగుండుమనిపించిందిమందరికి. సరే, వారి ఆవందానికి నేనెందుకు భంగం కలిగించాలి? వా రలా అనుకున్నంతమాత్రాన వాకు వచ్చే నవ్వమీమా లేకుండా అని తన్ను తానే సమాధానపరుచుకుంది మందరి.

ఆమె ఏదో తప్పనిసరి అయిన గృహకృత్యాలు నిర్వహించేకొద్దికాలం మినహా, ఎల్లప్పుడూ సతాన రావుగారి సంపాదనలో మిగిలిన రెండు రీయవాల పుస్తకాలూ చదివినతే మల్లీమల్లి చదవటంతోనే కాంక్షపం చేసేది. చిన్ననాటి చదువు అట్టే లేకపోయినా సడలని పట్టుదలతో చదివి చదివి మొదట్లో దురదగాపాములుగా ఉండిన గ్రంథాలను సైతం క్రమేణ ఆర్థంచేసుకోదానికి ప్రయత్నం చేసి చాలావరకు సాఫల్యము పొందిందనే అనవచ్చు. మొదట్లో ఆమెకు విషాదాంత గ్రంథాలను చదవడమంటే ఒక విధమయిన భయం వేసేది. అందుచేత ప్రతిపుస్తకమూ చదివెందుల చదివి ముఖాంతమయిలేనే గాని చదివేది కాదు. చదివినతే చర్చిత చర్చకంగా చదవడం చికాకు వేసి, ఆమె అదివరకు చదవని విషాదాంతములైన గ్రంథాలనుకూడా చదవడం మొదలుపెట్టింది. మొదటి మారు ‘టాగురుగారి ‘ప్రాయశ్చిత్తము’ చదివినప్పుడు సగంచది వేసరికే ఆమెకున్నట్లదోపుస్తకం తదిదిపోయింది. ఒక మహిత్రమైన గ్రంథంలో అంత ప్రతిభ ఉన్నట్టు ఆమె గ్రహించడానికి అదే మొదలు. కథలో ఇరవైన ఏనువుకుంట్లో అన్న విషయాన్ని పూర్వంకలె అలోచించడానికి ఆమెలో ఉత్సాహమే లే దివ్వదు. తనహా, ఆయా పాత్రలకూ ఏదో ఒక స్పష్ట హిత మయిన సంబంధం ఉన్నట్టుగా ఆమె భావించ గల తివ్వదు. తానుకూడా పుస్తకంలోని కర్మక్రమంలో సమంగా ముఖముఖాలు అనుభవిస్తున్నట్టే—కాదు, తననూ వారిని మోచేనే పరార్థం ఏమీ లేదనే ఆమె అనకో గలిగేది. సగంలో చదవడం నిలిపి మల్లీ మొదటినుండి చదవడం ఆరంభించింది. ఇదివరకు తాను ఏపుస్తకం కూడా మొదలుపెట్టిన ఒకటి రెండు రోజులకంటే ఎక్కువచదువలేదు. కానియొపుస్తకంచదవడం సరిగా నెట్లా క్లయిం దన్న సంగతి ఆమెకి ఒకవిధమయిన

అసంపాన్ని, ఆశ్చర్యాన్ని కూడా కలిగించింది. ఒక
చేరా చదివి అందులో ఉన్న విషయాన్ని
గురించి ఆలోచన మొదలెడితే ఆపూటంతా రెండు
తెరియకుండానే గడిచిపోవడం పునర్వ్యవస్థాపన
లో ఆమెకొక ముఖ్యోత్సాహాన్ని ప్రసాదించింది.
ఇదివరకువలె యీ పున్న కొంచెం పుస్తకాలా
చదివేసేక ఏమిటి చెయ్యడం- ఎలాగు ఊసుపోతుంది
అన్న ఆలోచనే ఆమెలో లే దివ్వదు. తాను చదివిన
పుస్తకాల్లోని ప్రతివ్యక్తి, తన ఎదుట నిలిచి మాటాడు
తున్నట్లే, తన కష్టసుఖాలు వారుకూడా పంచుకుం
టున్నట్లే ఆమె ఊహాపథంలో నిత్యమూ ద్యోతమాన
మయ్యేది.

* * *

ప్రకాశానికి ఆపూట్లో పనిఅయ్యేసరికి ఆతని
(నరసి) తమ్ముడు రామకు నాలుగో ఏడు వచ్చింది.
రామవిషయంలోమాత్రం సుబ్బమ్మగారికి సుందరి
మీద పున్న దుర్భావము లేకపోవడమేకాక ప్రకాశం
మీద ఉన్నకంటే ఎక్కువ అభిమానం ఉండడానికి
కారణం లేకపోలేదు. ప్రకాశం పుట్టిన ఆర్నెల్లకే
తనకు వైభవము ప్రాప్తించడంలోని ఆతని జన్మ
సత్కర్తవోమము తన మొదటికోడలు జానకియొక్క
మనఃపూర్వకయత్న ఫలితమేననీ, అందువల్ల ప్రకా
శాన్ని తాను ఆదృతితో చూడడం చాలా దోషమనిన్నీ
ఆమెకు దృఢమైన విశ్వాసం ఉండేది. కాని జానకి
చావుతో ఆమెమీదా, ప్రకాశంమీదా ఆమెకు గల
వైషమ్యం యావత్తూ అంతరించిపోయిందికాని తల్లి
లేని పిల్లలవడంవల్ల, చదువుకుకూడా సదుపాయంగా
ఉంటుందని తాళగారు తమ యింట్లోనే ప్రకాశాన్ని
ఎక్కువ ప్రాధాన్యతతో సుబ్బమ్మగారికి ప్రకాశం
యెడల తన వనీవాసమానాదృతిని చూపించడానికి
అట్టే అవకాశం కలిగింది కాదు. అయితే ఆ కారణం
చేత తాను ఎంతగా ఫలీకృతుడననో ఇరుగుపొరుగు
చారితో విశదీకరించడంతో ఆమె కొంతవరకు తమ్ము
తాను పీడార్థులొగలిగేది. కాని రామ అంటే మొద
ట్లంచీ ఆమెకున్న అభిమానం అనుపమానం. దానికితోడు
కోడలు వట్టి నిర్లక్ష్యంమనిషిని తనకు మొదటినుండి
పున్న సమ్మకంతో తానైతా సరిగా చూడకపోలే

తన కొడుకుకొడుకు ఎందుకూ కొఱగానివాడైపోతా
డేమో అన్న భయంతో సర్వదా తన కత్తికి ఆతిగా
కూడా శ్రమపడేది. రామునిగురించి, అందులో తల్లివ్యతిరేక
పాలు తాగడంకొంచెం ఎడతెట్టినవ్యక్తమనచీ ఆమె తన
సర్వస్వమూ వాడేననీ, వాడు పెద్దయేక యే కలెక్టర్
రన్నా అవుతాడనీ ఆమె నిస్సందేహంగా నమ్ముగలి
గేది. ఆమెనమ్మకంలోనినిశితత్వం ఎంతవరకూ ఇల్లిం
దంటే ఒకమారు రాతాభాసీలో "ఏమండీ, మీమనవడికి
ఎంత కట్టుమిస్తే మాపాఠ్యశాలి చేసుకుంటా"రని పొరు
గింటి బుచ్చెమ్మగారడిగితే "అబ్బో, వాడెక్కడా!
ముందు కలెక్టరీ ప్యాసుకాంచే పెళ్లి చేసుకోడు.
అప్పుడేనా వాడికి ఏ జమీందారుగారి కూతురోగాని
నచ్చుకుందా?" అని ఆమె అన్నమాటలు విన్నవారికి
హాస్యానికి అంటున్నట్లు తోచినా ఆమెమాత్రం
పౌడయపురస్కరంగా అన్న చే!

సుందరికి తన కొడుకుమీద తనకంటే ఎక్కువ
అభిమానం ఉన్నట్లు అత్తగారు ప్రవర్తించడం
మొదట్లో కొంత కంటకుగానే ఉండేది. తా వంత
ప్రపంచజ్ఞానం లేని చిన్నపిల్ల కాదే - మాటిమాటికి
"నూనె రాసేవా? ఒడ్డు తుడిచేవా? పాలిచ్చేవా" అనో,
"ఎండాకాలం పెద్దవాళ్ళ చే: ఉడికిపోకున్నాం,
కొంచెంసేపు మంచంమీ దొడ్డు; ఉ య్యల్లా
పడుక్కొచ్చేసితే నేనె నాడీయతామ" అనో ఏమీ
తెలీనివాళ్ళకి చెప్పినట్లు చెప్పడమే కాకుండా ఇరుగు
పొరుగువారితో "పాపం, మాకోడలు కేమీ తెలీదు.
పిల్లడేసితే నేనెచ్చేదాకా పాలివ్వాలనికూడా తెలీదు.
అయినా యీకాలంవాళ్ళంతా యింలే గాబోయి!"
అని ఆమె పడేపడే అనడం సుందరికి చాలా సిగ్గుగా
ఉండేది. అయినా అత్తగారి మాటకు తానేమాత్రం
మారాడినా ప్రశంసలమయంగా పున్న గృహసీమ
ఎంత భయానకసంగ్రామరంగంగా మారుకుందో
ఆమెకు పూర్తిగా అవగతమవడంవల్ల ప్రశ్నోత్తరం
ఇయ్యకుండా, వ్యతిరేకంగా ప్రవర్తించకుండానే
రామాన్ని చూడేట్లు పెంచింది. రాముకి కొంచెం
మాటలు వస్తన్న సమయంలోనే భర్త గతించడంతో
ఆమెకు తననీ, కొడుకునీ సన్నిహితుల్ని చేసే బంధం
ఏదో సవరిపోయినట్లునిపించింది. అంతేకాదు.

సదాశివరావుగారు తన మంచిచెడ్డలూ అన్నీ అప్పు
మొదలయినవి తనతో తీసుకొనిపోకుండా ఎలా అయితే
ఒదిలేనేడో అలాగే రామునికూడా ఒదిలేనేడని ఆమె
నమ్మకం. అప్పటినుండి అత్తగారు రామునిసరించి
తీసుకొనే శ్రద్ధ మందరికి కొంతవరకు ముదావహంగానే
పరిణమించింది. వాడుకూడా పెద్దవుతున్న కొద్దీ
నాయనమ్మకద్దనే ఎక్కువ చుచువుగా ఉండేవాడు.
తనకు ఏది కావలసినదన్నా నాయనమ్మనే అడిగే
వాడు. ఇత్యవస్థకు సామాన్యంగా చిన్నపిల్లలు చేసే
పెంకితనం అంతా క్రమం తప్పకుండా చేసేవాడు.
కొంచెంచెవిసింపాలనే "అలావు ప్రకం పట్టుకున్నోవుక
పోతే వాళ్ళోమారు తియ్యకూడదు? ముసలియిందని
ఎంతని చస్తాను" అన్న మాటలు వినిపించేచే కాపు
మందరికి. కాని మననడు రే స్తుల చిత్తుకువరచడమే
అవిడతల్లిమతం. రెండురోజులు కొంచెం జ్వరం
తగిలై "అయ్యో! రోజల్లా బంటిలా ఆడుకొనేవా
డమ్మా! 'నానమ్మా, మట్టుకొనేదా పంచదా రిస్తావా'
అనేవాడమ్మా!" అని బహుధా వాపోయేది.

మందరి ఏదో నిర్దేశితకృత్యంలాగే రాముకి
తలదువ్వడం, మాసేవ బట్టలు మార్చి కొత్త బట్టలు
తొడగడం మొదలయిన పనులు చేసేది. రాముకూడా
ఏమీ మాటాడకుండా తల్లిదగ్గ రున్నంతసేపూ చాలా
గంభీరంగానే ఉండేవాడు. అయితే ఆగాంభీర్యం
ఒక్క తల్లిదగ్గ రున్నప్పుడే. మిగతావారందరివద్దా-
అందులోనూ నాయనమ్మవద్ద చాలా చలాకీగానే
ఉండేవాడు. కాని అగాధవిషాదావృతమయిన తల్లి
ముఖం చూసేసరికల్లా ఏదో ఒక చెప్పలేని ధయగోరవ
సమ్మితిభావం కలిగేది ఆ నాలుకేళ్ల అమాయక
హృదయంలో. అందువల్లనే ఆమె పిలిచేసరికి తల
దువ్వింపుకుందికి వచ్చేవాడు. అంతేకాదు. నాయ
నమ్మకద్ద మారాం చేస్తూన్నప్పుడు "ఏమిటి రాము!
ఆపెంకితనం? ఇలా నాదగ్గరకు రా!" అని
పక్కగదిలోనుండి అబ్బానూచి మైన స్వరం వినిపించ
డంతో అంత పెంకితనం చేస్తున్నవాడూ మం
త్రమున్నట్లాగు ఊరుకొని దగ్గరకు మెల్లిగా వెళ్లి "ఏమీ
లేదమ్మా. నాకేమీ అక్కరలేదు" అని, చిరునవ్వు
నవ్వే తల్లి ముఖం చూసి తన కాంక్షప్రాప్తి అయినపు

టికంటే అధికమైన అనందంతో అడుగుండికి వెళ్లిపో
యేవాడు. కాని యీవిషయంలో మాత్రం ముబ్బుమ్మ
గారికి మననదీవిన అమితమైన కోపం వచ్చినా మళ్లీ
ఒక్కగంటలో "నాయనమ్మా, చెల్లెంముక్తియ్యవూ"
అంటూ దగ్గరకు వచ్చిన మనముట్లీ యాస్తే ఆకోపనంతా
అదృశ్యమైపోయేది. కాని తప్పనిసరిగా "మాడమ్మా!
నీకొడు కిక్కడ ఇల్లులేసి పందిరివేసేస్తున్నా"దని
కోపంతో సీర్యాదు చేయవలసిరావడం చాలా చిన్న
తనంగానే తోచేది.

మందరి తన రామువినద సహజంగా ఉండవల
సినంత ప్రేమ మాపించలేని మాట వాస్తవమే. అసలు
ఆమె సదాశివరావుగారిని మనముచ్చరిగా ప్రేమించ
లేకపోవడమే రాముని చాలా సామాన్యంగా చూడదా
నికి కారణమేమో? సదాశివరావుగారివలన ఆమెకుకలిగిన
అనందం చిప్పితగిరితే కలిగే నొప్పిలాగే అయాచితం
గానూ, అతిసాధారణంగానూ కాకుండా అనవస
రంగా ఆపమయంలో వచ్చిన అనందంవలె ఉండేది.
తన తిండికి గుడ్డకూ ఏదీధమైన లోపం రానీకుండా,
మిగతావిషయాలకూడా అట్టే నీరసంగా చూడని
సదాశివరావుగారి ఔకార్యానికి ప్రతిఫలంగా తాను
చేయగలిగినదల్లా అతని ఆనందాన్ని తాను విరోధించ
కపోవడమే అని ఆమె మనసూ విశ్వసించగలిగేది.
అంతేకాని ఆమె అవివాహితగా ఉన్నప్పుడు తన తల్లి
కంటెకూడా సన్నిహితుడూ, తన హృదయగ్రంథం
లోని ప్రతిప్రక్రమావినడానికి యోగ్యుడూ విషమిశ్ర
మి దొరుకుతాడని ఆమె కన్న వెట్టికలలలోని ఆమె
భర్తకూ సదాశివరావుగారికి ఏ అంశములోనూ సాదృ
శ్యము లేదు. ఆమెకు తనకు కాబోయే భర్త అంటే
తనకంటే ఏ అయిదారేళ్లలో వయసులో పెద్దవున్న
యింకకుడే మావనీకంగా గోచరించేవాడుగాని బ్రతి
వుంటే తన తండ్రితో సమానమైన యీడు గల సదా
శివరావుగారివంటి మనిషి ప్రక్కను తాను పెండ్లింటి
మీద కూర్చోవలసివస్తుం దని అంత వైరాళ్యంలోనూ
ఆమె ఉహించలేకపోయేది. అందువల్లనే మొదట్లో
ఆమెకు సదాశివరావుగారు తన ద్వారా పెరచేయ్య
కున్న కృపికి ఫలితంగామాత్రమే రాముతోపడమూ,

అతనిని 'నానాదు' అన్న దృష్టితో చూడలేకపోవడమూ సంభవించేయి.

* * *

తన పెళ్లిలో ప్రకాశాన్ని చూచిన దగ్గరనుండీ కూడా సుందరికి అతనంటే ఒక అసామాన్యమైన అనురాగం కలిగింది. తనకంటే కొంచెం (ఒకరేబాది) పెద్దయినా అతే నామెకు తనకంటే చాలా చిన్నవాడుగా కనిపించేడు. అందుకు కారణం మామయ్య గారింట్లో అత్తఅదుపు అజ్ఞలనూ, ఆమెపిల్లల యీ సరింపులనూ లోబడి ఉండడంవల్ల అదిన్నీ తనలోనే తనచుట్టూ ఉండే మహాప్రవృత్తులను అర్థంచేసుకొని వాటికి తగినట్లు మెలగడానికి చేసిన ప్రయత్నానికి ఫలితంగా తనవయస్సు తానే మరిచిపోయే స్థితిలోకి రావడమే. తనకేగాని ఒక తమ్ముడుంటే అలాగే ఉండేవాడేమీనని ఆమె అనుమానం. అందుచేతనే తన అత్తవారింటికి వచ్చిన కొత్తలో కలవులకు ప్రకాశం వస్తాడంటే ఏమో తనకే తెలియని ఆనందం కలిగి నెట్లాళ్లకు ముందునుండీ కోజులు తక్కువెట్టడం మొదలుపెట్టింది. తన ఉత్సాహాన్ని వైటపెట్టే అనకాశం మరేవూ లేకపోవడంవల్ల రుసరుసలాడుకున్నా అత్తగారిని మట్టిమట్టి "అత్తా, ఇంకా ఎన్నాళ్లకు ప్రకాశం వస్తాడండీ" అని మాటిమాటికి అడిగేది. గాని ఆమెమాత్రం "ఏదో ఒస్తాడు. ఒస్తే చూసి సంతోషించడానికి తల్లి లేదుకదా!" అని నిరుత్సాహంగా అన్న మాటలు ఆమె సహజభోరణిగానే సుందరికి తోచేవి; కాని తాను అతనికి సంతతిల్లి అవడంచేత సహజంగా అతనివీడ తనకి యార్వగగా ఉంటుందనీ, అందువల్లనే ఆయ్యో! ప్రకాశం వచ్చి తన భర్త సొమ్ము తినిపోతాడే అన్న భయంతో అడుగుతున్నాననీ ఆమెవాక్యాల్లో ఉన్న అంతరార్థం తరువారే ఎన్నాళ్లకోగాని ఆమెకు అర్థంకాలేదు. అతేదో పెద్ద కాలేజీలో చదువుకున్నవాడుకదా, తానేదో అనూయికంగా తన స్నేహితురాయళ్లతో మాట్లాడినట్లు మాట్లాడితే అతే నేమనుకుంటాడో! ఇంకే అతను మాట్లాడే విషయాలు తనకు పూర్తిగా బోధపడవేమా? ఒకచో అతను తనతో సరిగా మాట్లాడతాడో మాట్లాడో? యితే ఆమె ఆలోచనలు.

తీరా ప్రకాశం వచ్చాక ఆమెపుత్సాహం చాలా చప్పుబడిపోయింది. కాస్త చలాకీగా మాట్లాడమన్న విషయంలో కొడుకుకంటే తండ్రి చాలా నయం అని ఆమె గులుపుగా గ్రహించగలిగింది. అంతే కాదు. ప్రకాశానికి తనతోనేకాదు ఎవ్వరితోనూ సరిగా మాట్లాడడం చేతకాదు అన్న విషయంకూడా త్వరలోనే ఆమెకు అవగాహన అయింది. పోనీ అతనికి అటలూ మెదలైనవి ఏమైనాసరదా ఏమో అంటే అలాగా కనిపించలేదు. ఏదో తీవ్రమైన విషయం ఆలోచిస్తున్నవాడిలాగు ఎల్లప్పుడూ కూర్చోనేవాడు. తేకపోతే నాయనమృతదృక్ కూర్చొని ఆక్రంద తాతగారి యింటి విషయాలు కేవలం ఆడపిల్లలాగ వర్ణించే అతని వర్ణనలుచూస్తే సుందరికి అక్కడకూడా ఒక్క ఆస్తున్న దగ్గర తప్పింది మిగతావాళ్ల దగ్గర అతనికి తగినంత చదువు లేదనీ, తక్కిన పిల్లలందరూ ఒకటి, తానొక్కడూ ఒకటి అన్నట్లుగానే ఉండేవాడనీ తోచేది. తాను మంచి పుస్తకాలు చదువుకోగలిగినా అతను అతి అనూయికంగా అదివరకు తాను తెచ్చేవాల్గు విన్నవే అయినా నాయనమృత చెప్పే రాజా కథ, అన్నదానమాచార్య్యం కథ చెప్పమని అడగడమూ, ముప్పమ్మగారు "ఒకే! బుచ్చిబాలూ! ఒక్క నీకు తప్పించి యీ కాలంవాళ్లకి నా కథలు నచ్చే నచ్చ"నని తన ఆరణికతను చూచిస్తూ ఆమె కథ చెప్పడమూ, అతను ఓపిగ్గా వివడమూ సుందరికి చాలా వింతగానూ, విసుగ్గానూ ఉండేది. మేడమీద ఉండవలసిన స్థితిలో దిగుడురావిలో ఉన్నట్లుగా కనిపించేది అతని వైఖరి ఆమెకు. ఆమె సందేహం ఏమిటంటే అతను చిన్నప్పటినుండీ యిలాగే అన్ని విషయాల్లోనూ దుర్భావంగా వుండేవాడా, తేక తల్లి లేకపోవడంవల్ల, తాతగారింటిలో తగిన ఆదరణ చూపించేవా రెడనూ లేకపోవడంచేతా అని. తన ప్రవర్తనలోకూడా మార్పుమృతి అనివార్యంగా కొంత మార్పు తెచ్చిపెట్టి నా అందువలన తనవీడ ఇతరులు చేసే ఒత్తికి తగ్గినా నిరుత్సాహంగా ఉండడం ఆమెకు ఎంతమాత్రమూ యిష్టం లేదు. కాబట్టే అత్తవారింటికి వచ్చిన కొద్ది రోజుల్లోనే ఆమె విచ్చింతగా యిరుగుపొరుగువారితో ఏదో ప్రసంగాలు చేస్తూ, అల్లికపసులతోనూ, పుస్తక

పరవంతోనూ కాలక్షేపం చేయగలిగింది. కాని ప్రకాశాన్ని మరికొంచెం పరిశీలించిన తరువాత కేవలం మార్పునూర్త ప్రమయమే అరేసు అంత నిశ్శబ్దంగా వుండడానికొక్కరగం కాదని తాను గ్రహించింది. సరియయిన ప్లే హీకులు దొరకకపోవడంవల్ల అరేనిలో సహజంగా వుండే మాండ్యము చాలా విపరీతమయిన స్థితిలోకి వచ్చింది దని ఆమె విశ్వాసం.

ఆమెకు అరేని అప్పటి ప్రవర్తన వచ్చకపోయినా అతన్ని మొదట చూచినప్పుడు కలిగిన భావ భావం మాత్రం ఆమెహృదయంలో చిరస్థాయి అయి పోయింది. అందువల్లనే అలాటి పరిస్థితుల్లోకూడా ఆమె అరేనితో ఎక్కువగా కలిసిపోసి ఉండడానికి అవసరం ప్రయత్నించేది. కాని అరేనుమాత్రం లేన ప్రయత్నాలకు చాలా అతీతుకుగా ఉండవలసి ఆమెకు ఒకవిధమైన పట్టుదా నిచ్చింది. ఆమెకు ప్రకాశాన్ని తనపై అర్థం చేసుకొనే స్థితిలోకి తీసుకు రావాలని ఉన్న ఆశయం పెరవేరవరకు మరేమీ చేయాలనిపించేదే కాదు. తనతో ఎంత మాట్లాడకపోయినా తానే అవకాశం కల్పించుకొని చాలా చదువుగా "ప్రకాశం, చూసేవా మన పెరట్లో పూచిన మల్లె పువ్వులు. అక్కడ మీవాల్లింట (తాతగారి ఉల్లో) ఏమైనా పువ్వులమొక్కలున్నాయా" అనో, "మీకు బట్టో, ద్రావిడం నేర్పుతారు కదూ? వాకు నాలుగు పువ్వులూ లరలా రాపిడ్డా. నువ్వు మల్లె వచ్చేసరికి నువ్వమీద కువతాను" అనో, "మీకారేకిలో ఆవిట్టలుకూడా చదువుకున్నాడు కదూ! పాళ్లు మీరూ కలిసే మార్పుంటారా, వేరు చేయకూ మార్పుంటారా" అనో ఆమె అదేగో ప్రశ్నలకి జవాబు చెప్పడమంటే విరిగిపోయిన అటవస్తువు సురించి రల్లతో చెప్పలేకా, మనలేకా పసిపిల్లకు పడే అవస్థంతా పడి, క్రొవెడ్డామిశేవక చేస్తున్న వీరీయకు ఎదురుగా నిలబడి నీర్లనముల్తూ ముద్దాయి చెప్పే జవాబుల్లాగూత్రమే అరేని ప్రకృతిత్వం లుండేది. కాని అలాగైనా అరేనితో మాట్లాడడం అంటే ఆమెకు పరదాగానే ఉండేది. అయితే మధ్యలో పూచీ యావత్తూ నాడే అన్నట్లు అత్రగాయ వచ్చి "అ! నాడికేం తెలుస్తుంది? అయినా అసాధంతా

నాడి కెందుకు (చంటినాగమ్మకి)" అని అరేనేమో తనకంటే చాలా చిన్నలానూ, తాను ప్రశ్నించే విషయం అరేనికి తెలియకపోవడమే సహజ మన్నట్లు భావేగా అవడమూ, "అవును. అదే యథార్థం" అన్నట్లు ప్రకాశం మానం వహించడమూ ఆమెప్రయత్నానికి చాలావరకు ధంగికారులుగానే ఉండేవి.

* * * *

అరేనువారే సంవత్సరం వచ్చేసరికి ప్రకాశంలో కలిగిన మార్పు ఆమెకు ఎంతో ఆనందాన్నిచ్చింది. అసలు అరేని దేమందోనే చాలా సవిత గోచరించింది ఆమెకు. పూర్వంవలె ఉండడా లేదా అన్నంత చిన్న క్రాశ్రికాశ ఉంగరాలుతీరిగిన పెద్దక్రాపిను అరేని మొగాని కొక కొర్ర అందం తెచ్చింది. వస్త్రధారణ విషయంలో సైరేమ అరేనిలో వచ్చిన మార్పు ఏదో మహత్తరపరిణామంగా తోచింది మందరికీ. అరేనిలో వచ్చిన మార్పు బాహ్యవేమంతో ఆగిపోలేదు. తాను ప్లే హీకులిగ్లకు అప్పడవ్వకు చెల్లడమూ, తనతో మాట్లాడానికి ప్లే హీకులు ఇంటికి వచ్చేపాటి ప్రాపం చిక్కాడం సంపాదించగలిగేడు.

పూర్వంవలె పిన్ని ఏదేనా తనను ప్రశ్నిస్తే, ఎక్కువ కంగారుపడమందా జవాబివ్వడమేకాకుండా ఇంకా ఏప్రశ్న లకిగినావరే సమాధానాలు చెప్పడానికి సిద్ధంగా ఉన్నానన్నట్లు, నోయ్యు ముద్దుగా వల్లవేసిన విద్యార్థి ప్రశ్నపత్రం పుచ్చుకొనేమందు చూపించే ప్రీమా యావత్తూ మొగంలో దూపించడమూ ఆమెకు ఎంతో సంతోషదాయక మయింది.

ఇవ్వడతన్ని మాట్లాడించడానికి పూర్వమంత శ్రమ అక్కరలేకపోవడంవల్ల ఆమె అరేనితో ఎక్కువ విషయాలు ముచ్చటించడానికి అవకాశం కలిగింది. కాని అరేను ప్రశ్న లేకపోలే మాట్లాడలేకపోవడం చేతా, చెప్పే జవాబులుకూడా అవువనో కాదనో చాలా పామాద్యంగా ఉండడంవల్లా అరేని దగ్గరనుండి గ్రహించనలసిన విషయా లట్టే కవపడలే దామెకు. అరేనితో మాట్లాడడమంటే ఒక విషయంలో వుండే మంచి చెడ్డాకూడా, ప్రకాశ జవాబుకూడా చాలా వరకు తానే చెప్పకూ, జమిందార్ల పిల్లలకి పైచేటుచెప్పే ఉపాధ్యాయుడులాగ లేకు చెప్పే

విషయం అంత యిష్టంగా వివరే దన్న సంగతి తెలిసే
మాదా ఆమె అతనితో గంటలంతరబడిన మాట్లాడింది.

* * * *

అతనికి కథలంటే సరదా అన్న విషయం
అదినడకే (అంతకుముందు పర్యాయము వచ్చినప్పుడు)
గ్రహించడంచేత అతన్ని ఏమియుగా కథలు చెప్పమని
కోరేది. కాని ప్రకాశం బడిపుస్తకాల్లో అట్టే కథ
లుండవనీ, ఉన్నా ఏమీ బాగుండవనీ చాలా
నిరత్యాహంగా అని, పోనీ అంతగా కావలసినదే
నాయనమ్మ చెప్పిన వాలుగు కథలే చెప్తా నన్నప్పుడు
నుందరి నవ్వి న చిరునవ్వు అతనికి అర్థము కాలేదు.
ఆమెను ఏదైనా కథలు చెప్పమనడానికి దైర్యం
చాలక రేటుపట్టాయున్న సమయంలో నుందరి
"అయితేంటే. నీ నేనా కథలు చెప్పేవా" అని, అతని
సమాధానంలోన అట్టే నిరీక్షించకుండానే కథ
చెప్పడం మొదలుపెట్టింది. అదే వారిద్దరి ప్నేహాలతా
ననలెత్తడానికి మొదలు. పౌరధనంపద నమధించ
డంలో మాత్రం వారిద్దరిలో పామరస్యం చాలా
రక్కులే అనాలి. ప్రకాశానికి పరిమళప్రభవిన
వున్న ఆసక్తి ప్రమాన పాలిమిద లేదు; నుందరికి
వల్లీమరల్లిని కుసుమిల్ల కేయడంలో వున్న తేనెయూ
నందము కుసురామణియకలిలోగాని, వాసనాబంధుర
తలోగాని లేదు.

మొదట్లో ఆమె అతనియన్ నైట్సులోకథలూ,
కాకిమరీలలో కథలూ చెప్పి క్రమంగా తాను వది
విన నవలలూ, వాటకాలూకూడా చిన్న కథలుగా
మార్చి చెప్పేది. ప్రకాశానికి కథ వింటున్నంతసేపూ
బాహ్యప్రపంచం సర్వమూ అంతర్భావంకాగా, కథలో
ఉన్న న్యక్తులతో దోహదాలక మొకటి నిర్మించుకొనే
వాడు. మధ్యలో నుందరి తన వుద్దేశాలూ విమర్శ
నలూ వికేంద్రీకృతా ఉంటే కొంతసేపు అయిష్టంగా
విని, "అయితే ఆ రాజకుమారు డాఖయియలోంచి
ఎల్లా తప్పించుకున్నాడు" అని పేలవంగా ప్రశ్నించే
వాడు. ఆమెకూడా సాధ్యమైనంతవరకూ తన విమర్శ
నలు తగ్గించి, అతని అభిరుచికి అనుకూలంగా ఆకర్ష
ణీయంగా కథ చెప్పేది.

కుబ్జమృగానికి మాత్రం కోడలూ మమమదూ

ఇంత కలిసిమెలిసి కథలు చెప్పకోడం అట్టే యిష్ట
ముండేది కాదు. కాని ప్రకాశంసంతోషానికి భంగం
కలుగుతుందని ఎల్లాటి అడ్డంకులూ చెయ్యకుండా
ఉబుకొనేది. అంతేకాదు. నుందరి చెప్పే కథలు
తనకుమాదా ఎంతో బాగుండడంచేత ఎందు కీకథలు,
పుగ్యమూ పురుషార్థమూ అని మొదట్లో అన్నా చాలా
సంతోషంతో విడిది; కాని కొంచెంపట్లోనే ఆమె
కుమారులారేకం నిద్రావేకంలో అంతర్లీనమై పోవ
డంతో ఆమె ఏకభా సంతోషిగా వివర, మర్నాడు
'అయితే ఆకొంగబెడన ఆరాజుకామర్ని పెల్లాడేసే
దన్నమాట' అని ప్రకాశంతో అనేది.

'అయ్యో నాయనమ్మా! నవ్వక్కడే నిద్దరపో
యేవా? ఇంకా ఎంతకళ్ళు చుకున్నావు? చెప్పమ
న్నావా ఇప్పుడు?' అని మధ్యమధ్య మరిచిపోయిన
దగ్గర పిన్ని వదులుకూ కథ పూర్తిచేసేవాడు. కుబ్జ
మృగానికి కోడలు కథచెప్పితే ఉన్న సాగము మరు
మడు చెప్పినప్పుడు లేదని స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నా
కాడకుందికే ప్రయత్నం చేసేది.

* * * *

ప్రకాశానికి ఆవుల్లో వని అయినదగ్గరనుండి
తనకు సరిఅయిన సహవాసం వారికిన ప్రిసిందింది.
భోజనం చేయడానికి తప్పిస్తే ఇంటికీ వచ్చేవాడే
కాదు. అదీ వాలుగైదు కబుర్లు చెల్లిన తరువాతే.
రాత్రికూడా పండ్లెండుగంటలు దాటినతరవాతేగాని
పడుక్కుండికివచ్చేవాడు కాదు. తన బడిలోనే పని
చేస్తున్న మరియిద్దరు మేష్టర్లు, రెండవ ఫారంతో
చదువు సమాప్తిచేసిన ఆవురి కరణంగారి తమ్ముడూ,
మునసబుగారి ఇల్లరికపు అల్లుడొకడూ కలిసి పేకాట
చేసేవారు. మొదట్లో పండుగుడివాల్లోమాత్రం డబ్బు
చేసి మిగతా కోలాల్లో ఊరికే ఆడుకొనేవారు. కాని
డబ్బులేని ఆటలో ఏమీ మటా కనిపించక
పోడంతో అమదివనూ డబ్బుచేసే ఆడుకొనేవారు.
వారి తృప్తి ఏమిటంటే తమ డబ్బు తమ మధ్యనే
ఉంటుందికాని పైకి ఎక్కడకూ పోలేదుకదా అని.
ఇదివరకు ఎల్లాటి అలవాట్లూ సరదాలూ లేక ఏదో
యంత్రంలో సంచలించే ప్రకాశానికి ఇక్కడికి రావ

దేం ఏదో మహాసంతోష ప్రపంచిని చేరుకున్నట్లునిపించింది. ఏది కుండో ఏది చెవో చెప్పలేకుండాని ఆరేని! కారాకిల్లి, పొగపట్టాకూడా అలవాటయి వాయి. అయితే యీరెండూకూడా పేకూల బాగా అభ్యాసమయినతరవాత వచ్చినవే.

చిన్న తనంనుండి యీ అటల్ బాగా ఆరితేరిన వారితో మధ్యలో ఆరంభించిన తనకు ఆదరణ చాలా కష్టంగానే ఉండేది. అయితే నిరంతరము ఆదేవనిగా ఆదరణవల్ల అతనికి బాగానే పట్టుబడింది. కాని ఎంత తేదనుకున్నా యంతో అంతో పట్టమేగాని బాగే మన్ననీ ముచ్చటకేనా తేకపోయేది ప్రకాశానికి. మొదటి రెండునువత్సరాలలోనూ, ఉద్యోగం అయిన నాటికి మిగిలిన 3000 రూపాయలలోనూ బట్టలూ పెందలయినవాలి కయిన ఏయాభయో తప్ప మిగిలినవి యావత్తూ పేకాటలో పోయినట్టే. 'ప్రకాశం! ఈ కాస్తా నీవివాహవ్యయానికి పనికివస్తుంది. ఎంత ఆవసరం వచ్చినా నాడకు' అని చెప్పిన నుండరికి ఈ పనుయం తెలియనే తెలియదు. కొన్నాళ్లు తనకు వచ్చే (పేకాటలో) బాధంతో యీవస్తుం భర్తీచేద్దా మనుకున్నాడుగాని క్రమంగా ఆరకపు ఆక అంతరించడంతో ఒకచేకే పిన్ని తనను ప్రశ్నిస్తే ఏమని జవా రివ్వడం అని తనలో తానే చాలా ఆందోళన పడేవాడు. పెట్టెలో మిగిలిన ఆభరణ అయిదురూపాయల కాగితాన్నీ తీస్తున్నప్పుడు అతనిని ఏదో కొత్త సిగ్గు ఆక్రమించుకొంది. ఇకనుండు ఆడ మాడకు అని నిశ్చయించుకున్నాడు. మంచం మీది అరుగుమీద మాని లోపలవేసుకొని పడుకున్నాడు. అందరికంటే గంట ముందుగా వచ్చే ప్రకాశం నాడు నేక అతిక్రమిస్తున్నా చాకపోడం మిత్రమండలిలో పెదబలపడికి కారణమయింది. ఒక ఆరగంట మానేస్తే,

“ఒకే, బ్రదర్! నున ప్రకాశిగా సింకా
 చాలే దేమిట్రా? నునం గాని డచ్చా కనుమన్నట్టు
 ఏ దేమేవా కనిపెట్టే దంటావా?”

“అమ్మో! వాడి మోటు! అంత కనిపెట్టి
మాదా మాట్లాడుకున్నా దిగుకొనేవాడి తెలివ్ లేదు
మాదావా?”

“కాని, పుత్ర, వాడింత సవనకదా! అసలు అక్కడి
మూత్రం వాడికి తగిన చోర చేదిసిందా అని.”

“నో! నో! ఏడు అమాలుకు చైత్ర ఏమీ? అదే అవతరివాళ్ళ! నుంచి అవకాశం. ఆడు తిమ్మ అంటే అడదానీ, పాడు తిమ్మ అంటే పాడదానీ.”

"అసలు ఏదీ పెళ్ళి కాలేదామని యింకా ముఖ్య కారణ మట."

“అది కాదోయ్. పిల్ల పేనమామదగ్గరే ఎరిగిన
మామ రుండట. ఈ పాతిక రూపాయల ఖర్చు మీమ,
రైల్వేలో మంచి ఉద్యోగం వేయిస్తాను రమ్మమ్మమ్మ.
అయితే నువ్వవాడి కాపిల్ల నుకలాయూ వచ్చలేదట.
అంటే వచ్చకపోడం పిల్ల పిన్నికి. దాంతో పిడికీ
వచ్చలేదన్న మాటే కదూ.”

“ ఇంతలో వచ్చడానికి వచ్చకపోవడానికి వాడికి
మరి పోల్చి అత్యవసరమే కనిపించలేదు.”

“ఎవరూ మనకి బాగా తెలియని సంగతినిగూర్చి
యిట్లా అనుకోటం మంచిపద్ధతి కాదు.”

“తెలియకపోవడం ఏమిటి లే- వాళ్ల వాయవము
వ్యయంగా వచ్చి చూడొళ్లముతో మధ్యాహ్నం అన్నా
యితే గోల.”

“నకే యీ హాస్కు కేం గాని- ఆప్తుకే
ఎనిమిదిన్నర అయింది. ఎవళ్లేవా గుంటల్లే పండిద్దా
కేమిటి రమ్మని. అండాకా మనం అయిదుగురి
మీదా వేసుకుందామా ?”

ప్రకాశాన్ని విలవచాని! కర్మక గుర్తువాడు
అనునకు రెలదొప్పిగా ఉండవలసిన రాత వన్నారని
కబురు తెచ్చెడు.

* * * *

“విన్నప్యదేహ బబ్బుంలేమాత్రం ఏం ?
 దగ్గర సంబంధం. ఉభయభర్తృబా పెట్టుకొని పెల్లి
 చేస్తానన్నాడు. మొన్న వాళ్ళే మూలేడు చూపిందిట.
 సభాకులా బంగారపులాగుండిట. కడిగేసిన పుటికం
 గాని పిల్ల కాదుట. ఏమయితేనేం, నీపెల్లి అవగా
 చూపి సంతోషించే భాగ్యం వాడు లే”దని వాయ
 వమ్మ సంరతమూ వాపోవడంతో : కాళానికి తన

యిష్టయిష్టాలు ఎలా వున్నా యీగోల వదిలించు కోదాదికనా ఏదో పిల్లని చేతుకుంటే బాగున్నాననిచేది. కాని అంతలోనే మెలుపుమెలసినట్లు “చూడు ప్రకాశం, నే నాపిల్లని చిన్నప్పుడు చూసేను. బాగానే ఉంది కాని కొంచెం చీకెగట్లు. అంతేకాక పిళ్ళ చెప్పిన మాటలనే కొంచెం లోతుగా తరిచియాస్తే అపిల్లకి అప్పుడే తుయ అంకురించిందేమో అని నాకు భయంగా ఉంది. అట్లాటి పిల్లను చేతుకోడం ఎప్పటికీనా ప్రమాదమే. చెయ్యి అబద్ధం లాడైనా ఒక యిల్లు నిలకెట్టాలనే బాక్సులు బాము నిలకెట్టలను కొన్న యింటిని తమ అబద్ధాలమూలంగానే పునాదుల్లోంచి పడబోతున్నామని గ్రహించకపోవడంచేత పెళ్లిమాటలు మాట్లాడడమంటే, నిజంలాగే కనిపించే అబద్ధాలను సేర్వగా ఆడడమని అర్థం కేరింది. ఇక దానికేం. మాటకి ను. వ్యాపిల్లను చేతుకున్నా వవకో. విరంజితమూ దగ్గరూ నీరసమని ప్రేమలుగుతున్న అపిల్లవల్ల నీ కేం పొక్కుం ఉంటుంది? ఒకవేళ అపిల్లకు పిల్లలు పుడితేమాత్రం మొదటినుండి లోగ గ్రస్తులవడం నిశ్చయం. అప్పుడు నీవీతం ఎంత దుఖభాసన మవుతుందో చూసుకో” అన్న పిన్నిమాటలు వెంటనే ఆలోచనావళంలోకి రావడం తో యథాస్థితికి వచ్చేవాడు ప్రకాశం.

* * * *

పేకాటకు పోతుండా రెండుమూడులోనా ఉండడమే ప్రకాశానికి ప్రహేళికమయింది. తిరిగి పూర్వపు టూత్స్ పాంతోనే అట పొగించడం మొదలు పెట్టేదని పూర్వంలాగ పెట్టిలోంచి దబ్బు తీసు కొని చెల్లి ఖర్చు పెట్టడానికి లేకపోవడంతో నెలకేతం లోడికుడా కొంత ఖర్చు పెట్టకలవినచ్చేది. ఇంటికి కావలసిన వస్తువులు చాలావరకూ అరువుగా లేవని రావడం చాలా చిన్నతనంగానూ, భయంగానూ తోచి నప్పటికీ వేళ అయేసరికి తనకు తెలియకుండానే మిత్రమండలివద్దకు కార్తీద్యుకొనిపోయేది.

ప్రకాశంలోని ముఖ్యమయిన ఒక నుగుం ఏమిటంటే, యితరులు వాగ్రూపకంగా తన్నే మనకున్నా లేక్క చేయకపోడమే. అందులోనూ పేకాటలో

ఉన్న సమయంలో అతనికి తక్కిన ప్రపంచమే స్పృశితుల మవుతుంది. స్నేహితులు ఎగతాళి చేసే ప్రశ్నలకు సయితమూ సరియయిన సమాధానాలనే యిస్తూ, మధ్యంధ్యం వారిని అట నురిచిపోవడం హెచ్చరిస్తూఉండేవాడు. ఎవడేనా మిత్రుడు “ఒరేయ్! ప్రకాశ్! మొన్న నీ కిస్తామన్న పిల్ల వచ్చుక పోడం మాయింట్లో ఎవరికి? నీకా మోపిన్నికా” అని అడిగినప్పుడు ప్రకాశం “అసలు నే నాపిల్లని చూడనే లేదు. మాపిన్నే చూసిందట. ఏదో జబ్బుకూడా ఉన్నట్టుమనామట. ఊ, వరసంహం! నీదీ చేతివరస — ఏమిటి? ఒకటేనా—”

* * *

నుందరి కొంతకాలం మేవమానుగారింట ఉండి వస్తానన్నప్పుడు ప్రకాశానికి ఎంతమాత్రమూ యిష్టం లేదుగాని ఆమెను ఆమెనిశ్చయంనుండి వేరుపరచడానికి తగిన దైర్యమూ, శక్తికూడా తనలో లేవని తెలియడంచేత మాట్లాడకుండా ఆమెను వైచమవరకూ దిగివెట్టి ఇంటికి వచ్చేడు.

ఏదైనా వస్తువును పోగొట్టుకున్న కుటుంబాడు ఆవస్తువు అక్కడ ఉండడని తెలిసినా వెలిసపోలే మల్లిమల్లి చెతుకుతాడు. ప్రకాశానికి పెట్టిలో మరీ దబ్బు లేదని తెలిసికుడా మరొక్క మారు వెరకాలని బుద్ధిపుట్టింది. కొంచెం చిల్లర తప్పిస్తే మరేమీ కనిపించలేదు. తిరిగి వేసేమందు చిల్లరదబ్బుల ప్రక్కనే ఉన్న పాతకాగితం ఒకటి అతని దృష్టిని ఆకర్షించింది. పామాత్యంగా ప్రకాశాని కిలాటివి చూడడ మధ్యాసయ లేదుగాని ఆవాడు చేతులో దబ్బేమీ లేకపోవడంచేత విప్పిచూడాలనిపించింది. అందులో—

“ప్రకాశం! నే నిక్కడ ఉండడం లాకకదృష్టిలో కొంతవరకూ నీశ్రేయోభివృద్ధికి భంగకారిగా ఉన్నట్లే ఉంది. నీ అనివాహితస్థితిలో నా వునికి నిష్కారణంగా అనేకదుష్ప్రవాదాలకు ఆధారభూత మవుతున్నట్లు యిటీవల నాకు చూచాయగా తెలియడమే నా యీ ప్రయాణానికి కారణం. నా మంచి చెడ్డలనుగురించి ఆలోచించి, పరిశీలించే పరిస్థితిని నేను చాలాకాలం గ్రంధటే చాటిపోయేను. గాని నా

మూలంగా నీకు అవ్యాయం జరగడం నేను సహించలేను.

—రాముని నీవద్దనే ఉంచిపోతున్నాను. వాడిని అవకాశం ఉన్నంతవరకూ చదివించు. వాడిపట్ల వాకు ఉన్నంత బాధ్యత నీకు ఉంది.

—నీవు నీఉద్యోగం అయినవాటికి మిగిలిన సామ్యంతా పేకాటలో పోగొట్టుకున్న సంగతి నే నీకుధ్యనే గ్రహించాను. ఇంతకాలం ఉరుకోడం వాడే పోరాటాట. ప్రస్తుతం వానగలనీ విడిచిపోతున్నాను. ఏటిలో నీపెళ్లి ఖర్చులకు కావలసినంతమాత్రమే అమ్మి తక్కినది నీవు చేసుకోబోయే పిల్లకు యథారథంగా పెట్టు. (ఏటిలో రాముకోసం ఏమీ మిగల్చవక్కరలేదు.) కాని మరొక సంగతి. పెళ్లి చేసుకోనేముందు అందమయిన, ఆరోగ్యమయిన పిల్లను స్వయంగాచూసి చేసుకో. కాస్త ఎదిగిన పిల్ల ఆయితే మీ నాయనవుకు గృహకృత్యాల్లో చేదోడుగా ఉంటుంది.

—మంచిపెద్దరులు రెండూ సమావంగానే ఉన్న నేను వాగురించి మిమ్మల్ని విడిచిపెట్టి చెల్లలేదు. అనవసరంగా వాగురించి అందోళన పడవద్దు. మీనాయనమ్మగాని గ్రామస్థులుగాని నన్నేమన్నా సరే వివాదపడవనే నా ఆశ, వాప్రాప్తనామూడా.

—నువ్వేమీ రాయవక్కరలేదు; రాయవలసి ఉంటే నేనే రాస్తాను. పిన్ని

(ప్రకాశానికి ఏం చేయాలో తోచలేదు. (కాని ఒట్టుపెట్టినట్లు ఆనాటినుండి పేకాటకుమాత్రం పోలేదు.)

ఒక ఆర్నెల్లలో అతనికి పెళ్లి అయి భార్య యింటికి రావడంతో కలిగిన ఆనందం గుబ్బుమ్మగానికి ఒక వారంలోకాలం పే ఎక్కువగా నిలవలేదు. జానకిది (ప్రకాశం భార్య) ఒకరు అనవసరంగా అంటే పది ఉరుకోనే వ్యభావం కాదు. ప్రకాశం యింటికి వచ్చేసరికల్లా ప్రతిదినమూ వంటయింటినుండి, పడం గదినుండి సమాసస్థాయిలో మూలగులూ, ప్రత్యేకకానూ పకోతుంగానూ ఎప్పుడోనే పేరాలూ విని పిక్కుకుండేది. ప్రకాశానికి ఏమనాలో, ఏం చేయాలో తెలిసేదికాదు. ఒంటరిగా ఏటిగట్టున కూర్చుని ఎప్పటికైనా పిన్ని మళ్లీ వస్తుందనీ, అప్పుడేకంగా న్నమీ ఉండననీ మనసా విశ్వసించగలిగిన షరతు సత్యాన్ని అప్పడప్పుడు రాముతోమాత్రం చెల్లడి చేస్తూ ఉండేవాడు. పిన్ని ఎవరితోనో తేదిచెల్లిపోయిందనీ, అతనికి ఆమెకూ ఏమో వివాదం వచ్చి తాను వేరే అడవిపిల్లలకు చదువు సంగీరమూ టూర్నిమెంట్లు చెప్పకున్నదనీ, ఆమెవంటి వాళ్లకల్లా నే నేకం యిలా ఆరోగిపాలయిందనీ వాళ్లూ పిళ్లూ అన్న మాటలు కేవలం యీర్ష్యాకల్పితాలుగామాత్రమే తనకు తోచినా ఇతరులను నమ్మించలేకపోయే సనే అతని మనోవ్యభ. ఆయితే అతని మనఃపరిస్థితిని పాదరభావంతో గుర్తించి అతని వుద్దేశాలను పాదధానంగా విశ్వసించే వ్యక్తి యీ అనంతవిశ్వంలోకల్లా ఒక్క రాముమాత్రమే అని గ్రహించడానికి అతనికి అట్టేకాలం పట్టలేదు. ఆయితే పిన్ని నిగురించి మాట్లాడుతున్నంతసేపూ తను యిద్దరి మధ్యా వ్యత్యాసమిది దీర్ఘకల్పకాల భేదం ఉందన్న విషయమే అతని యోచనాపథంలోకి వచ్చింది.

వసంతకోకిల

= శ్రీ మోవేకవి =

౧

కలఁగకుమీ, వికంబ! తొలికారువొలంతుక పండుటాకు న
ల్వల నడలించియున్ దిన మొలక జడిమంచునఁ దానమాడి ల
గ్గలపుఁ జివుళ్ల పుట్టమును గట్టియు నీకుఁతఁ దీర్పుఁగాన, కన్
గులుకులు, కూనరాగములకున్ జరతాఘను, వేళఁగానియున్.

౨

కాకి మారుదల్లి కాన నీ కంకనా - దంబు నోర్వలేక తన్ను చుండె
జలదరింపుతో వసంతలక్ష్మీయుఁ గారుటాకు మేన మొండె మై తనర్చె.

౩

వాననలంటి మోసికొనువాని సిఫారసుమీఁద తమ్మి సా
వానపుకాఁ డొగిన్ వడతుపానుల నామని మీఁదఁ జమ్మి న
న్యాసిని జేసివై చుననియా తలపోతువు ? ముందు పల్లవ
గ్రాసము నీకునున్ గలపు గాదుకదా వికమా ! శమించుమా !

౪

ఋతుపరివర్తనశ్రమ మెఱింగియు నామని వచ్చువేళకున్
గుతుక మెలర్చి, డొక్కసాదకున్ దపియింతువు; నీవ్వరానకున్

శ్రుతులను బాడుకొల్పి చిగురుంజెలి కుంకుమ రంగరించు ; సు
న్నితము నలంకరించుకొననీ ; భుజియింతువు, తొందరేటికి ?

౫

నవనవలాడు మొగ్గలను నంజనపై లయగొన్న నీ గళా
రవము రవంతయుం బడయరాని వరానఁ దపించుచున్న మా
నవుడఁ; నదీ, వరం బమరెనా ? నలినప్రభవప్రసాద గౌ
రవమని నీ మెడఁ రవవరంబు విరాన నలంకరించెదఁ .

౬

కంచుకంతంబు వాయించుచు నిగురాకుకూటికి తోగెత్తుకొందు వీవు
కొమ్మల సిగఁ బట్టకొని యూచి గంధంబు దోపిడిసేయు దుందుడుకు గాలి
మధువు త్రాగుడు పిచ్చి మైకాన ఝంకారమృదుగీతిఁ బాడు తుమ్మెదమగండు
నాముక్కుచాయఁ గొన్నావ పండా యని మధురవాక్కులఁ దిన మరగఁ జిలుక
చాలినది మంచి గుణవంతురాలు గాన-మీ రొనర౯దు పనుల నోర్మికళమించి
యుదరమును జీల్చి పెంచుచున్నది పికంబ! - పాడుకొమ్మ వనంరమ్ముపైఁ బదంబు.

‘వాకిటికావలి’ తివ్వున

కృష్ణదేవరాయలవారి సన్నిహితభృత్యులు

= శ్రీ దిగవల్లి చేంకటాచార్యులు =

“పాక్కుత సంస్కృత ఘోషర
మాకీక్కుత భుకవిరుంగ ముక్తాకలికా,
వాకిటి కావలి తివ్వున
వాకిటకలికాదిమాధవాకిటికోపే!”

అని ఒక చాటుపద్యమున్ను, దీనిని గురించిన
ఒక గాథయున్ను మన తెలుగుచేతలో చిరకాలం
నుంచి ప్రచారంలో వున్నది.

శ్రీ కృష్ణదేవరాయలవారి అనుగ్రహానికి పాత్రు
డైన ఒక భట్టు రాయలవారి ఆస్థానంలోని అష్ట
దిగ్గజాలలో కవులమీద యార్జ్య వహించి వారి నెలక
పై నా ఆవమానించాలని ఒక పుట్ర పన్నాడు. ఒక్క
కోలాస తాను చెప్పినట్లు చేస్తా నని రాయలవారిచేత
రాక్షాసం చేయించుకొని, ఆ మరునాడు రాజసభలో
అందరూ కూర్చుని వుండగా తాను లేచి కొందరు
కవులపేర్లను చదివి “నీరు రాయలవారి నెలపు అయ్యే
వరకూ రాజసభలోనికి రావూడదని రాయలవారి యాజ్ఞ
యైన” దని ప్రకటించాడు. ఈ విచారిత్ర ప్రకటనను
విని అక్కడివా రందరూ ఒకరి మొగము లొకరు
చూచుకొని తెల్లబోయారు. రాయలవారున్ను ఏమి
జరుగుతుందో తమాషా చూద్దామని గంభీరంగా
ఉన్నారు. అలాగ సభలోకి రావూడ దని నిషేధింప
బడినవారిలో అల్లసాని పెద్దన మొదలైన పామా
పామి లంతా వున్నారు. భట్టు ఇలాగ అన్నతరు
వాత నీరు రాయలవారి చెవునకు చూశారు గాని వారి
ముఖంలో ప్రసన్న భావం కనపించవందుకట్ల చేయునది
యేమీ లేక రాయలవాడు సభ చాలించిన తరువాత
భిన్నులై బయటికి వెళ్లి, భట్టు ఏదో పుట్ర పన్ని ఇలాగ
తమ్ము పరాధమిందినాడని ఊహించి, దీనిని గురించి

విచారించి తరువాత చేయవలసిన కర్తవ్యాన్ని గురించి
అలోచించుకొనడానికి నీరు వాకిటికావలి తివ్వున్న
యితే రాయలవారి అంతరంగిక భృత్యుని యింటి
ముందర చేరి అక్కడ కూర్చుని ఏదో అలోచిస్తూ
వున్నాడు. ఆ సమయానికి నీరిని అవమానించిన భట్టు
అందలం ఎక్కి ఆ దారిని వస్తూ నీరిని చూచి “ఈ
తివ్వున్నవాకిట నుమిగూడిన నీ రొక పండుల సమూ
హములాగ వున్నాడు చూశావా” అని తన సేవకుడైన
మాధవుని సంబోధిస్తూ పైన చెప్పిన చాటుపద్యములోని
ఉత్తరభాగమును చదివాడు. ఈ ఎడైతమాట విచే
టవుటికి అక్కడ నున్నవారికి పట్టలేనంత రోషం
వచ్చింది. ఈ నీరుచికి తగినట్టుగా బుద్ధి చెప్పాలని
పెద్దన్న గారా పద్యంయొక్క పూర్వభాగాన్ని పైన
చెప్పినట్లుగా భావగర్భితంగా పూరించి జవాబు చెప్పా
రు. విద్యకీర్తితల సంస్కృత ప్రాకృతములను అర్థము
చేసికొనలేక మిగులు ఈ భట్టువంటి మౌఖ్య పండుల
కావరముగా నుండే ముంగగడ్డలవంటివా రనినీ,
అలాంటివారి కి కవిబృందము తండులనుంపుగా కనబడ
డంలో ఆశ్చర్యం లేదనినీ చారి భావం. మేము
నీవంటి అబ్బలను ముంగగల వరాహములను ముని
యని భవని. భట్టు ఇద్దరిని తలవంచుకొని వెళ్లిపోయి,
మర్నాడు రాయలవారితో జరిగిన సంగతి చెప్పగా“నీవు
జరిగిందిన అపచారానికి తగిన పరాధకం జరిగింది” దని
అతనిని మందలించి పెద్దవాదికవులను మల్లీ సభకు
రావించి గారవించారట. ఈ గాథను పెద్దవకవి జీవిత
చరిత్రలో వుదాహరిస్తూ శ్రీ సురబాడ శ్రీ రామమూర్తి
గారు ఆపద్యంలో వాకిటి కావలి తివ్వున యని శ్లోకాన
బడినయితడు ముక్కు తిమ్మన యని పారచాటుగా
చూశారు. అయితే వారే తెనాలి రామకృష్ణకవి జీవి

తంలా ఈ తిమ్మన్నను గురించిన యింకొక చాటుపద్యాన్ని ఉదాహరించి దాని గాఢమైన బ్రాహ్మ అతిశయ కృష్ణ దేవరాయలవారి వాటికి కావలిగా నుండిన తిమ్మన్న యనే దండనాయకు డని సరిగానే బ్రాహ్మ. ఆ రెండవ గాథ యిది: ఒక మాటు కృష్ణరాయలవారు తమ వాటికి కావలిగా నుండే తిమ్మన్న యనే దండనాధుడి కొరకు విశేషానికి సంకోషించి అతని కొక అమూల్యమైన పచ్చడము (నేలపు) ను బహుమతి యిచ్చారట. ఆతఁడా పచ్చడము బహుమతి వేసుకుని తన యింటికి వచ్చి అరుగుమీద కూర్చుని వుండగా అల్లసాని పెద్దన, ముక్కు తిమ్మర, భట్టుయూర్తి, తెనాలి రామలింగకవి ఆచారినీహృదా తిమ్మన్నగారిని చూసి ఆయనను అభినందిస్తూ నలుగురూ కలిసి ఒక కంద పద్యంలో వాలును పాదాలు వరసగా ఇలాగ పూర్తి చేశారట:

“వాటికి కావలి తిమ్మ (అల్లసాని పెద్దన)

ప్రాకటముగ నుకవివరుల పొలిటి సామ్య (ముక్కు తిమ్మర)

నీకి పద్దమె కొమ్మ (భట్టుయూర్తి)

నా కా పచ్చడమె చాలు నయముగ నిమ్మ—

(తెనాలి రామలింగ కవి)”

అంతట పద్యించిన భావప్రకటనను చేసిన రామలింగకవికి తిమ్మన్నగారు తన పచ్చడం యిచ్చి చేసి తిక్కినవారికి ఇతరబహుమానము లిచ్చి పంపించి నాడట.

— తిమ్మన్నచరిత్రకు ఆధారాలు —

ఈ రెండుగాథలూ సమవ్యయం చేసి చూస్తే ఈపద్యాలలో చెప్పబడిన వాటికికావలి తిమ్మన్న యనే యతడు సామాన్యమైన కావలవాడివంటి ద్వారపాలకుడు కాదనినీ, రాయలవారిదగ్గర గొప్ప అధికారమూ, పలుకుబడి కలిగిన వ్యక్తిగా యనినీ, విశ్వానంతుడు రసికుడు అనినీ ఊహించడానికి సావకాశం కనపడుతున్నది. ఈ తిమ్మన్ననుగూర్చిన విశేషాలను తెలుపగల చరిత్రాధారాలేమైనా వున్న వేమో చూద్దాము.

తిరుపతి దేవస్థానం విచారణకర్తలైన శ్రీ మహాత్మ ప్రయాగదాసువారు తిరుపతిశ్రీలో రాజాధిరాజులూ, శ్రీమంతులూ చెక్కించిన కలాశాన వాలయొక్క విలంబను గ్రహించి వాటిని ప్రకటించడానికి నిశ్చయించి వాటిని గురించి ఒక నివేదికను తయారుచేయడానికి బ్రహ్మశ్రీ సాధు సుబ్రహ్మణ్యం ది. ఏ. గారిని నియోగించారు. కానవసంపుటాలతో పాటు వారి నివేదికకూడా ఒక పెద్ద గ్రంథముగా గూర్తిం లో అచ్చుచేయించారు. దీనివల్ల పల్లవులు, తోటలు మొదలైన రాజుల కాలంవాటినుంచి విజయ నగరసామ్రాజ్యము వేలిన చక్రవర్తులవరకూ గల చరిత్రాంశాలు, విశేషాలు తెలుస్తున్నవి. అందులో తిమ్మన్నచరిత్రకూడా వున్నది.

— “అవసరం” తిమ్మయ్య —

తిరుపతి దేవస్థానంలోవున్న రాసవాలవల్ల కృష్ణదేవరాయలవారి కొలువులో ‘అవసరం తిమ్మయ్య’ యనే దండనాయకు డొకడు రాయలవారి ‘వాటికికావలి’ ద్వారపాలకుల పై యధికారియై యున్నట్లున్నూ, అతడు వేయినుంచి నైనుకుల కధికారి యనినీ, చిన్న సంస్థానమునేలే సామంతులనుండలేక్కరు డనినీ, అతనిని అమరం తిమ్మరసయ్య, తిమ్మప్ప నాయకుడు అనికూడా పిలిచేవారనినీ, ఆయనకు రాయలవారిదగ్గర చాలా చనవు వున్నట్లున్నూ, చాలా మందికి ఆయన రాయలవారి దర్శనం చేయించి అనేక పంపర్యాలలో చాలా ఉపకారాలు చేసినట్లున్నూ తెలుస్తున్నది. తిరుపతిలో వున్న దానకాసవాలలో “అవసరం” వరసయ్య, తిమ్మయ్య, వరసయ్య యనే ముగ్గురు అన్నదమ్ముల పేర్లున్నూ, వారికిల్లి బసవమ్మగారి పేరున్నూకూడా కనపడుతున్నవి. కా. క. గరకెరకు సరియైన అంగీరసనామ సంకల్పరం (క్రీ. శ. 2-౮-౧౫౧౭) వాటి కానవంలో ఈ కుటుంబంవారికి తిరు వెంగళవాధుడు ఇంటిల్లు అయినట్లున్నూ, అవసరం వరసయ్య తిమ్మయ్యగారు “రాయర బాగిల అవసరద”- అనగా కృష్ణదేవరాయలవారి కలుపులదగ్గర వుండే ద్వారపాలకు లైనట్లున్నూ వివరింపబడింది. ఈ

అన్నదమ్ములలో తిమ్మయ్యయే మన ‘వాకిటికావలి’ తిమ్మన యని నిస్సంశయంగా చెప్పవచ్చును.

—“లాద్లు చేంబల్లెన్” వంటి రాజనీపకుడు—

ద్వారపాలకుడంటే మన ‘గేటుకిపరు’ వంటి జవాను అనుకోవచ్చును. రాయలవారి దర్శనంనిమిత్తం పోవలసినవారందరూ ఆయనఅనుబంధ పొందాలి. అతడు రాయలవారికి మనవిచేసి దర్శన మిప్పిస్తాడు. అందువల్ల ఆయనకు దివాగంలో గొప్ప అధికారము, పలుకుబడి వుంటాయి. ఇలాగే చక్రవర్తిగారికి ఇతర విధాలైన సేవలు చేసే గొప్ప ప్రభువులు, దండనాయకులు అనేకులు బండినట్లు కాపలాలోని కనకదుర్గా వుండి. రాయలవారి సన్నిహితభృత్యులలో కొందరు గొప్ప వంశాలలో జన్మించినవారు కొందరు రాజబంధువులుగా వుండేవారు. వారిలో కొందరు దుర్గాధ్యక్షులు, సావంతులందరికీశ్వరులుకూడా వున్నారు. కా. కి. గరకగ ప్రమాదివామ సంవత్సరం (క్రీ. శ. ౧౫౧౯-౨౦)వాటి కాపనంలో పేర్కొనబడిన కృష్ణ దేవరాయలవారి ద్వారపాలకుడైన ‘తిమ్మభూపతి’ యీ వాకిటి కావలి తిమ్మన్నగారే. ఈ కాపనంలో ‘భూప’ అనే పదము వాడినందువల్ల ఇతడు కొంత రాజ్యభాగమును పరిపాలించే సామంతులందరికీశ్వరు డని తెలుసున్నది. ఈ కాపనంలో మధురజిల్లాలో అన్నామల పేర్కొనబడినందువల్ల అతని రాజ్యభాగం ఆప్రాంతాలలో వుండివుండాలి.

మన కేశాన్ని పూర్వం ఏలిన చక్రవర్తులదగ్గర నుండే రాజనీపకుల లాగానే ఇంగ్లీషు రాజాగారి దగ్గర నుండే సన్నిహిత భృత్యులుకూడా సత్కులసంజాతులైన ప్రభువులుగానే వుంటావున్న పంగతి ఇంగ్లీషు రాజ్యాంగచరిత్రను చదివినవారందరికీ తెలుసును. ఇలాంటి రాజనీపకులలో ‘లాద్లుచేంబల్లెన్’ అనే హోదాగల ప్రభువుఅధికారమునుబట్టి, గౌరవమునుబట్టి, పలుకుబడిని బట్టి చాలా గొప్పవాడు. ఇతడు ఒకముఖ్యమైన ప్రభువుగావుంటాడు ప్రీవీకౌన్సిల్ అనే రాజాగారి ఆంతరంగిక కార్యాలోచనసభలో సభ్యుడుగా వుంటాడు. రాజాగారి కుటుంబములో తటస్థించే కుభాసుభాల కన్యింటికి ఇతడు తన వీర్వాణ్ణు చేస్తాడు. రాజాగారి

దర్శనము చేయదలచినవారందరూ ఇతనిని ఆశ్రయించాలి. రాజాగారి దర్శనము చేయతగినవారని తనకు తోచినవారి కతడు ఆహ్వానాలు పంపి దర్శనం చేయిస్తాడు. ఎల్లప్పుడూ రాజాగారి ప్రక్కనే నిలిచియుంటాడు. రాజాగారి రాజభవనంలోనుంచి బయటికి వెళ్లునప్పుడు బుడిదగ్గరవాకా సాగనంపుతాడు. మళ్లీ వచ్చినప్పుడు బుడిదగ్గరనుంచి లోపలి వాకా మార్గం చూపుతూ తీసుకువెళుతాడు. రాజదర్శనంకోసం వచ్చినవారిని రాజాగారికి ఎదురవుతున్నాడు. రాజాగారి ఆలోచననుందిరము, కయననుందిరము ఈ చేంబల్లెన్ గారి తనిఖీకిందనే వుంటాయి ఈయనకింద వైట్ చేంబల్లెన్ అనే సహాయోద్యోగి యొకడు వుంటాడు. ఇతనికింద మార్షల్, మార్షల్ ఆఫ్ సెరిమోనిస్ మొదలైన ఇతర రాజనీపకులు పనిచేస్తారు. రాజాగారికి సాలపాడుగువా సేవచేయడానికి Lords and grooms in waiting అనే హోదాగల ఆరుగురు ప్రభువులకు నియమిస్తారు. వారొక్కొక్కరు పది హేనుకోజులుగాని, ౨౧ కోజులుగాని వంతులవొప్పున రాజసేవ చేస్తారు. ఇంకా ఇలాంటి సన్నిహితభృత్యులు, గౌరవహోదాలవారు చాలామంది వున్నారు. ఇంగ్లీషు రాణిగారి అంతఃపురముకూడా ‘లాద్లుచేంబల్లెన్’ గారి అధికారంకిందనే వుంటుంది. రాణిగారి సేవకోసం ఇంగ్లాండు దేశంలో చాలా గొప్ప వంశాలలో జన్మించిన ప్రభువుల భార్యలు, వారి కొడుకైలు, కొడుక్లు, మమమరాండ్రు Ladies of the bed chamber, Women of the bed.chamber, Maids of honour అనే హోదాలతో నియమింపబడతారు. వీరు మన కేశములో పూర్వము రాణులకు చెలికత్తెలు, పరిచారికలు మొదలైనవారు చేసే సేవలే చేస్తారు. అందువల్ల మన వాకిటికావలితిమ్మనగారు లాద్లుచేంబల్లెన్ వంటి గొప్ప రాజోద్యోగి అనడానికి పండేసాంలేదు.

— అమరం తిమ్మనయ్య —

సేలంజిల్లా అరగబారు గ్రామదేవాలయం యొక్క దేవదాయాన్ని కమలాచేపి గుడివసులు జరిగించే స్థానికులనే గుడిపాలపత్తెగాల్లు మున్నురికి కొన్ని యిబ్బందులు కలిగి వాటినిగురించి కృష్ణదేవ

రాయలవారికి స్వయంగా చెప్పబడదామని వారు రాజధానినగరమైన విద్యానగరానికి వెళ్లారు. అక్కడ రాయలవారి ద్వారమునకు సుదీర్ఘ ప్రధానోద్యోగియైన ఆమరం తిమ్మరసయ్యగారు వీరిని రాయలవారిదగ్గరకి తీసికొనివెళ్లి దర్శనం చేయించి వారి యిచ్చలను తీరింపజేయడమేగాక వారి కొక సోదరుడు, రెండు పాక, స్వయము, గొడుగున్న బహుమతిచేయించాడట. ఈసంగతి కా. క. వర్ణములు గలగల సరియైన ప్రమాది సంవత్సర (క్రీ. శ. ౧౦-౬-౧౫౧౯) వాటి కావసంతో ఉదాహరింపబడివున్నది.

ఈ 'ఆమరం' తిమ్మరసయ్యగారు మన వాటికి కొనసరిమియన్నవారే యనదానికి సందేహం లేదు. 'ఆమర' మనగా పాశ్చాత్యులకు కియ్యబడు కొలది నీమ యని కబ్బరత్నాకరకారము అర్థం చెప్పి మహారథుల్లటివిరచితమైన కృష్ణరాజవిజయంలోని ఈ కింది పద్యాన్ని పుదాహరించారు:

“ధటులు చేయటి కన్న నిర్వడియవచ్చు
జేలుగా లక్షయిర్వడిజేలపజకుఁ
తెల్లు నల్లదిలక్షలు జీత మనకు
యమర మేలేడు దొరల కీక్రమమే మమ్మి”

ఈ పద్యంవల్ల 'ఆమరం' అనేది కొంత జీతము, బల్లెము, సైనికబలము, జమీను గల ఒక గొప్ప హోదా అని యాధి అవుతున్నది. 'ఆమరం' అనే పదము ఆమరనాయకర మనేదాని యాహంకరము. విజయనగరసామ్రాజ్యంలోని వివిధప్రాంతాలలో గల కొలలకు అధ్యక్షులై దేశాన్ని పరిపాలించే పథువులను ఆమర నాయకుల పేరవారు. వీరు రాజోద్యోగులై, సంక్షామయకులై, జీతపరిపాలకులైన నాయకులు. రాజీయోద్యోగులలో దొరలు, పాటుపర్యోగాలు, రాయసంపాదు, అవసరం వారు, రావకరదాలు అనే వివిధహోదాలవారు కనబడుతున్నారు. వీరు చేసే పురోగాలయొక్క వివరాలు స్పష్టంగా తెలియకపోయినా వీరు ప్రభుత్వోద్యోగం చేసే రాజసేవకు లనినీ, వీరికి జీతబల్లెములు,

రాజమర్యాదలు, గ్రామాలు, జమీనాలు వుండేవని తెలుస్తోంది. రాయలవారు యుద్ధానికి తగ్గి వెడుతూ వున్నప్పుడు వీరుకూడా సోదరుగా వుండేవారనినీ తెలుస్తోవుంది. వీరినిగలించిన కొన్ని విశేషాలు రాయనాచకములో వివరింపబడియున్నవి.

విజయనగరసామ్రాజ్యకాలంవాటి జీతపరిక్రమ, రాజకీయ అర్థిక సాంఘిక మతపరిస్థితులను గురించి పరిశోధించి, కావనములను, స్థానిక చరిత్రలను, కవిలెలను, విదేశీయాత్రికుల సాక్ష్యములను పరిశీలించి ఆకాలంలో మన కవులు రచించిన ప్రబంధములలోని వర్ణనలనుండి, చరిత్రాంశములనుండి గల నిజమును బయటికి తీసి “Studies in the History of the third Dynasty of Vizayanagar” అనే గొప్ప చరిత్రగ్రంథమును రచించిన డాక్టరు శేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారిపంతుల వన్నింటిని చక్కగాచర్చించియున్నారు.*

— తిమ్మప్పనాయకుడు —

గోరంట్లగ్రామంలోని జేవాలయసేవకులకు గల కొన్ని బాధలను మారవరాజు అనే ఆయన తీర్చినారనినీ, ఆయన వాటికి ఆదర్శనాయనినవారి కార్యకర్త (ఏతెంటు) అనినీ, ఈ ఆదర్శనాయనినవారి తండ్రిచేరు తిమ్మప్పనాయకుడనినీ ౧౫౧౬-౭ సంవత్సరపు మద్రాసు ఎన్సిక్లోపీడికల్ రిపోర్టు ౫౫-వ పేజీలోను, ౧౫౧౭-౮ సంవత్సరం ౧౧-వ పంఖ్య కావసంలోను ఉదాహరింపబడినది.

అవసరం తిమ్మయ్య యనీ, ఆమరం తిమ్మయ్య యనీనీ, వాటికి తిమ్మయ్య యనీనీ మైన చెప్పిన కావసాలలో పేర్కొనబడిన తిమ్మప్పగారే ఈ తిమ్మప్ప యని చెప్పదానికి సందేహం లేదు.

— ఇతర రాజసేవకులు —

కృష్ణదేవరాయలవారి కొలువులో వుండి ఆయనకు సేవచేసే సద్యంశంజాతులైన ఇతరనాయకుల పేర్లు తిరువతికావసాలలో కనబడుతున్నవి.

— 'ఊడియం' ఎల్లప్పనాయకుడు —

ఊడియం ఎల్లప్పనాయకు డనే రాజోద్యోగి కృష్ణదేవరాయలవారికి, ఆయనతరవాత రాజ్యంచేసిన

* చూ: ౫-వ ప్రకరణము, పుటలు ౧౭౦-౧, ౧౭౧-౧౭౨.

అయ్యితే దేవరాయలవారికి పన్నీ హితభ్యుక్తుడుగా వుండే వాడు. ఊడియ మనే పదము ఊడిగ మనే చూటకు రూపాంతరము. ఇతడు ‘కల్ తేరు’, అనగా రారితరం దగ్గర సక్రం నిర్మించినట్లున్నా, తిరుపతిలో గోవింద రాజస్వామివారికి దానం చేసినట్లున్నా (క్రీ. శ. ౧౫౨౭ నాటి ఒక కాపసంకల్ప కవచముకూతుంది.

— ‘అడపం’ బయ్యప్పనాయకుడు —

అడప మంటే వక్కలు, ఆకులు మొదలైన తొంటూలపు ద్రవ్యము లుంచే సంది. దీనిని పం తెళ మనినూడా అంటారు. ఆకాలంలో సామాన్యులకూడా ఎక్కడికి వెళ్లినా ఒక అడపను పట్టుకుని వెళ్లేవారు. కృష్ణ దేవరాయలవారు రచించిన ఆముక్తమాల్యద ౭-వ అధ్యాయంలో ౭-వ పద్యంలో దీని వర్ణన కనబడుతూ వుంది. ఇది శ్రీమంతు లనుభవించే భోగాలలో ఒకటి. అందువల్ల రాజాధిరాజులైన విజయనగరచక్రవర్తులకు తొంటూలద్రవ్యముల యుద్యోగి యొక డుండడంలో ఆశ్చర్యమేమున్నది? కాళ్ళవనోక్తుడైన తిమ్మప్పనాయ కుడి కుమారుడైన ఈ బయ్యప్ప కృష్ణ దేవరాయలవారి కాలంలోనూ, అయ్యితే దేవరాయలవారి కాలంలోనూ కూడా ఈయుద్యోగం చేసినట్లు అతడు తిరుపతివెంక టేశ్వరులకు ౧౫౩౦ వార్షణములు సమర్పించి క్రీ. శ. ౬-౯-౧౫౩౦ సం.లో చెక్కించిన కాపసంకల్ప తెలుస్తూవుంది. ఇత డింక కొన్ని గ్రామాల ఆదాయం వల్ల వచ్చే సొమ్మునుకూడా దేవుడికి సమర్పించాడు. అందువల్ల ఇత డొక శ్రీమంతుడైయుంటాడనడానికి సందేహం లేదు.

— కట్టికతిమ్మన —

శిల్లేళ్ల బసవనాయకరు కొమారుడైన తమ్ము నాయకరు అనే యితడు కృష్ణ దేవరాయలవారి కట్టిక, అనగా పెండితెల్లిమాను పట్టుకునివుండే కేరధరుడు. ఇది యొక రాజబాంధవము. అత డొక దళవాయి అనినీ, ఈయనకు ‘దాడినేని’ అనే విరుదుకూడా వుండేదనినీ అతడు తిరుపతివెంక టేశ్వరస్వామివారికి నిర్ణయై చేద్యమునివి త్రము ౧౨౦౦ వార్షణములు సమ ర్పించినప్పుడు క్రీ. శ. ౧౫౭౩ సంవత్సరములో చెక్కిం

చిన కాపసములో వ్రాయబడివున్నది. ఈకాపస మీ తెలు గులోకూడా క్లుప్తంగా వ్రాయబడివుంది. అందులో ఈ కట్టికతిమ్మన్న అనుసంధానం రామానుజస్వామిని శిష్యుడనినీ, అతని పేరు కట్టిక దాడినేని దళవాయి తిమ్మయ్య యనినీ వ్రాసారనింపబడివున్నది. క్రతువుల మీదికి దాడినవలి జయించినందువల్లనే ‘దాడినేని’ అనే విరుదు ఇతనికి వచ్చివుంటుంది.

— ‘విద్యత్సభారాయరంజక’ శ్రీరంగరాజు —

కృష్ణ దేవరాయలవారి పూర్వుల కాలంనుంచీ విజయనగరరాజధనంలో ఒక నాటకాల వుండేది. కృష్ణ దేవరాయలవారి కాలంలో ఒక నాట్యకాల, ఒక నృత్యకాలకూడా వుండేవి. రాయలవారు తన ఆస్థానంలో సంగీతసాహిత్యవిద్యాంశులను పోషిస్తూ పదా విద్యాగోష్ఠిలో కాలక్షేపం చేస్తూ ‘విద్యత్ సభారాయ’ అనే విరుదుకొసాచాడు. నృత్యముచేసి సంగీ తము పాడి ఆయనను రంజించే ఆటపాటకుల పేళ్ల మొకటి యుండేది. ఈ మేరని! నానుకుడు తిరుమల నాధుని కుమారుడైన శ్రీరంగరాజు. అతనికి ‘విద్యత్ సభారాయరంజక’ అనే విరుదు వుండేది. రాయల వారాయనభు గొప్ప వాగీశు లిచ్చారు. అందులో ఎద్దంపూడి అనే గ్రామాన్ని ఈ శ్రీరంగరాజు క్రీ. శ. ౧౫౧౪ లో వెంకటేశ్వరులవారికి సమర్పించాడు. ఈ శ్రీరంగరాజుకొమార్తెయైన రంజకం కుప్పాయి అనే కుప్పసాని క్రీ. శ. ౧౫౧౭ లో చేసిన దానం ఒకటి కనబడుతూవుంది.

ఈకుప్పాయి! తిరుమలమ్మ, మద్దుకుప్పాయి అనే ఇద్దరు కుమార్తె లుండేవారు. తిరుమలమ్మ స్వామి వారికి కా. శ. ౧౪౩౯ ఈశ్వరసం. (క్రీ.శ. ౧౫౧౩)లో ౩౦౦౦ వార్షణములు సమర్పించినట్లు వ్రాయబడిన కాపసం తెలుగు ప్రతిలో అవిడ శ్రీరంగరాజు మనుమరాల ననినీ, కుప్పమ్మకుమార్తె ననినీ వ్రాయించింది.

కుప్పాయి రెండవ కొమార్తె మద్దుకుప్పాయి మొదట విజయనగర చక్రవర్తియైన అయ్యితే దేవరాయల అంతఃపురపరిచారిగా వుంటూవుండే ఆయన అబ్బ

ప్రకారము తిరుపతి వెంకటేశ్వరస్వామివారి నేక చేయడానికి వచ్చినట్లున్నూ, గోవిందరాజస్వామివారి ఆలయంనుంచి ప్రతిరోజూ అవిద్యుత తివడానికి ప్రసాదం యిస్తూవున్నట్లున్నూ కా. క. ౧౪౫౩ ఖర పంచత్వరం (క్రీ. శ. ౬-౬-౧౫౩౧) కాసనంలో వివరింపబడివున్నది. ఈ కాసనంలో శ్రీరంగరాజు కొమార్తెయున్నూ, ముద్దుపిప్పాయికల్లిన్నీ అయిన వస్తుపానికికూడా “విద్యత్వభారాయరంజకం” అనే తిరుగు వుండినట్లు చెప్పబడివున్నది.

ఇలాగ విజయనగర చక్రవర్తుల నేకమ చేసే శ్రీ పురుషులలో గొప్ప వంశాలవారూ, శ్రీమంతులూ అనేకులుండేవారని తిరుపతి దేవస్థానములో నున్న కాసనాలల్ల తెలుస్తూవున్నది.*

- తిమ్మశబ్ద విచారము -

మన తెలుగుదేశంలో తిమ్మ, తిమ్మరు, తిమ్మన్న, తిమ్మప్ప, తిమ్మకవి, తిమ్మ స్వతరి, తిమ్మ మంత్రి, తిమ్మయ్య, తిమ్మరాజు, తిమ్మాజి, తిమ్మకొరి, తిమ్మకెట్టి, తిమ్మకొగ్గ, తిమ్మయ్యమ్మ, తిమ్మకమ్మ, తిమ్మంబ, తిమ్మాజమ్మ అనే శ్రీ పురుషుల పేర్లకాక తిమ్మ పురం, తిమ్మపముద్రము మొదలైన స్థానాదేశములున్నూ, తిమ్మని బ్రహ్మని చేయడము మొదలైన జాతి యాలున్నూ చిరకాలంనుంచి వాడుకలో నున్నవి. అంగ్ర సామ్రాజ్యానికి కన్నడదేశమువలన నున్న విద్యావగరం రాజధానియైనప్పటినుంచీ ఈ తిమ్మ శబ్దానికి కన్నడప్రత్యయాలు చేర్చిన పదాలుకూడా వాడుకలోకి వచ్చినవి. తిమ్మరాజునే కన్నడములో తిమ్మరసు అని వ్యవహరించారు. రాజు అనే శబ్దంలో నుంచి ‘అరసు’ అనే కన్నడరూపం వుట్టింది. తిమ్మ శబ్దము వైకృత దేశ్య విశ్రమమైన తిరుమల శబ్దములో నుంచి వుట్టిన దేశీయమైన తెనుగు పదము. దీని పుర్వస్థిని నురించి శబ్దరత్నాకరములో కొన్ని వివరాలున్నవి.

తిరుమల + తు = తిమ్మడు అయింది (మా : శబ్దరత్నాకరం). ఇలాగే తిరుమల + అప్పడు = తిమ్మప్పడు అయింది. ఈ తిమ్మప్పడు అనేది సింహాద్రి అప్పడు లాంటి పదమే. కాకూడా మూర్తికవి తనరాజువాసిన విజయములో “కొండవొది తిమ్మప్పనికంటి కావ్యపతి యబ్బుల యబ్బుర” నుని వ్రాసిన పద్యం శబ్దరత్నాకరములో ఉదాహరింపబడి వున్నది. తిరుమల అనే పదము వేంకటాచల మనేదానికి పర్యాయపదంగా చిరకాలంనుంచి వాడుకలో వుంది. అత్యుపాసనాపాత్రుల మేనల్లుడున్నూ, కొండపీడు పరిపాలకుడున్నూ అయిన సిద్ధిరాజు తిమ్మ ధూపాలుడు తన పరమయోగివిలాసములో ౨-వ ఆశ్వాసంలో,

* క. ధరగల తిరుపతు లొకకడ,

వరుసకొని ముఖండుమూర్తి వర్ణము నర ది

చెప్పెవుగ నురించె నెడనెడ

తిరుమల దేవరసు దిరిగి తిరిగి చొగడుచున్.”

అని వ్రాసినాడు. తిరుపతి యనేది విష్ణుశ్రీరానికి పర్యాయపదము.

గీ. “వినుము తల్లి మాట యెనివిది తిరుపతు లందు నెన్న వేంకటాచలంబు, రంగధామమును గరంబు పర్వతి గాయ గ్రహములందు కలియు రవియుతోరె.”

అని ౪-వ ఆశ్వాసంలో వ్రాసినాడు. (మా : శబ్దరత్నాకరము.) తెలుగులో తిరుపతి తిరుమల అనే పదాలు పర్యాయపదాలుగా చిరకాలంనుంచి వాడుకలో నున్నవి. తెలుగు దేశానికి, అరవదేశానికి తిరుపతికొండ సరిహద్దు అంటారు. తిరుపతిలోని ప్రజలందరికీ తెలుగే మాతృభాషగా వుండి తిరుమల లోనుంచి తిమ్మశబ్దం పుట్టడంతోపాటు తిరుపతి కొండ వొది కొతులకు తిమ్మ దనే పేరు రూఢమైంది. ఈ తిరుపతి వెంకటేశ్వరుడు తెలుగువారికి ఇలువెల్పుగా వుంటున్నాడు. అయితే ఇటీవల వ్రావిడాభిమానుల యద్యదు మొకటి జయలుదేరి తిరుపతి వేంకటేశ్వరుని పేరులోని వేంకటశబ్దము వేంకడ మనే అరవ శబ్దంలో నుంచి వుట్టినదనీ, దానితోపాటు తిరుమల తిరుపతులు

మాదా అరవవారి స్వాస్థ్యకపు సామ్రాజీ ఒక ప్రచారము జరుగుతూవున్నది.

“జనని సంస్కృతంబు నకలభావలకును
—చేశభావలందు తెలుగు లెన్—”

మన దక్షిణభారతదేశములో పూర్వంనుంచి ఏరాజవంశాలు ఏలుతూవస్తూవున్నా, వారు పల్లవులైనా, చోళులైనా, చాళుక్యులైనా, లేక కాకతీయులైనా, విజయనగరచక్రవర్తులైనా ఇక్కడి తెలుగువారిని, అరవవారిని, కన్నడులమా మాడగట్టుకుని దేశ ప్రజల నాగరికతను, మతధర్మాలను కాపాడుతూ ప్రజాసరంజకంగా పరిపాలించారేగాని చేరుచేరు భావలు మాట్లాడేవారిని చీలినీ ‘పాకిప్రాసాల’ను ఏర్పరచలేదు. అందుకల్లనే అనేకుహిమాచలవర్గంతయు గల పుణ్యక్షేత్రాలను, పుణ్యవడులను దేశప్రజలందరూ ఇప్పటికీ సమానధర్మితోనే పూజిస్తూవుండడం తటస్థించింది. ఏ క్షేత్రమాహాత్మ్యం చదివినా, ఏ పురాణం చదివినా ఆశులపరిపరిమితునుగించి, ప్రాశస్త్యాన్ని గురించి వర్ణించడం కనబడుతుంటేగాని ఇది అరవలది, అది తెలుగువారిది, ఇది కన్నడులది, అది మహారాష్ట్రులది అనే భేదాన్ని పారపాలునైనా చెప్పవు. కావేటిరంగని పదాలుగాని, పాండురంగవికలుని కీర్తనలుగాని, తుకారాము ఆధంగములుగాని, కలీరుదాసుకీర్తనలుగాని, కులసేదాసుతోపారాలుగాని, గీతగోవిందముగాని, తరంగములుగాని, తత్వాలుగాని ఎక్కడైనా ఎవరైనా పాడుతూవుంటే ఇది ఏభావ అనేవిచక్షణ లేకుండా దేశప్రజలందరూ—స్త్రీబా, పురుషులూ ధర్మపారవశ్యంతో తప్పయు లభుతారు. ఏ క్షేత్రానికి పోయినా ఆప్రాంతపు భావతో నిమగ్తం లేకుండా అక్కడి ప్రజలతోపాటు దేవుణ్ణి నేమిచగట్టుకున్నారు. అరవలైన పల్లవులూ, చోళులూ తెలుగుదేశాన్ని ఏలినవ్వడుగాని, చాళుక్యులు తెలుగుకర్ణాటకాలను ఏలినవ్వడుగాని, కర్ణాటకరాజ్యమధ్యలో తెలుగుప్రభుత్వము స్థాపించిన విజయనగరచక్రవర్తులు ద్రావిడ కర్ణాటకాలను పరిపాలించినవ్వడుగాని ఒక బాతిని, ఒక భావను ఆధికముగా లేసి తక్కినవారిని అంగ్రహించలేదు. అన్ని భావలమా అదరించారు. “జనని

సంస్కృతంబు నకలభావలకును చేశభావలందు చెనుగు లెన్” యనే భావము ఒక్క తెలుగువారిలోనే కాదు అరవంలోనూ, కన్నడంలోనూమాదా న్యాపించి యున్నది. ఆయాదేశాలలో ఇప్పటికీ ప్రజల నోట వివరజీ తెలుగుపదాలు, వద్యాలు, కీర్తనలు, కథలు, గాథలూ ఇందుకు ప్రబలమైన నిదర్శనాలుగా ఉన్నాయి. కృష్ణదేవరాయలంతటివాడు “చేశభావలందు తెలుగులెన్” యని యుద్ఘోషించాడు. అంతమాత్రం చేత బాత్మహంతారముగాని, బాతివైరముకాని ప్రజల లేదు.

—ద్రావిడఉద్యమం—

అరవదేశంలో ఇటీవల కొందరు ప్రముఖులు బయలుదేరి ఒక ద్రావిడాభిమానమును ప్రచారంచేస్తూ తమ దేశంలోనుంచి, భావలోనుంచి, సంగీతసాహిత్యము లోనుంచి సంస్కృతాన్ని పారలొలదానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు! అరవంలో పాడకుండా తెనుగులో పాడేవాడనే కారణంతో త్యాగరాజయొక్క విద్య వాచిని తమ సంగీతసభలలోనుంచి వెలిపెట్టడానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు!! దేశములోని తెలుగుభాగాలు మాదా తమచే నంటున్నారు. ఇంక ఉమ్మడిప్రదేశాలన్నీ తమ వనడంలో ఆశ్చర్య మేమున్నది? ఈసందర్భంలో దేశచరిత్రనుమాదా తమ కింపుగా ఉండేటట్లు మార్చి ద్రావిడానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు. కేవలము ద్రావిడదుర్భిమానావేశము గలవానిమాత్రమే ఇలాంటి పిచ్చిపములు చేస్తే చింతలేదు. డాక్టర్ ఎస్. కృష్ణ స్వామి అయ్యంగారివంటి ప్రాజ్ఞులైన చరిత్రకారులు మాదా తమ రచనలలో అరవభిమానం యాచిస్తూ సత్యాన్ని మరుగుపరచడము, చరిత్రాంశాలకు ఆపార్థం కల్పించడం చాలా దుఃఖకరమైన సంగతి. తిరుపతి చరిత్రలో వారు తెలుగుభావకు, తెలుగువారికి చేసిన అన్యాయము మరీ ఎక్కువగా నున్నది. వెంకటకృష్ణ మతోపాటు తిరుమలను, తిరుపతిని అరవవారి స్వంత హక్కు గల సామ్రాజా నిరూపించాలని కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు చాలా తంటాలుపడ్డారు. తిరుపతిదేశ స్థానపు కాసనాలను పరిశోధించి నిశ్చయించు తయారు చేసిన పాధునుబ్రహ్మయ్యంగారి నివేదికను, ఈ తిరుపతి

చరిత్రను పోల్చి చూస్తే కృష్ణస్వామయ్యంగారి పక్ష
పాత్రపు వ్రాతలు కొంతవరకూ తెలుసుకోవచ్చును.

మన తెలుగు చరిత్రకారులు, పరిశోధకులు,
విశ్లేషకాపరివర్తులూ, తెలుగుప్రజలూ చరిత్రరచనల

లో మనవిజయముకావున్న ఈ అవ్యాయాన్ని గురించి
ఎందుకు ఆలోచించలో తెలియడం లేదు. ప్రతి
చెడివ జాతి ఈ యాంధ్రజాతి అనియైనా స్మరించుట
లే కృతార్థం మవుతాడు.

రైలు బండ్ లో

వెంకట రామరావు

అవతారం

[నాటకము]

(గత సంచికకువాయి)

= శ్రీ రామగోపాల =

మధ్య

౧. ఈలోకంలో—పిచ్చిపట్టణం వెలులలిగేటు
[వయసు ముగ్గుర పెద్దమనిషి గస్తీ రియసుకూ
వుంటాడు.]

పెద్దమనిషి—పహారా హుమార్...
పహారా హుమార్...
పహారా హుమార్...
పిచ్చాళ్లకోసం,
పిచ్చాళ్ల వేమం,
పిచ్చాళ్ల దేకం...పహారా హుమార్.
వరుసులది యిష్టం,
పిండలకోసం,
అంతటా కష్టం...పహారా హుమార్.
బుర్రలో కోట,
గుండెలో కూట,
బూజులకి పూజ...పహారా హుమార్.
బాటల్లా గోల,
కోటల్లా రీల,
నాటకం చాల...పహారా హుమార్.
పిచ్చాళ్లకోసం,
పిచ్చాళ్ల వేమం,
పిచ్చాళ్ల దేకం...పహారా హుమార్.

(పాట ఆపి) ఏయ్, అనూ! నేనుకూడా నిద్ర
కోతున్నా ననుకున్నావా?

చేవుడు—నేను నిద్రకోతున్న పైల్లా తెలిసిం
దో అప్పుడే!

పెద్దమనిషి—నైట్స్!...యంకా మాట్లాడితే,

రానున్న చేతుల్లికూడా పట్టేస్తుంది, ఎప్పుడో!

చేవుడు—మతి ఫిరం లేనివాడికి పెట్టా లేదులే
పహారావుక్కోగం?

పెద్దమనిషి—మతున్నచా దెవరూ రావ
న్నాడు. చెప్పమన్నావా?—సంవత్సరానికి మూడుసా
ర్లీ ఎన్నికలు. "పాదుబారా, మీరానుకోసమే యిదం
తా" అని ఒక్కసారి అనేసి, మన బాగుమనం చూసు
కోదం బహుసింహిల్, ఏమంటావో? అన్ని పదవు
లకీ అంతే యిష్టము. మొన్ననే కొత్తగా ఓ చేతుల్లి
కూడా ఎమ్మరున్నాం.

చేవుడు—కొత్త చేవుడా!

పెద్దమనిషి—ఏం, పాపం, పాతచేవుడి కొచ్చా
వా నీవోటా?...చేవు ఖంగాళికామండా అతిగాడ్లి
చేవుడంటే, ఇతగాడ్లి దయ్యం అని ఓలుస్తున్నారే
ప్రస్తుతం!

చేవుడు—అన్నీ, చూడు, వారోవని నన్ను
పోనియ్యి. లోకం నాకు చాలా అవువరకార్యం
వుంది.

పెద్దమనిషి—అన్నీ, యాపవ్వలు నాదగ్గ
రుడకవు! కొత్తవాళ్లకి ప్రవేశం లేదు.

చేవుడు—నేను పాతవాడినేనయ్యా, చాలా
పాతవాడిని. కొత్తవాడి వని ఎవరు చెప్పారు?

పెద్దమనిషి—నీమొహమే చెబుతోంది. నై
ర్వృత్తి కర బొత్తిగా లేదు.

చేవుడు—నైర్వృత్తి కర వుండాలా?

పెద్దమనిషి—వుంటేనే మామూలు. పిచ్చిపట్టణం
మొత్తాని! కంచుకొగడా నేని వెలికినా, యిల్లా తెలిసి
లేటగా వున్న మొహం కనిపించదు. ఏ వూరు నీది?

దేవుడు—ఏమో రసదాని! పిల్లడు. ఏమోలు
కాదనదాని! పిల్లడు.

పెద్దమనిషి—బాగా ఏదనగల కత్తి వుండా
నీకు!

దేవుడు—ఏమిటే నవ్వు, నవ్వే ఏడుపు.
అల్లాంటి రేడాలు తేవు నాకు.

పెద్దమనిషి—అయితే యిండాకా నే పాట
పాడుకున్నంత నేమో ఎక్కడ నక్కాపు, కనిపించ
లేదు?

దేవుడు—ఇక్కడే వున్నాను... అంటే
ఎక్కడా లేదు. కనిపించకుండా కనిపిస్తున్నాను.

పెద్దమనిషి—నరే అయితే, నవ్వు లోపలి
కెళ్ళొచ్చు.

దేవుడు—పిల్లలన్నావుగా యిండాక?

పెద్దమనిషి—పాతబాటు, పాడుగూ రసకు
న్నాను. నీకు మరున్నట్టు నోరడు. మామూలే
నీదీని!

దేవుడు—గేటు తాళింకయ్యి మరి!

పెద్దమనిషి—(గేటుతీస్తూ) తీస్తున్నానని,
గేటు బాటేటప్పుడుమాత్రం ఒక్కసారి గట్టిగాఏడు.
అదో ఆమమాయితిలే!...యింక పెద్ద—ఆ, చూడు,
యింకోసంగరి. పడమటి వుంక యామధ్య కాస్త
ప్రమాదంగా వుంది. అల్లర్లు జరుగుతున్నాయి...యింక
రిలరోడ్డే పెద్దసరాసరి.....

౨. నాలుగురోడ్లకూడలి: బస్సుస్టాండుదగ్గర

[ప్రదమటిగాడుకి పక్కలంటుకుపోతున్న పాం
గుల గొణగొణ, బమ్మయంత్రాల పల్లకొరుకుల్లా,
మెటికవిరుపుల్లా, 'క్రాడాయిలు' పొగవరామర్కలా,
యా చిల్లరధూకంపాల మధ్యనే విరిగి మరుగుతున్న
అఖండకవిప్రణయసూచన.]

అ. కవి—(చేతులో కాగితం చిద్దుతున్నట్టు
మధ్యమధ్య నట్టుకూ, మొత్తంమీద బహిరంగసభ
భోరణిలోనే పారాయణం చేస్తుంటాడు.)

నవ్వు నవ్వేకోసి,
నేను నేనేకోసి,
నవ్వు నేనయి పూసి,
నేను నవ్వయి కాసి,
లోకాల రాకాసి,
బాకాలు పీకేసి,
నవ్వోసి (నేయిసి,
నవ్వోసి, నవ్వోసి!
నవ్వోసి! నవ్వోసి!!

ఒక పాంథుడు—(వైపాట జరుగుతుండగానే)
యివ్వడు పాడుతున్నా దెవరో?

౨-వ పాంథుడు—ఇక్కడ!

౧-వ పాంథుడు—యల్లాంటిపాట!

౩-వ పాంథుడు—పయ్యావేమో!

౧-వ పాంథుడు—మరి దండకమండలాలూ,
బూడిదా?

౨-వ పాంథుడు—అక్కర్లేదు, కొత్త పంథిలే!
లేకపోతే, యిన్ని చిమ్మల మగ్గి, యిన్ని కూరిల
కతీతంగా, యింతి వేరాకావ్వుతో పడకటింటి రహ
స్యాలు పాతాలుపాడడం—

౧-వ పాంథుడు—ఏమో, ఏ ఖాయిలమనిషి
పాపం!

అ. కవి—(అగతం ముగించిన అవేళిలో, అంత
కంటే కొంచెం హెచ్చుస్థాయిలో—)

మరిగిపోయిన చేతు
విరిగిపోయిన పాలు
తేనీటికోకాలు
టీకవ్వకోకాలు—
గలగలలు, పలపలలు,
కొనానగిరి కలలు—
పాడోసి (నేయిసి
పాడోసి, అడోసి!

బాటసారి దేవుడు—యాదయ్యా, యిటు
మాడు,

అ. కవి—(పురికిపడి, ఖంగారుగా) ఏమిటి, కంబకోబన్నే? గంటనించి ఎంత చూస్తున్నా—(పరిస్థితి పరకాయించి గమ్యున ఆసక్తాడు)

బాటసారిచేవుడు—కనిపించని మీయాపు చాటి ఒక్క కంబకోబన్నేమిటి లోకం, కాలంబాదా పరుగెత్తుకుపోతున్నాయి. చూడయ్యా, చూడు—యిక్కల్లో నుంటు...సిల్లల ఏడుపులు...జట్టచోసాలు.. చోచోకారాలు...ప్రణయాల...ప్రళయాల...రథాలు...మరణాలు...మహారణాలు—సంక్షుభిత విశ్వరూపం!

అ. కవి—అను, అను! నాలో లేనిపోని గండరగోళం పుట్టివున్నావ్! ఏమిటిదంతా! వెనకటికి దండకారణ్యాలూ, దండకమండలాలూ లాశే దండకాలంటూ వుండేటటు, అరాపతా యిది!—యింకి! నీకీవ్వదానికి ప్రేమా లేం లేవు నాదగ్గర. పద్యాలు కావలిస్తే యిస్తాను, పదో పదకో, పట్టుకుపో!

చేవుడు—అపరబ్రహ్మభీతు, మహాభాగ్యమే గాని—

అ. కవి—(సలుక్కుంటూ) అనే తెమ్మంటాడుగాబోలు ఖర్మం!

చేవుడు—అంకిత్రాశేవున్నానుగా! అయినా, నిత్యభీతుననీ, యావద్యా లెక్కడి కట్టికల్లను!

అ. కవి—ఇవం పేయికేనా, ఇంకా వున్నాయి రకాలు—యిత్తడి చెంబుమీద కాళ్ళం విన్నావ్? ‘చేంతాడు’ గీతాలు ఎప్పుడోనా అంకించావ్?... యింకా కొత్తరకాలు కావాలంటే పురమామించు—నాలుగు కప్పల టీ, దానికి సరిపడా ఘాతకౌస్తూబా—నీయిచ్చ మొచ్చిన అఖండ రచన కయూర్! అయితే, యిది పరమ రాసినతే కావాలంటే, చూయింటి కల్లాది. చూయిల్లనగా, చూఅదివ. అంటే, యాత్రాట వంటకి వియ్యం వస్తరా కిరణాలని అర్థం. అవి నాతో రాని కారణంవల్ల, చేదనీర్లు, చీపురుకట్టా అని బాత్మకర్ణం—అలోచించుకో, నీయిచ్చం! (గమ్యున ఆరిచివు పొటువో) అయితే అదీ, నీవు మోలీ కట్టే అలవాటేనున్నావుచా?

చేవుడు—ఏమయ్యా, అట్లా అడుగుతున్నావ్?

అ. కవి—అనా, మరేం లేదులే. వాళ్లతో కనికట్టా అదీ కడతాగుటలే! ఎవటివాడిచేత యిచ్చ మొచ్చి నట్లు పట్టు లాట్టిస్తారుట!... ఏదో మట్టి కొచ్చిన నీతో యింతమారం చూట్టాడం, నేనే నొట్టివనటనో, నువ్వే మోలీవాడనో నాకే అర్థం కావటం లేదు.

చేవుడు (మంచవోసంతో)—నేను మోలీవాడిని చూశారంతా! (అ) అఖండకపురివో ఆవేశంలో ఉన్నట్టున్నారు—అంతే!

అ. కవి— ఏం కవిత్వమో, ఏంపాడో! ఎన్నిరకాలగా ఏడిచినా విశేషాల్లే కరుచై పోతున్నావ్. యింక నాలుగు డబ్బులు రాశ్చీవా క్లన్నావా, అపలే నున్నా! యామధ్య మరీ ఘోరకలి! కవిత్వం క్లిష్ట, కాఫీహాట లారంభిద్దామనుకుంటున్నా.

చేవుడు—అయితే, బాలూ, ఆకాయూ అదర్బాలూ—

అ. కవి—అనా ఏదోవోడియా, పెదరట్టా ఈ లాగ చిన్న యెత్తులోనే ప్రారంభం! ఏవోవోల్లాంటి నిమిషాలు మనం పెట్టివా అడిగేనా క్లుండ రీ కాలం లో. అప లా పాకాలు తెలిసిన వంటవా జేడీకర్మం! అంచేత—చూశావ్—

చేవుడు—(గంభీరంగా) చూస్తున్నా—చూస్తున్నా! చూస్తూనే వున్నాను. కడుపులాది విజ్ఞానమూ, కళ్లకొద్ది అజ్ఞానమూ! నడిబొరలు గగనంలో నక్షత్రపు అమృతాల! మండపట్టు బొగ్గ పొగా, నుండకాయ అయోమయమూ—అనురగీతం నరుడు మరై, కిరకిరముంటున్నాడు—చూస్తున్నా... చూస్తున్నా...చూస్తూనేవున్నాను! (అగి, వెల్లిపోతూ) బల్లారి...యింకా చెదకాలి!

అ. కవి—(పాలోవనగా) ‘కడుపులాది విజ్ఞానం...కళ్లకొద్ది అజ్ఞానం...నడిబొరలుగగనంలో నక్షత్రపు అమృతాల...’—(గమ్యున ఏదోకట్టిపట్టు) అరెర! కవి! పెద్దకవి!—ఏమహాకవిచేకమాటా! (కేరెడుతూ) ఏయ్, కాళిదాస్! శేక్స్పియర్!

గట్టి! నన్నయ్య! (తనలో) వెల్లి పోయాడు! వామెదడులో మాత్రం ఉరుములా మెరుపులా ఒక కొత్త ఆకాశం విప్పేవాడు!

(మనసం చేతుకుంటున్నట్లు మందరంలో)

మాస్తున్నా, మాస్తున్నా,
మాస్తానే వున్నాను!

కడుపులాది విజ్ఞానం,

కళ్లకొద్ది అజ్ఞానం,

నడిబొకరు గగనంలో

నక్షత్రపు అమృతాంశం!—

మాస్తున్నా, మాస్తున్నా,

మాస్తానే వున్నాను!...

మందెపట్టు బొంగుపానా,

నుండెకాయఅయోమయం,

అమరగీత నరుడు మరై

జీరజీరమంటున్నాడు!...

మాస్తున్నా, మాస్తున్నా,

మాస్తానే వున్నాను!...

ఒక పాంథుడు—స్వామీ, దీని కర్ణ ఊచిటి?

అ. కవి—అర్చి, యిది అవర్ణం! (అని మల్లి

అపారే మెల్లిగా పాడుకుంటూ వుంటాడు.)

3. ఏధి సందడి

[కారు సమీపిస్తున్న ధ్వని]

ఒకరు—అయ్యో! అయ్యో! ముహూడు—
పాపం, కారు! (తెచ్చిన ముహూడికేక. గమ్మున కారు
అగిన చప్పుడు. కోలాహలం, మల్లి కారు బయలుదేరి
పోయింది.)

దేవుడు—ధయం లేదు. నేను బాగుచేస్తాను...

కాస్త గాలి రానివ్వండి! (జనుల సందడి కొంత
తగ్గింది, యంతలో యింకో కారు అగిన చప్పుడు. "తప్పు
కొండి తప్పుకొండి! దాక్తురగారు" అనే మాటలు)

దాక్తురు—ఏమిటి గందరగోళం? ... ఇంత
చేస్తే ముహూడా?

ఒకరు—మీదనింది కారు పోయింది నండి!

కారు విరిగింది, పాపం, యాయ వెకలో యింతాకటి
నింది పరివర్తన చేస్తున్నాడు!

దాక్తురు—ఎవరు పోయి? యిలా రండి! (మెల్లి
గా చెవిలో చెప్పినట్లు) వాడు కేరలంయిట్టాడు!

దేవుడు—మానాడు.

దాక్తురు—నురెందు కంత అవర్ణ పడుతున్నాడు?

దేవుడు—నయం చేద్దామని!

దాక్తురు—లాభం వుండదు—ముహూడు!

దేవుడు—లాభమా?

దాక్తురు—విచ్చియ్యకోలేదు.

దేవుడు—విచ్చెందుకు?

దాక్తురు—మరెందు కి అవర్ణ నీకు?

దేవుడు—దయా దాక్షిణ్యానికి.

దాక్తురు—దయాదాక్షిణ్యమా? ఏమిటి?
అలాంటి జంతువు లేదో పూర్వం వుండే వని మా మన
లమ్మ చెప్పగా నిన్న జ్ఞాపకం. యిప్పు దా బాతు
దేవు—నకించాయి!

దేవుడు—అయ్యయ్యో! మాటికే గతిలేనివాడు
... బాధపడుతున్నాడని ప్రారితే—

దాక్తురు—ఏమిటి, ప్రారితే వైద్యం చేస్తావా?
ఎవరు నవ్వు? యింకో యాప్రారి వైద్యుడే వను
కున్నాడు. చూస్తే నీవ్యాపారం అంత చాలా అను
మానంగా వుంది. యిలాంటివాళ్ల నందరినీ పట్టి వప్పు
తెప్పమని మొన్ననే కావనం ప్రకటించారు. నడు,
నడు.

దేవుడు—బాబూ, ఒక్క ఏమిటం ఆను...
యా దిక్కుమాలిన పక్షి చచ్చిపోతాడు దికిత్త చెయ్య
కపోతే.

దాక్తురు—నీరెందు కాబాధ? ఎవరికి వారే
యనువాతీరే... నడు, వడు!

(“తప్పుకొండి, తప్పుకొండి, పెద్దవాయుడు
గారు” అని జనుల కోలాహలం)

దాక్తురు—మాడండి బాబూ, మీకు ప్రారితే
ముహూడందరికీ వైద్యం చేసే బలికిస్తాడు!

నాయకుడు—అ, ఏమిటి? ఏరా అబ్బి? యిది పిచ్చిపట్టణం, తెలుసా? యిల్లాంటి కేసు లేస్తే దొక్క చించేస్తాను!

దేవుడు—అయ్యో, భగవంతుడా!

నాయకుడు—అదుగో మరీ భగవంతు దంటున్నాను—?

దాష్టరు—యిందాకా దయాదాక్షిణ్యంని కూడా అన్నాడంటి! జంతువు లనుకున్నాను, అనీ భగవంతుడి పేర్లకాబోలు!

నాయకుడు—యింకేం? మొత్తాని కనలో పొదగుతున్నా దన్నుకుంటు! మన పూరయితే, అల్లాంటి కష్టము కేలావన వుండదు. ఏయ్, బుట్టో గురూ! మెత్తగా కన్నుండి!

బుట్టోగురు—ఎవర్ని బాబూ? యాగదీపా యన్నా, ముష్టాడినా?

నాయకుడు—యిద్దర్నీని!

(బుట్టోగురు తంతురు, జవల కోలాసాలం... ముష్టాడిగోల... "భయపడకు బాబూ, నేనున్నానింకా" అంటూ శుభ్యమధ్య దేవుడు.)

౪. వీధి

[విచ్చగాడి ఆవతారంలో దేవుడు]

దేవుడు—కడుపు? తిండి లేదు బాబూ..... కట్ట నిడ్డ లేదు తండ్రి...

స్వామివాది—ఫో, ఫో! పవీ పాటా లేదొక!

దేవుడు—చూపించండిబాబూ, చేస్తాను.

స్వామివాది—అయితే యిల్లారా. యివేళ స్వామిస్థానంలో ఓ చిన్న కేసుంది. కస్తా నన్ను పాక్షి ఒకడు రాలేదు. వాడికి బదులు నవ్వు పలుకుతావా? అర్థరూపా యిస్తాను!

దేవుడు—ఏ పలకారీ బాబూ!

స్వామివాది—పలకమన్న దల్లాను! అంతా నవ్వు చూపినట్టు చెప్పారీ!

దేవుడు—చూడండి ఎల్లా చెప్పడం బాబూ?

స్వామివాది—నే చెబుతాగా అంతా. ఒకటి తిండుస్తాను కల్లించుకో బాగా.

దేవుడు—స్వామిస్థానం అన్నాడు బాబూ, అల్లా అబద్ధాలాడితే—

స్వామివాది—అదాల్సినదే అని! పాకం అంతా నేనే చెబుతాను. ఊరికే కల్లించినందుకు నీ కా అర్థరూపాయాని!

దేవుడు—అర్థరూపాయాకోసం అబద్ధ మాడతారా?

స్వామివాది—అలాకానీ యిస్తే నే నాడటం లేదు, లబ్ధికోసం అబద్ధాలు? ఏదో తిండికి లేదంటున్నావని అర్థరూపాయాన్నాను.

దేవుడు—పారపారా!

స్వామివాది—అదేమిటి? తిట్టుకూడా ముద తిట్టావ్! అందుకే మీలాంటి వాళ్లకి మెకుపు లండకపోడం...ఫో, ఫో!

(కారు ఆగిపోయిన భ్రమ)

దేవుడు—(గొలుక్కుంటూ) దయాదాక్షిణ్యం ల జంతువులు! పారపారా అంటే తిట్ట! ఇదంతా పిచ్చిపట్టణం! చెల్లారి...యింకా నిదకారి...

గె. ప్రయోగశాల

[గొట్టాల్లో కనాయసాల బుసబుసలు, గాజు బుడ్ల గలగల. శిష్యుల చేతుల్లో కోతలకి కప్పుల అరుపులు, కుండల్లో చావుకేకలు—మధ్యమధ్య. పెద్ద మైంటిట్టు మాయలమరాక. ఎదురుసుండా వికారి వేదంలో దేవుడూ.]

చూ. మరాకీ—ఇవ్! యింతా జేస్తే నొత్తి మనిషీ! ఏదో విదిత్రక్యక్రంలే, విదగొట్టి చూడ్డా మడకున్నాను. మరో మహావిషయం కనిపెట్టేద్దా మనుకున్నాను.

దేవుడు—మిశ్రుడి పారబాటు! నేను విదిత్రక్యక్రని కాను.

చూ. మరాకీ—అ, మరెవరవు?

దేవుడు—విదిత్రానివిదిత్రక్యక్రని— అక్కర్లేనీ!

చూ. మరాకీ—అంటే?

దేవుడు—అంటే, అనిసానుష్యుణ్ణి!

మా. మరాఠీ—సామాన్యుల కిక్కడ ప్రవేశం లేదు.

దేవుడు—నాకు ప్రవేశం అక్కర్లేదు. యిక్కడే కాదు, ఎక్కడాను! అందుకే యిక్కడ—వున్నాను!

మా. మరాఠీ—నీదోరణి ఏదో చిత్రంగానే వుంది! అయితే, నీ కింకా మా ప్రతిభ అనగానాన కాశేనట్టుంది! మా పిచ్చిపట్నంలో 'ఆకాశసౌధం' చూశావా? నామెదడే దాని కారధారం... ప్రపంచం లోకల్లా ఎత్తైన గోపురం—

దేవుడు—నీమూలయ శిఖరం కంటేవా?

మా. మరాఠీ—నదీనదాలు, సముద్రాలుమాదా అడ్డులేకుండా జయించినవాణ్ణి నేను! నేలమీద కంటే చురుగ్గా, కులాసాగా నీళ్లమీద ప్రయాణాలు— ఓడలు... పూరంలేని ఓడలు! నాపేరు చక్కకుని మనుష్యులీష్వరు స్వేచ్ఛగా నీళ్లమీద - నీళ్లలో— పంచరిస్తున్నారు!

దేవుడు—జేపలా, జలచరాలూ ఏనాటినించో చేస్తున్నా యీపని!

మా. మరాఠీ—గాలిని లొంగదీసి, ఆకాశం కుంగబోక్కడానికి విమానాలు—రకరకాల గాలి విమానాలు—సృష్టించింది నేనే! దేశకాలభేదాల కఠి రమై, ప్రపంచాన్నే కుదించిపాశేస్తున్నాయి నావిమా నాలు. (గంభీరంగా) నా ప్రతిభవల్ల మానవు డిష్టకు ఎగురుతున్నాడు!

దేవుడు—పట్టలన్నిటి! పట్టుకతోపే ఎచ్చే విద్య!

మా. మరాఠీ—నేను సృష్టించిన చిత్రాలు, విచిత్రాలు, అద్భుతాలు ఎన్నో! నామెదడు లొంగి ఫలించిన శక్తులు, యంత్రాలు ఎన్నో! ప్రతి మారుమూలకీ ప్రపంచం అంత అలుముకున్నాయి. శతశతాబ్దాలకు మునుపంభూన్నంత మార్పుకాయ— మార్పుస్తున్నాయి!... ఇదుగో! పెద్దమందుకంటలా విలవిల్లాడుతున్న ఈగోరి చూశావా? ఆహంతంగా మారుచేల ప్రాపీతిస్తులు సొక్కయ్యగల మహాశక్తి— విషవాయుకేషయం— యందులో యిడుద్దాను!

ఆమూల చిగులగు మంటున్న రేమిటో తెలుసా? నా బుద్ధి, నా చాకచక్యం సృష్టించిన యంత్రజాలం... యినుం, తుమ్మ ఎటువంటి దుర్బేద్యకై వారం అయిన నా దూదిపింజలా ఏకయ్యగల దారుణాస్త్రం... ఈ దాల్లో, మహానగరాలు మంటిడిబ్బలు చెయ్యగల నాశన రహస్యం!

(ఒక పెడః)

ఒక శిష్యుడు—ఇవేకే గురువుగా రిలా నాగేస్తున్నారేమిటి?

రెండో శిష్యుడు—నాకు చాలా వుండు, ఆ తాగు డేమిటి? ప్రయోగావిశవి పెట్టిన రెండుబుడ్లు— అదుగో, మూడోదికూడా చూడవలసివ్వురు!

మా. మరాఠీ—(రెలుపులేకుండానే) అదుగో— చూడు, చూడు! మెరుపుని మించిన ప్రకాశ విద్యుత్తే జం! పడినచోటల్లా ధిస్మిపటలం—మసి! మసి!—ఆమో ఘమైన మారణకీరణం—పూర్తికాశస్తోంది! హా! హా! హా!...హా! హా! హా! (గమ్మున వచ్చాపి) అంత టిటో ఆగా నవకున్నావా? ఊహ! అగలేడు— అగమ; విరామం లేదు...విక్రాంతి లేదు...విజయం మీద విజయం—లోక లో కొత్త విజయం పొధిస్తున్నాను.

దేవుడు—అసలం యుద్ధం ఎవరితోటో!

మా. మరాఠీ—(రిచ్చపాటుతో) ఆ! యుద్ధ మా?...యుద్ధం!... ఎవరితోపేమిటి? ఆమూలవాల్లోటి యామూలవాళ్లు, యామూలవాల్లోటి యింకో మూలవాళ్లు! అదోరకం—మూలభిక్షుల యుద్ధం! తిన్నది ఆరాయించక కొందరూ, ఆరాయించుకోదానికేం లిండిలేక కొందరూ. యింకోరకం—పుల్లిస్తరాకుల యుద్ధం!—ఒకపేమిటి? రకరకాలు! అసలం ముఖ్యవిషయం యుద్ధం—అదీ సంగతి!

(యింకో పెడః)

ఒక శిష్యుడు—నిజా ఎక్కిపాటోంది!

రెండో శిష్యుడు—మలే బోతున్నట్టుంది!

౧-వ శిష్యుడు—మనిషిలోనే మార్పుచేస్తోంది!

మా. మరాఠీ—(ఏదో చటుక్కున పువ్వు
కొత్తినట్లు) ఆ!—ఆ!—అయ్యో లన్నింటికీ ఆధార
భూతమైన మహాధూతయందం—ప్రకృతితో ప్రతినిత్యం
నేను పోగొట్టున్నాను—ప్రతిరోజూ విజయాల పాధి
వున్నాను! (నేనితో వెనుకకున్నట్లు) ఏదీ, ఏదీ—ఆ.
మామోవా, యీ గాజువారికీ? యిందులో, అసలం
జీవరహస్యం—సృష్టికీలకం — పట్టుకోబోతున్నాను.
యీమధ్య మహారాష్ట్ర దయ్యం వీరుదాంకితుల పాల
నకి పూర్వం మామోవా, మామోవా దేవుడు దేవు
డంటూ ఒక అధూతకల్పవతో అటవటలాడేవారే,
వాడితో యిక్కడ ముఖాముఖీ కుస్తీపట్టి!—అయీ
కుమీ నేర్చుస్తాను దీంతో! కనిపించని దేవుడు—
వినిపించుకొని దేవుడు—హా! హా! హా! —హా! హా!
హా!—మావున్నావా నాప్రతిభి?—హా!—హా!—హా!

దేవుడు—(బాధగా) అత్తాయీ!—

మా. మరాఠీ—(అదిరిపడి) అత్తాయీ? —

దేవుడు—(గంభీరంగా) కుర్రా! ప్రకృతి
ఆశేష! నిత్యవరప్రదాయి! (వెల్లిపోతుంటాడు)

ఒక శిష్యుడు—(కోలాటం) నరూ! నరూ!

మా. మరాఠీ—ఏమి చేయిటి? ఏమయింది?
ఆ నొచ్చిన మనిషేడి!

శిష్యుడు—ఏసందునిచో బాకకాదు! వాడి
మాట తాడు, మీరు—మీరు—

మా. మరాఠీ—ఏమిటి? ఏమిటి? నేను దేమిటి?

శిష్యుడు—అదే మానవస్థాన! మీరు యీ
కొద్దిపట్టోమా విపరీతంగామరిపోతురు!

మా. మరాఠీ—మారానూ? ఎంత మారానూ?
ఎక్కడ మారాను? ఏదీ, ఏదీ, పెద్ద అద్దం—
భూకల్పం!

(వెల్లి అద్దంలో మానుకుంటూ వుంటాడు.
యింకోమూలనించి దేవుడి వత్స వురుతున్న ప్రయోగ
కాలంతా ప్రతిధ్వనిస్తుంది)

దేవుడు—అద్దం కొడు, ఆంతర్యం చూడాలి!

మా. మరాఠీ—(అదిరిపడి) అదుగో! —
అదుగో!

ఒక శిష్యుడు — ఎవరు నురుగీ! ఎవరూలేరే
యిక్కడ?

మా. మరాఠీ—వాడీ! వాడు! కలంగా విచిత్ర
శక్తి! విచిత్రావిచిత్రశక్తి! కనిపెట్టాల్సిన మహా
చిత్రం!

శిష్యుడు—నొట్టి భ్రమ! ఎవరూ లేందే
యిక్కడ?

మా. మరాఠీ—అబద్ధం! అదుగో, నీ చెప్పలే!
మన అయోమయయంత్రంలో చుట్టేకుక్కుచున్నా
డు! (అంటూ అనేపు వెడతాడు)

రెండో శిష్యుడు—(అరుద్దాగా) నరూ, నరూ!
తప్పవీట నొక్కుకున్నాను! యంత్రం— పొగ —
మంట—పేలి—

(అంటూండగానే బ్రహ్మాండమైన శ్రేణుడు
స్వని. కొంత పద్దణిగిన తర్వాతకూడా పిడుగులు పడ్డట్లు
మధ్యమధ్య 'ధ'భేత ధ'భేత'కుంటూ వుంటుంది)

ఒకటో శిష్యుడు—నురువుగారి చేతులు —
కాళ్లు! అయ్యయ్యో!

మా. మరాఠీ—అత్తురం! అత్తురూరం! నాకు
మొదలే తెలుసు వీడోమహాపరుష అని. యిది విడ
గొట్టానా, సరికొత్తది, వంద- రెయ్యి- రహస్యాల
కనిపెట్టేస్తాను! తాకితేనే తగులడిపోవాల్సిన అకిర
ణం పొడుగునా పోయిగా పడుకున్నాడు! ఇందులో
మహత్తూ—(అంటూ అకిరణంచేపు వెడతాడు)

మూడో శిష్యుడు — (హడలుతో) పార్,
పార్! ప్రమాదం! కళ్లు — (అంటూండగానే
రెయ్యి అదిరియంత్రా లొక్కసారి చిప్పేసినట్లు —
పత్తపాగరాలా సలసల మదిపట్టు—దీధిల్పంగా బాస
బాసకల్లాలు)

మూడో శిష్యుడు — ఏల్లార్దం శ్రమ. యంత్రం
అంతా తగులడిపోయింది! మీకళ్లు రెండు పోగొట్టు
కున్నాను!

మా. మరాఠీ—అబద్ధం! నా కిదివరక్కంటే
బాగా కనిపిస్తోంది! అదుగో, అవిచిత్రశక్తి! కుడిచు
కుడి అగాజుగొట్టంలో కూచున్నాడు — కులుకు
కున్నాడు!

వాలగో శిష్యుడు—అయ్యయ్యా! మీ తన
కపాస్యం—పృష్టికలకం—

(అంటూండగానే గొట్టం ముక్కలయిన చప్ప
డు. గాజాముక్కలు గుండవించిచేస్తున్న గరగరకట్టం)

మా. మరాఠీ—ఓరి మహాసమస్య! అందులోంచి
యందులోకి చాటావా? అంతమాత్రం చేరి వదిలేస్తా నను
కున్నావా? కదలను—కదలను! విడిగొట్టితీరతాను!

ఒకటో శిష్యుడు—తోడుకులు, తోడుగులు! -
విషగోళం చిదికిస్తున్నాడు!

రెండో శిష్యుడు—మంట! మంట! కొంపం
టంకుంది!

మాడో శిష్యుడు—గురూజీ—గురూజీని—

వాలగో శిష్యుడు—రండి, రండి! పాయం
వట్టండి. (మంటల చిటపట; మధ్యమధ్య ఉరుముల్లా
పేలుడుకట్టాయా; 'గాస్ ముక్కు'ల గలగల; శిష్యుల
కేకలూ, హాహాకారాలూ. గండరగోళం అంతా
క్రమంగా వద్దగని మారాన్నించి మాత్రం వినిపిస్తూనే
వుంటుంది. ప్రయోగశాలబయట వుద్యానవనం.
'కొక్కొక్కో' అని ఝాముకోడి నవోదయం ప్రకటి
స్తుంది. విచ్చిన సులూలీల చుట్టూ రేపెట్టిగలు ఝాక
రిస్తుంటాయి. మామిడి పూతలలోనుంచి మధ్యమధ్య
'కొ. ఓ. కొ. ఓ' అని కోయల కొత్తసంగతులు ఎక్తు
తుంటుంది.)

రెండో శిష్యుడు—ఎక్కడి కప్పజీ? గురూజీ
కొంకా తెలివైనా రారంటే—

ఒకటో శిష్యుడు—(చిరుగ్గా) ఆ, గురూజీ—
గురూజీ! కనంతటివాణ్ణి చేస్తానని తీసుకొచ్చి, చిరరి
కంతా యిట్లా తగలబెట్టేశాడు! యింకెందు కిక్కడ?
బల్లి, మహారాజుగి నీయోగించిన ఆమరణయంత్రం
కొస్తా నేనే త్రాగిచేస్తాను. పేరు, ప్రతిష్ఠ, లక్షరూ
పాయల బహుమానం—(బల్లి బోతాడు)

మా. మరాఠీ—(రేదమంటూ) కొత్త సమ
స్యలు! ఎన్నో...ఎన్నో...పరికొత్త ప్రయోగాలు!
రండి, రండి! జోరెంతో పనుం చకతం!

రెండో శిష్యుడు—గురూజీ, మన ప్రయోగ
శాల కాశీపోయింది! పాపసాముగి పోయింది!

మా. మరాఠీ—విగిలిన చాంతో పే సాగిద్దాం!
రండి, రండి—క్షణాలు జారిపోతున్నాయి!

రెండో శిష్యుడు—విగిలించేమీ లేదు గురూ—
మీరూ, మేమూ తప్ప!

మా. మరాఠీ—మీరూ...నేనూ! నేనూ...
మీరూ! అంతకన్న ఏం కావాలి? అద్భుతమైన
పాపకాలు! మహాద్భుతమైన పాద్యాలు! అట్లా
మాస్తారేం? పదండి, పదండి—కొత్తకొత్త ప్రయో
గాలు...పరికొత్త ఫలితాలు!

(అంటూ ఆముక్కలే గొణుక్కుంటూ వుం
టాడు)

జి. పిచ్చిపట్టణం : మోకవేన

[గాలివా: హోరుహోరున అంతకంకి! హె
చ్చిపోతుంటుంది]

జేవుడు—(చివిగిన గుడ్డపేటికలలోంచి పొడు
చుకొస్తున్న కిల్కాలు: జోతుల్లా ముందుకున్న కళ్ళూ—
విచ్చగాడి ఆవతారంలో, అక్షయపాత్రతో—)
అబ్బా... అబ్బా...ఈ లోకమహిమ — కడుపు
దహించుకుపోతోంది. కళ్లు చీకట్లు కమ్ముకున్నా
యి. చెవులు గడ్డిడిపోతున్నాయి. కాళ్ళూ జేల్లా
చలికి కొంకల్లు పోతున్నాయి. (ఆగి) అడు
గో, అడగో పెద్ద భవనంలా వుంది. చాలా దీపాలు
విడుకు విడుకుమంటున్నాయి. అంత మారం...
బల్లారి ఎలాగో...గాలివాన...ఉమ్...అబ్బా...
అమ్మా...

(రేవాలయం గంటలు; భక్తుల సహస్రశాహ
లూ, స్తోత్రాలూ; యింతలంతా జనుల సందడి)

సింహావ్వారం దగ్గర, జేవు దంటాడు : *ఆ
కలి...ఆకలి!"

ఒకరిద్దరు—ముస్తాడు! ముస్తాడు! ఆయ్యయ్యా!
నల్లో జొరబడుతున్నాడు! ఆపండి...ఆపండి! (కోలా
హలం)

(ధ్వజస్తంభం దగ్గర:)

చేతులు—ఆకలి!...ఆకలి!

ఒకరిద్దరు—అయ్యయ్య! చాలాడు!...చాలాడు!
దు!...ధ్వజ ప్రభంబింప వడుకున్నాడు!

(కోలాహలం)

(మంటపంలో :)

ఒకరిద్దరు—అయ్యయ్య! దొంగ! దొంగ!
నా నాను పేటలు—

చేతులు—అ. క. రి. అ...క...రి!

ఒకరిద్దరు—దొంగ! దొంగ! పట్టుకోండి!

(గర్భగుడిలోంచి :)

పూజారి—అదీయే దాన! స్వామి, ఆరగించు... యావత్తు, పాలా, ప్రసాదం ఆరగించు!
(అని, కొంచెం హెచ్చుగా) అయ్యయ్య, స్వామి అలక చెండాడు! స్వామి అగ్రహించాడు! నైవేద్యం తిరస్కరించాడు!

("మంటపంలో చాలాడు, మంటపంలో చాలాడు" అని, కోలు)

పూజారి—ఆపరాధం స్వామి, ఆపరాధం! అదీయే దాన!...యిప్పుడే తిరి పేస్తాను!... త్రుక్కా పాపాచనం చేస్తాను. అదీయే దాన! అదీయే దాన!

("చాలాడు, చాలాడు! నుడి మైలడిపోయింది" "దొంగ, దొంగ, నా నాను పేట" అంటూ కోలు...కోలాహలం.)

చేతులు—ఆకలి... అ...కలి... అపట్టు...
ఫలాలు! రాసులు!...నానగు చాలు!...ఆకలి!... అ...క...రి...!

పూజారి—తిన్నండి!...తిన్న యీద్రెయ్యింది దబ్బునీ. స్వామి అగ్రహించాడు! నివేదన ఆరగించలేదు! తన్నండి, తన్నండి...!

రెండో పూజారి—రంటే మైలడిపోతాం. ఏం గా?

పూజారి—కర్రలు...కర్రలు.

యింకో యిద్దరు ముగ్గురు పూజార్లు — కర్రలు,

కర్రలు! తన్నాలంటే మైలడిపోతాం! గాలిలో తన్నకండి! కర్రలట్టుకు నెట్టెయ్యండి!...నెట్టెయ్యండి!

(కర్రల చప్పుట్లు)

చేతులు—ఆకలి! ఆకలి! చలి! గాలివాన!
ఒకరిద్దరు—దొంగ, దొంగ! నా నాను పేటలు!

పూజార్లు—నెట్టెయ్యండి... నెట్టెయ్యండి...
నుడికి దూరంగా...దూరంగా...

చేతులు—ఆకలి...అ...క...రి...అ...క...రి...!

(కోలాహలం.)

అంతం

౧. ఆలోకంలో—చేపవీర కొలువు

చేపవీర—చేతుడిలాడ లేమీ తెలియనేలేదా?

౧. చేపవీర—లేదు చేపవీర!

౧-వ చేపవీర—మీ ఆదేశానుసారం పడమటి దిక్కుండా గాలించి చూశాం.

చేపవీర—పల్లెటూ, పట్టణాలూ—

౨-వ చేపవీర—భగభగ మండిపోతున్నాయి. పొంగి పొంగి బొబ్బలెక్కి మర్లిన మెదడు విషం త్రుర్ర పసుల్పుకుని ప్రపంచమంతా విచ్చిపోతోంది.

౧-వ చేపవీర—గాలిఅంతా విషం, గగనం అంతా విషం, సప్తపతాచలంలో ఆ విషం, పృథివి ఎక్కడ రేగినా అదే విషపు నెత్తురు! సూర్య చంద్రులకి మసిపూసి, చుక్కలకి తూదా తొడుగులు చూపేసి, చీకటిచాలున చిత్రవధి! -కళింబకుండా అతో కనాయి వ్యాపారం!

౨-వ చేపవీర—యీకరి! తప్పే అదికలో యింకేమీ గోచరించలేదు, చేపవీర!

చేపవీర—అంతలా సరిగా నెడకి చూశారా? ప్రార్థనార్థనాలలో, పూజా మందిరాలలో—

౧-వ చేపవీర—బూజులట్టుకుని ధూతాలు వాల్చాడునున్నాయి. పాపాలమీద బరాత లమ్ముతున్న దబ్బుతో, కల్లుతోగిన దయ్యాలు నైవేదికి చిండులు తొప్పుతున్నాయి.

దేవత—అయితే అంతేనా xరి! అదిన్ను
అవిధంగా చిక్కుమారి పోవలసిందేనా యింక? ...
మూర్ఖుగా వెళ్లివ మన మాత లింకా తిరిగి రాలేవ
ట్టుందే? నా శేషులునా కుభవ ద్రహాసం—

(“మాం పాపీ, దేవతా, మాం పాపీ”
అంటూ 3, 4 దేవతలు ప్రవేశం.)

దేవత — చూశారా? జావలేమయినా
తిశారా?

3-వ దేవత—కత్తిదివి సామజేసిన ట్టుయింది
మాపని! ఎక్కడిని చెడకం? ఏమని చెడకం?

దేవత—అదేమిటది? నేనాలయంలో—

4-వ దేవత—కటికాల్లు, గర్విలాలూ, పూ
జాల్లూ తప్పితే దేవుడున్న జాడలేమీ తెలియలేదు.

దేవత—బృందావనంలో యాస్తే చోరుకును.

3-వ దేవత—కులకిత ధర లేదని గంజాయి
పెంచుకున్నా రక్కడి!

దేవత—దేవదేవాంజాలలో చెడకలేకపోయాం!

4-వ దేవత—దేవదేవాంగాలేక్కడున్నాయో
చెడకడంతోనే సరిపోయింది మాపని!

దేవత—నీదల కుటీరాలలో వుంటా నన్నాడు.

3-వ దేవత—నీదలకి కుటీరాలంటావుంటేగా
యివ్వడు!

దేవత—సాధువుల హృదయాలు—

4-వ దేవత—దిగజారి వుదరాలయాయి.

3-వ దేవత—అదీగాక, దేవతా, యిదివరకు
అవతారాలకిమన్నే ముందుగా స్థలనిర్ణయమా? కూడా
కొంత పరివారమా? ఏమింది దేవతా? అఖిరికి లేల
యట్టూ దివ్యరేణువులునా తీసికెళ్లకుండా దిజేయ
మింపేశారు! అనవాళ్లు యేమీ లేని అవతారం—అజ
వారకదమే కన్నమైపోయింది దేవతా!

దేవత—అయితే, వివల్ల కా దీపని. నేనే
స్వయంగా నియంలేరాని—యివ్వడే!

దేవత—అనుగ్రహం, దేవతా. మమ్మల్ని
కూడా తమవంట—

దేవత—ధండయితే! తమమే మానవదేవతలు
ధరించండి. బతుకులేరండి...త్యరగా...త్యరగా!

2. ఈలోకంలో—పిచ్చిపట్టణం

[గాలివాన క్రమంగా తగ్గి చిటపటా చిటపటాలు
మాత్రం పడుతుంటాయి. ‘శేనరేణువు’, ‘యూధికాద్ర
లు’ అంటూ పేపరుకుర్రాళ్ల కేకలు. మధ్యమధ్య కాద్ర
ధ్వని వినిపిస్తూంటుంది. ముహూర్త ఆవతారంలో దేవుడు]

దేవుడు—అకలి... అ...క...లి...! ఒక్క
కలిగేం!...ఏఅమ్మదయో!...ఏఅమ్మదయో!...ఒక్క
కలిగేం!...మాధవకలిగే తల్లీ!...ఒక్కమొద్ద పెట్టమ్మా!
...అయ్యో, అకలి...అకలి!

(ఒకయింటి నవారాలో చదివబడతాడు.
లిలుపు తిరచిన చప్పుడు)

పెద్దమ్మ—పాపం, ఎవడో చిచ్చుగాడుగా
వుంది!

దేవుడు—అకలి...అకలి!

పెద్దమ్మ—వెంకాయే! వెంకాయే! కాస్త
అన్నం, పులుహా యిల్లాపట్టుకురా. త్యరగా పట్టుకు
రావారి. అయ్యయ్యో, కోపాచిచ్చిపట్టుంది పాపం!...అ,
పట్టుకోచ్చావు! యిల్లా లే. (వెంకాయెగ్గర పులుహా,
అన్నం అందుకుని అకలి కిక్కుంది) తిను వాయనా,
తిను. కావాలంటే యింకా వేస్తాను, కడుపునీడా
తిను!

దేవుడు—వ్యాపారాలు నిలిపావు తల్లీ!
వదికోజాల్సింది ఎక్కే నుమ్మం, దిగే నుమ్మం,
ఎక్కడా యిన్ని మెతుకులు దొరకలేదు తల్లీ!
యివేళ యీ గాలివానకూడా వచ్చింది వ్యాపారానికి.
చలి ఎతుకులు కొరికేస్తోంది!

పెద్దమ్మ—అయ్యో పాపం! యింత మహా
పన్నంలో అన్ని మెతుకులే కరువయ్యామా నీకు?
పాపం, పట్టుకుందా చినిగిపోయిపట్టున్నాయే? ...
అయ్యో, వాయనా, అల్లా చొలుకుకున్నావు పాపం!
మాఅత్తాయిది మంచి లాగు, చొక్కా యిస్తాను,
చొడుక్కో! చొడుక్కుని కాస్తేపు యిలా పొదిల్లో
దిశమించు.

దేవుడు—చాలాదూరం పోవాలి తల్లీ యింకా.

పెద్దమ్మ—చెల్లొచ్చురే!...ఆ, యిదుగో, నా
సంకాయ అప్పుడే బానూ, చొక్కా తెచ్చింది.
(అని అందుకుని యిస్తూ) వేడుకో. ఆ తడిబట్టలు
విప్పేయ్యి.

దేవుడు—వాళ్లీ, వాళ్లీ!...ఇన్నిచోట్ల చూ
కాను...ఎక్కడికెళ్లి వాటిల్లూ, తిరస్కారం! పట్టెడు
మెతుకులే కరువై పోయాయి. చెప్పేసేవాడేగాని,
యీ గాలివాసలో తిలగాయకోదాని కెక్కడా స్థలం
దొరకలేదు. నుల్లోనూడా నూటోపండా లోసేకాదు.

పెద్దమ్మ—అయ్యో, పాపం! అక్కడి కెండు
కల్లావు బాలా? అది పూజార్థమేకాదు — టిక్కెట్టు
లేంకే లోపలి కల్లనివ్వరు...పడుకో నాయనా,
కాస్తేపు పడుకో పాపం!

దేవుడు—చెల్లాలి, తల్లీ, చెల్లాలి. వీధిరక్తమా
అంటూ కడుపుమంట కొంత చల్లార్చావు. కట్టుకోదా
ని! బానూ, చొక్కా యిచ్చావు నోళ్లు కాస్త చెచ్చ
పడింది. ఫరవాలేదు, చెడతా నీంక,

పెద్దమ్మ—అబ్బాయి రాలే నింకా. వస్తే
ఏమన్నా చెప్పులుకూడా యిప్పిస్తాను. ఉండు పాపం,
నుల్లీ వీడియిట్టుంది పడతావో!

దేవుడు—అవసరం లేదమ్మ! వీలాంటి తల్లీ
నుల్లీ ఎప్పుడో పట్టెడు మెతుకు లెడుతుందిలే...ఏంపని
తల్లీ, అబ్బాయి!

పెద్దమ్మ—ఒకపనేమిటి? అన్ని పన్నా వాడి
వే! యీవూరి కంతా వాడు పెద్దలే!

దేవుడు—యాదాలి తల్లీ, యాదా లోసారి!

పెద్దమ్మ—నుల్లీ ఎన్నిక లొత్తున్నాయికాదు,
యిల్లట్టుకుండా కారేమను నిరుసుకున్నాడు రాత్రింబ
గళ్లు. పెద్ద పెద్దవాళ్ల యిల్ల చుట్టూ నిరుసుతుంటాడు.
ఏ అధికారికో వస్తాడు—రడుకో కాస్తేపు.

దేవుడు—(అశ్చర్యంగా) దయ్యం అంటారు?

పెద్దమ్మ—అవును నాయనా, వీళ్లెలా తెలి
సింది? ఈదేడే యిచ్చా రా తిడుదు.

దేవుడు—చెల్లాలి తల్లీ, చెల్లాలి! ఏదోవ

లోనో కలుగుతుంటాడు. చెడతాను తల్లీ, చెడతాను...
చాలాదూరం...చాలా దూరం...

3. పిచ్చిపట్టణంమధ్య—మహానభ

ఒకరు—ఏమిటి పంతులుగారూ, యింకా
రాస్తూనే వున్నారే వైవస్యాపం? పెద్ద సంఘసంస్క
ర్తం మంటారు, కర్తల మంటారు — యింతపిచ్చు
వైవస్యాపం రాకుకోవాలి?

పంతులు—అయిపోయింది, అయిపోయింది.
“అవాధ కరణాలయం నొకటి పట్టణానికి—” ఏమిటి
నాయకుగారూ, ఈసారి కరణాలయ నిర్మాణానికి
ఎంత గ్రాంటు యిస్తా మంటారు?

నాయకు—క్రిందటిసారి ఎంతిచ్చాం? రెం
డువేలా? పరే, నుల్లీ యింకో రెండువే లెనుకోండి..
ప్రతిసారి అవాధకరణాలయమేనంటే గోలగా వుం
టుంది, యీసారి మరోపేరేవైనా—

పంతులు—పరే, వానికేం లెండి! పశుసంరక్ష
ణాలయ మందాం...“పశుసంరక్షణాలయానికి రెండు
వేలయాపాయలు ధూరినిరాళం యిస్తా మనిన్నీ—”

అఖండకవి—అయ్యయ్యో, కొంప మునిగింది!

నాయకు—ఏమిటి కవిగారూ, అంత ఖం
గాదుపడుతున్నాడు?

అ. కవి—అచొక్కా చింకొక్కయ్య మండి
పోయింది. లొందరలో ఈచొక్కా వేడుకోచ్చేలాను.

నాయకు—ఏచొక్కా అయితేం యివ్వడు!
అన్ని లోకోపే, మావోండి!

అ. కవి—యితేం రాజ్ కీయాలా బాలా,
అల్లా పరిపోదానికి? పద్యాలు...పదరక్తమాలిక...
ఆ చొక్కాలో వుండిపోయాయి. యిప్పు డేం చెడ
వడ? జిల్లాయిత్తం అన్ని స్కూళ్లలో నాపుస్తకా
లెట్టిస్తా వన్నాను. కోపించి మానేస్తే యేంగతి?

నాయకు—భారతభాగ్ తాల్లోని ఏవయినా
పద్యాలు చదువు.

అ. కవి—భారత భాగ్ తాలు చదువుకోలేదు.

నాయకు—పోనీ పద్యాప్రసాదాలు. దశరా
పద్యాలూ.

అ. కవి—రావు.

నాయుడు—అయితే మళ్ళీ రాయి నాలుగు పద్యాలు.

అ. కవి—ఆ పేరుకి యర్థిప్రాసలు ములభంగా వుండరవు. వందకన్నా చాలిక... తొమ్మిది పద్యాలంటావ్. ఏం గతి?

నాయుడు—అవ... గోల చెయ్యరు! అధ్యక్షులు వచ్చేస్తున్నారు.

(అంతా నిశ్శబ్దం. బానూ చొక్కా వేమంతో చేతులు ప్రవేశం)

చేతుడు—అబ్బా, ఎన్ని వేలమం వచ్చారో...

నాయుడు—అల్లా వున్న మీదకి దయ చెయ్యండి... మన పార్టీ నాయకులంతా వచ్చారు.

అ. కవి—పద్యాలు రాశానండి. మర్చిపోయాను లేనడం! పెలవయితే, వదవంలోనే అంతకంటే బాగా మాట్లాడతాను.

పంతులు—తేమ రొక్కపారి చిత్తగించా లీ వుపవాసం... మార్కులు చెయ్యమంటే చేస్తాను. మొత్తం మీద కొట్టేసి తిరగ రాయమన్నా రాస్తాను... పను పంరక్షణాలయానికి మాత్రం—

రిపోర్టరు—నేను 'డిప్యూటీ' పత్రిక రిపోర్టరునండి. రేపు వుపవాసం... ముందుగా ఓకాసి—

ఒకరు—ఫోటో గ్రాఫర్ రాశేదేం యింకా?

ఫోటో గ్రాఫర్—ఇక్కడ వున్నానండి!... ఇంకొంచెం నవ్వుమొహం పెట్టండి... ఒక్క నిమిషం!... వక... టూ... ట్రీ... థాంక్స్... పాఠశాలం పత్రికలో వచ్చేస్తుంది!

ఒకరు—తూలమాలలుట్టుకొచ్చారా?... ఇలా తెండి... అవిగూడా!... హారతికర్పూరం దండెలు.

(సభలో చప్పుట్లు.)

నాయుడు—మొత్తం ముప్పయి తొమ్మిది సంఘాలవాళ్ళూ, సమాజాలవాళ్ళూ సన్నాహపత్రాలర్పిస్తున్నారు... చేరయిపోవోంది. సభ ప్రారంభించమంటారా?... (కొంచెం ఆగి గొంతు సద్దుమంటూ)

"అధ్యక్షా, పిచ్చిపట్టణ వాస్తవ్యులైన పోదర పోదరీమణులారా! యానాడు మదివం... శుభదివం... మనం అంతా—యీ వేలకొద్ది జనమంతా—ఏకగ్రీవంగా యిక్కడ చేరి మన పురపెద్దలైన మహారాజుగారి యందు మన కన్ను అభిమానం, ప్రేమ, గౌరవం శ్రవణం యోగోగలగడం, నిజంగా మన అదృష్టం..."

(సభలో "వినుడు, వినుడు" అను కేకలు)

యదివరలో పురపెద్దగా రెన్నో కొత్తవిషయాలు ప్రవేశపెట్టారు. ఇంకా కొత్తవిషయంవోకటి ప్రవేశపెట్టడానికి బద్ధకంగా వైపున్నారు. పురపెద్దగా రెన్నో బాగర్లలు చీడకున్నా యింకా యీ పిచ్చిపట్టణంలో మరితన్నవాళ్ళు అక్కడక్కడ వాగి వున్నారు...

(సభలో "చం పెయ్యండి, కాబిం చెయ్యండి", "షేప్... షేప్..." అని కేకలు)

పుండదేమీ కాదు—నావాటి! పెరిగిపోతున్నాను. ఈ మరితన్నవాళ్ళ మారణానికి పురపెద్దగారు కొత్తగా ఒక యంత్రం తెప్పించి, పెద్దకపాయి దుకాణం స్థాపించబోతున్నాను. మీ అందరి మేలు కోసం, మీ బానకోసం, ప్రపంచకల్యాణం కోసం ప్రారంభిస్తున్న యీమూలక సంస్థ మీ అందరి అనుమతి, ఆదరణ పొందగలదనే నా విశ్వాసం—

(సభలో "హేస, హేస" అను కేకలు)

అయితే పురపెద్దగారు న్యాయమంతులూ, ధర్మవ్యయోధులూ అనిదండల్ల, అల్లా యీ దుకాణానికి వస్తుకెప్పకున్న ప్రతి మతిగలవాడి కొక్కంటి! యింకిని ధరకట్టి వాళ్ళ కుటుంబాలకీ వ్యాపారి నికృతించారు. కావున, ఓ పిచ్చిపట్టణవాసులైన మహాజనులారా—

(పెద్దకేటుదగ్గర 'ఆగండి, ఆగండి' అని కేకలు. సభ అంతా కలకలం. జవాబ్ని తోసుకుంటూ పొడవుడిగా దయ్యం ప్రవేశం)

దయ్యం—నాయనూ, నాయనూ!... ఏమి బల్లా తెల్లబోయి చూస్తావు? నేనూ మహారాజు శ్రీని... దయ్యం బిరుదాంకితుణ్ణి... గుర్తు తెలియటం లేదా? యీ దొంగమండాకొడు కనడు? ఈ గలభా

అంతా ఏమిటి? ఒక్క నిమిషం ఆలస్యమైతే, అంతలో యింత సాంగామా జరగనా?

వాయుడు—మిమ్మరి! కోణా మాన్యుడే నాకే ఆనవాలు భేదం తెలియలేదు! అవొక్కా, అలాగూ అంతా అదేపోలిక. అయ్యో! అయ్యో. మీరే నవకున్నాం!

దయ్యం—ఏమిటి, ఏమిటి, వావొక్కా, నాలాగూ! దొరికాను. దొంగ దొరికేడు. కోణా కోటి పోతుంటే, ఏమయిపోతున్నాయో అనకున్నాను!... వాయుమా, దిట్టి బంధించు! కొట్టో పెట్టు! ఆరి, దొంగమందావాదా! వావొక్కా, లానూ రిప్పించి పైపెయ్య నాకు బతులు నాటకం ఆడదా మనుకున్నావా?

దేవుడు—అయ్యో, నేనుదొంగనీకాను, దొరనీకాను; నామాన్యం! ఆరిల్లి యింత అన్నం పెట్టి, తోడుకో మని వొక్కా, లానూ యిచ్చింది.

దయ్యం—అ! ఏమిటి, మా అమ్మయిచ్చిందా? దానికి మరి పోతోంది! వాయుమా, మన కొత్త దుకాణానికి మొదటి పేరు రానుకో, మా అమ్మ పేరు...

దేవుడు—అయ్యో, అమనిపి విలవ తెలియక మీరల్లా అంటున్నారు.

వాయుడు—నీకు తెలుసా మనుష్యుల విలవ?

దేవుడు—నాకు తెలిసిందే అది. అందుకే నీ యీ పూ తొచ్చాను.

వాయుడు—భరే, భరే! అయితే, మా కొత్తకుకాణానికి వచ్చే పనుకు విలవ కడుతుండు గాని. ఒప్పుకోసంటే పూదుకో! ... ఏమంటారు మహారాజు!

దయ్యం—సరే, అల్లా రాతీ కొస్తే యిబ్బంది తుండక్కలేదు.

వాయుడు—అహా! కాంతిమాన్యుల! ధర్మావతారులు! "తై, మహారాజుగారికి తై! దయ్యం దిగువాంకితులకి తై!" అంటూ సభలోకేకలు).

ర. కనాయిదుకాణం

[మారణయంత్రం తోడుగా హోరెత్తిపోతూ]

టుంది. తున్నురియలుగా మానవకళేబరాలు తెగుతూంటాయి. చేతులు, కాళ్లు, పీకలు, పేనులు ధిన్నాభిన్నంగా ఎగిరిపోతుంటాయి. నేలంతటా నెత్తుకు పరదలై ప్రవహిస్తూంటుంది. స్త్రీ, బాల, వృద్ధ భేదాలు లేకుండా చతున్న జనం ఆక్రందనాలు, హాహాకారాలు ఏభిత్వంగా విన్ను ముట్టుకుంటాయి]

వాయుడు — చూడవ్వీ, ఏమిటన్నావు నీ పేరు? .. పిహో, ఊహా పేరు మాదా తనివాద నన్నావుగా! భరే ఎత్తులే నిజంగా. సమయాన్ని బట్టి, సందర్భాన్ని బట్టి ఏవో పూహా, ఏవో పేయా తనిలించుకుని చలామణి కావచ్చు. నేనానేకే కసి కట్టాను. నీది ప్రహ్లాదిమైక బుర్ర, మా రాజకీయాల్లా బాగారాణిస్తావని ... కొత్తకుం పొచ్చింది. త్వరగా ధరకట్టి వచ్చు. చరచరా పదుకందక లోపల యంత్రం పూరికే హోరెత్తుతోంది!

దేవుడు—పసిపిల్లలు ... స్త్రీలు ...

వాయుడు—సరే అయితే, మాకత్తిమ్మడిని, ఏవోరకంగా కొట్టెయ్యి ... దిట్టెన రింకా? మంద తప్పిన వేగల్లాగ మిడినడైట్టుకు మాన్తున్నారా?

దేవుడు—మహాతత్వజ్ఞుడు, కవి, స్వతంత్రవాది ...

వాయుడు—మొదటన్న రకం మొత్తంమీద! త్వరగా ధరకట్టు.

దేవుడు—వారికి ధరలేదు!

వాయుడు—మరీ మంచిదయితే! కానీ యివ్వ కక్కలే దన్న మాట! .. రిన్నగా యంత్రానికి పట్టించు ... అదుగో, మహారాజు! దయ్యం దిగువాంకితులు మాదా సమయానికి వస్తున్నారు! మాదా మన కొత్త మైండ్లు. అయినే కనిపెట్టాడియంత్రం ... ఇల్లాంటి వింకా ఎన్నో యంత్రాలు!

(సవరివారంగా దయ్యం ప్రవేశం)

దయ్యం—యంత్రం సరిగా పనిచేస్తోందా? నిమిషానికి జయ్య కళేబరాలూ తెగుతున్నాయా?

వాయుడు—దిత్తం మహారాజు!

చర్యతారోహణము

= చిత్రకారుడు : ఆర్ట్ గెటో రహీమ్ సాహెబ్ .

వరుణుని యాగదము

= శ్రీ రాళ్లవల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు =

గత (శ్రేష్ఠమాసపు) భారతిసంచికలో కల్పించిన ఉత్తరహిందూస్థానకన్యావివాహపు సందర్భమున వరుని జాతకము వాకు లభించినది కాదనియు, అది లభించెనేని ఆ వధూవరుల వివాహము ఇంద్రావరుణుల రుక్మేష్టాశుల మగు నాకర్షణముచే సంఘటింపఁబడి నదిగా నిరూపించుట ములభమనియు మనవిచేసుకొని యుంటిని. అప్పటికి చాలకాలముక్రిందనుండియే నావావిధములుగ ప్రయత్నించుచుండినను, దూర దేశమునటంటే నాప్రయత్నములు ఫలములు కాక పోవుటచే విసిరి, అది లేకయే ఆన్యాసమును ముగించితిని. విశేష మేమియు లేని సామాన్యజాతకముల నెన్నియైన సంపాదించవచ్చునుకాని, జీవితమున కొంత వైచిత్ర్యమో, వైలక్షణ్యమో కలవారి జాతకములను సంపాదించుట మన దేశమున చాల కష్టసాధ్యమయిన పని. అట్టి జాతకములను పరిశీలించఁజేయుట కాస్త్రాభ్యుదయమునకు అత్యవసర మనియు, తిన్నూలమున లోకకల్యాణమునకు సహాయకారి యనియు తలచు నుదారహృదయము కల స్త్రీపురుషులు మన దేశమున నరుదనట యవధికములోనిది. “అయ్యా, తమ భార్య మతాంతరము చేరి మారుమనపు కట్టుకొన్నదట. ఇట్టి పరిస్థితి వీల వచ్చెనో పరిశీలనవలయు నని నా కాళ కలరు. దయచేసి తమ జాతకముల నిప్పించెదరా” అని ధర్తకుకాని, “అమ్మాయి, భార్యాధర్తలకు మీకు ఫలివడదట. మీ దాంపత్యములో నేమి లోప మున్న దో చూచు కుకూహల మున్నది. మీ జాతకముల నిచ్చెదవా” అని భార్యకుకాని యుంచినచో, ఇప్పటి మన సాంఘికపరిస్థితులలో కలగు ఫల మిట్టి దని చదువరులు ములభముగ నూహించుకొంగలరు. అంతదనుక యేల? ఆకస్మికముగా పన్నిప్రమాదము పాలయిన యొక మహానీతికథ గత వైకాళమాసపు భారతిసంచికలో వ్రాసివది పాఠకమహాకీయాలు మరచి యుండరు. ఆకస్యకమ వివాహమయిన మహూర్త

మందే పెండ్లిజరిగిన మరియొక బంగారువంటి వధువు సయిత మించుమించుగ ఆకాలప్రాంతమండే, అట్టి పరిస్థితులలోనే అన్నిప్రమాదముపొంద్యోనను కోర నీయమగు వార్త వింటిని. ఆ వధూవరుల జాతకములను సంపాదించి, వివాహముహూర్తపు కుండలితో పోల్చి, నాయనాహలను పాతకలోకమున కర్పింపవలెనను కుకూహలముతో నాచేసిన ప్రయత్నము లొక్కటి యైనను నేటిదాక ఫలింపలేదు. ఫలించు నను నాళ సయితము కావరాకున్నది. ఇది నా గ్రహచారఫల మునుకొందురు.

మన దేశమున నీ కాస్త్రాభ్యుదయ కాల ప్రతి బంధకములలో వైకష్ట్య మొకటి. పరిశోధనమునకు వలయు సాహిత్యసంపత్తివిషయమున ఘోరచారిత్ర్య ముట్లుండే, సామగ్రిని సంపాదించుటసయితము ముల భమ కాదు. పాశ్చాత్యదేశములలో నిట్టి లోపము సామాన్యముగ కావరాదట! గర్వాధానకాలముతో జన్మకాలమునకుఁ గల సంబంధమును పరిశీలించవలయు నని కోరిక లండనుపట్టణమున తెయిలీ ఆను కాస్త్ర వేత్తకు జనించినది. యేత్తరయన్సులో నుండి, యోగ్య మయిన వర్తనము కలిగి, విశ్వాసార్థమగు శీలస్వభావ ములు గల తరుణీమణుల జాతకముల వేరెడు మార్గ కొలది సంపాదించివాడు. తాను ఫలపుచున్న కాస్త్రపరిశోధనముల విషయమును విశదీకరించి, ప్రతి మాసరతోదర్శనము, పురుషసంయోగము, శిశుజన నము - వీని కాలముల నెప్పటికప్పుడే నికరముగా దిన చర్య వ్రాసియుంచి తన కీయవలసినదిగా నా.కాస్త్ర వ్రాడు కోరఁగా, వందలకొలది యువకులు సంతోష ముతో నంగీకరించి యట్లు వ్రాసి అతని కిచ్చిరట. అనేకసంవత్సరము లిట్లు సామగ్రిని సేకరించి, పరిశీ లించి, కార్యకారణములను చర్చించి, ఆమహానీయుఁ డు ఆధానకాలమునకు జన్మకాలముతోఁ గల సంబంధ మును తెలుపునట్టి మాత్రములను నిర్ణయించి “Pre-

Natal Epoch" అను నొక యాద్యంధమును వ్రాయఁ గలిగెను. కాస్త్రవర్యోధనవిషయమున జనసామాన్యమున కిట్టి యాదర ముండటంబట్టియే, ఆ దేశములలో కాస్త్రాభివృద్ధి సర్వతోముఖముగా జేరితలమున జరుగుచుండెను. మరి మన దేశమున—?

పోనిండు. ఎట్లో ప్రయాసపడి నా మిత్రుల సాహాయ్యమున ప్రశంసలో నున్న తరుణి ధర్మ బాధికమును మూఁడు దినముల క్రిందనే సంపాదించఁ గల్గితిని. స్పష్ట గ్రహభావములను పోల్చుటలో చదువరుల సౌకర్యమునకై భార్యాధర్మల సాయన బాధిక కుండలుల నొకటికింద నొకటిగ నీ క్రింద నుదాహరించితిని:—

చ ౨౬-౩౬		కుంక-౪	
సుం-౩౯			
సుం-౨౦ రక-౫౫ య-౫౩	వధువు బాధికము (సాయనము) అయివాంశం ౨౨ భాగలు రక కలలు	రా ౫-౪౧	
శే ౫-౪౧		౫౧౩-౦ ఇ౨౬-౧౦	
శ ౫-౩౩	చ ౧-౫౦ I ౧౧-౩౦ లగ్నము		

		రా ౪-౪౬ కుంక-౫౨ శ ౧౯-౪౩	I ౫-౨ లగ్నము
౫౨౪-౩౦ చ ౧౨-౩౬	వధుని బాధికము — (సాయనము) అయివాంశం ౨౨ భాగలు ౩౫ కలలు		ఇ ౨౨-౧౩
చ ౨౬-౩౩			ర ౧౬-౫
	శే ౪-౪౬ కుంక-౪౪		య ౧౩-౧౨ కుంక-౨౩

[ఈ కుండలలలో చూపఁబడిన అయివాంశలను త్రోసివేసినచో నిరయన పుష్ట గ్రహభావ స్థితులు సాధించుకొనవచ్చును.]

వరుఁడు నిండుపున్న నూఁడు జనించినవాఁడు. పరస్పర సమపక్షమున రవిచంద్రులు చతుర్థ దశమ కేంద్రముల వాశ్రయించినారు. రవికి కేంద్రమున చంద్రుఁ డున్నచో నభయయోగ మని మనవా రనిరి.

"అభయసమవర్తితా న్యరక్త కేంద్రాదిసంధే
శశిని వినయ విత్తజ్ఞాన ధీ నైపుణాని."

(వరాహమిహిరుఁడు)

ధనాధిపతి యగు చంద్రుఁడు దశమ కేంద్రమున నుండుట బాధకుఁడు ధనవంతుఁడు, అగ్గవంతుఁడు, భ్యాతివంతుఁ డని తెలుపును. చతుర్థాధిపతి రవి స్వ త్రేత్రిమం దున్నాఁడు కాన గృహ త్రేత్రాది వసతిలోప ముండదు. లగ్నాధిపతి బుధుఁడు స్వత్రేత్రిమున ప్రబలండుగ నుండుటచే విద్యాబుధుల శి శొరువయు నుండదు. కాన, ఈ గుణముల కిధమయోగము పట్టిన దనరాదు. శనికుంజాల సంయోగము వ్యాదక భావమునఁ గలదు. చలచల ముగ్ధ మాపెలో చన్నియ పోయెట వంటి దీ యోగము. దీనిచే స్వభావములో నొకవిధ మగు పెడునుదనము, కాకినయము, గ్రార్యము వచ్చునని పాశ్చాత్యు లనిరి. క్రతుర్వ్యయ వచ్చినచోట చేయు పనులలో తమకుఁగాని, వరులకుఁగాని కాయ స్థైర్యము కలుగునని ఈయోగము గలవారికి స్ఫురించ దట! యుద్ధరంగము నలంకరింపవలసిన నై నికున కిది యొంతయు తగిన దనవచ్చును. ఈ శని కుంజ సంయోగ మునకు సారావలి చెప్పిన ఫల మిది :

"ధాత్వింద్రజాలభుజలః

ప్రపంచక వైయకర్మభుజలశ్చ,

మజసారయోగ్యధర్మ

కృష్ట్రవిషఘ్నై కలియదిస్సౌఖ్యం."

ఈ మజశను తిరువురినిని పరస్పరము సమపక్షమున నున్న రవిచంద్రులపై గుప్త శక్తుదృష్టి గలదు. కాన, నై అభయయోగపు ఫలము మజ శని సంయోగ ఫలము వాశ్రయించియొండును. రవిచంద్రుల పరస్పర కేంద్రదర్శిత్యముచే శక్తి సామర్థ్యాదులకు లోపముండ

పరిలేడు కాని, ఇతర గ్రహ కుభిషిక్షుల సాహాయ్యము లేనిచో ఆ గుణములను పురోభిషిప్తికై పద్వివిధాగ పరయకొను నైపుణ్యముండదు. మనస్సుంకల్పములకు (చంద్రులగుటకు) పరస్పరము పొత్తు కదరమిచ్చే నిట్టి ఫలము సిద్ధించునట! ప్రత్యేకము లయిన అభిరుచులు, ఆశయములు, ఆదర్శములు కలిగి, పర్యవధముల భిన్నస్వభావము గల స్త్రీతో - అగ్నిపాక్షికముగనో, అకాశ పాక్షికముగనో - వివాహబంధము సిద్ధించుటవలన జీవితము క్షేణికముగ పరిణమించు నని ఈ యోగపు ఫలమును పౌశ్చార్య శ్రోతిన కాస్త్రజేతలు కక్కాడించిరి. అది యట్లుండె.

పంచమభావము నించుక విచారించుము. కళత్రస్థానాధిపతి (గురువు) కృత్తికరాశిలో కళత్రభావమున కేతుసంయోగము నొందినాడు. దీనికి మంచి ఫలము చెప్పట కష్టము.

“చారాధిశే వక్త్రగే మృత్యుగేవా
 దుష్టో నిత్యం క్రోధయుక్త స్ఫురార్తః,
 సౌఖ్యం స్యచ్ఛే ప్యస్య నహ్య త్కథంవి
 ద్వాకస్త్రీభి ర్వా సనస్య క్షయ స్సాస్యత్.”
 అని ‘సంకేతనిధి.’

కళత్రకారకుండల కుక్రుడు పంచమభావములో మున్నాడు. వ్యయాధిపతి యగుటచే నీ కుక్రునిచే పంచమభావమునకు కీడి.

“వ్యయవాళేనుకళేవా,
 లాభేవాపత్యసౌఖ్యవిధురస్సాస్యత్,
 దక్షిణీతనుతాదైగ్
 ర్మణియైదైగ్వి విర్వాహః” (సంకేతనిధి)

సంతాపిఫలము మూత్రమే కాక కత్కారమునగు విషయగుళిమునుసయితము పంచమభావము తెలుపునని పౌశ్చార్యులనిరి. కళత్రస్థానమునకు లాభిస్థాన మగుటచే, కళత్రమునుండి కలుగులాభమును పంచమభావము చూపజాలినందున నీయుక్తి సమంజసముగ చూపట్టును. ఇట్టి పంచమభావఫలమున కుత్రేజన మిచ్చు కుక్రుడు కన్యారాశిలో నుండుటచే నీయదైవాడు. నీచకుక్రుని ఫలము ‘సారావళి’ యిట్లు వర్ణించినది:

“స్త్రీసంభావమధురః
 ప్రణయనగణవాధకృతయత్నః,
 శరీమ దుష్టరతిమ
 ప్రణయా దీవో నసౌఖ్యభోగరతః,
 కన్యాయాం ధృగుతనయే
 తిర్థసభామండితో జాతః.”

కుక్రునకు చాపరించిన వ్యయాధిపత్యము పంచమభావస్థితి, నీచరాశిప్రాప్తి - నీని ధర్మములను సమన్వయము చేసినచో స్త్రీలతోటి వ్యవహారమున నైపుణ్యము కావచ్చినను, సత్యముచేమోగుట కష్టమని తేలగలదు.

విశేష మేమన, ధర్మస్థానమున నున్నవాఁడు వరుణగ్రహము, వీనిని చూచునది జీత్రులవారి ఇంద్రుడు. అగ్నివిషయములయందును స్యయింపిష్టయనుకూలము వరుణునిది. ఇతరులు నిర్ణయించిన ధర్మమూత్రములు వీనికి గిట్టవు. ఇట్టి వరుణగ్రహము పరిపూర్ణత్రికోణ దృష్టితో కుక్రుని చూచుచున్నది. కుక్రువరుణసంబంధము అవివాహితలగు తిరులల వతిసులభముగా వాకర్షించు కీక్షినిచ్చునట! వరుణుని యుపజ్ఞ యంతయు కుక్రుని వాకర్షించుటలో వ్యక్తమునను. ఇది యొక దుర్గుణ మని కాని, లోప మని కాని చెప్పట చాలిత యము కాదు. ప్రేమమయి చాంపత్యకీచితమును పొషించుటకు వలసిన యితరధర్మము లుండునెవల, ఈగుణము చేటి సాంఘికనైతికస్థితిలలో చాలయోగ్యముగ పరిగణించదగిన దనుట కే అతేషము నుండదు.

కాని, చంద్రవుల సమసప్తక స్థితితో చేయి కలుపుకొను కుజశనిసంయోగ మున్న జాతికమున, ఇంద్రుని మోసావాదులకు లోనయిన నీచకుక్రునిపై నుపజ్ఞకాలియగు వరుణునికే గల ప్రబలాగ్రహపు ఫల పరిచానుమును మన మిచట గమనించరలపియున్నది. యాధరంగములో పడకటింటినో, పడకటింటిలో యాధరంగమునో సమహూర్ముటకు తగినట్లున్న దీ యోగము!

మరియొక్క మాట. యాధరంగమునఁగాని, చాంపత్యరంగమునఁగాని జయోపజయములను గూర్చి విమర్శింపఁబూనినచో ఒకపక్షమువారి యోగ్యతా యోగ్యతలు, బలాబలములు, నీతిదుర్మితులు మూత్రమే

గమనించుట చాలదు. కాన, ప్రశంసలో నున్న పురుషుని జాతకముతో స్త్రీజాతకమును పోల్చిచూచినచో గాని వారి వివాహసంతక ఫలపరిణామముల మాహింపలేము. బ్రతికినవాని ప్రభుభార్యను పడరాని హింసలు పెట్టి సాగవంటి, చిన్న భార్య చేతి పొరకతో చాచురము పిదిపా పెదాని మెచ్చుకొను మహనీయులను మన మెందరి నెరుంగము? ఇట్టి దృష్టాంతములలో మొదటి భార్య పోయినంతనే భర్త కన యిఖండికల్యాణ నుగములను తలచున మార్పుకొనెనని యర్థము కాదు. నుగములలో, దుర్గములలో పుట్టినవాటిని పుడకలగోగని పోవందురుగదా? ఆ నుగములతో నడుతుకొనలేక ప్రభువజాయ బాధపడిన దనియు, అటును సంపాదించుకొని రెండవ భార్య రాబట్టమేలిన దనియు మనము గ్రహింపవలసియుండును.

ఇక, కన్యజాతకమును వరజాతకముతో పోల్చి చూచుము. పాంశవములలో స్వాతీశ్రవణములకు ౩౬ టి ౨౨ నుగములు వచ్చుటచే నక్షత్రానుకూల్య సంపత్తి బాగుగనే చేకూరిన దనవచ్చును. మాటికి ౬౨ నుగముల నుగములు వచ్చినచో కేవలక్షలోనైన ప్రభుకన్యలో నుత్తీర్ణత లభించినట్లేకదా? గ్రహ మైత్రియా, పూర్ణముగ నున్నది (కవిశుక్రము పరస్పర మిరులు). స్వాతీశ్రవణములు రెండును సాధవక్షత్రములే. (రెండును దేవగణమునకు చెందినవి) మరి దాంపత్యముకూల్య మెట్లు పరిణమించినదో చతువరు తెలుగుదురు.

పాంశవముల నట్లుంచి, ఈదంపతుల పుష్టలగ్న గ్రహములను పరస్పరముగ పోల్చిచూచుచుండు! కన్యకన్య శుక్రవతు (పూర్ణకారవంశి) వరుని జన్మశని (దుఖకారవంశు) పరిగా పూర్ణచతుర్థకేంద్రమున కూర్చున్నాడు. ఈమెశుక్రవతు భర్తశని యేమి వరమిచ్చుతో మగ మాహించుకోగలము. చాలదని కన్యక సప్తమస్థానముననున్న కుజానిపై భర్తజాతకపుశని యధిష్ఠించిచాడు. ఈవివాహముచే భర్తృస్థానమున నీతికుడి సంపాదించుకొన్నది కుజాని శిలమును కొంత యలవరచుకొన్న శనిమహాశయము! భర్తగారికి భర్తతో భార్య సమర్పించుకొన్నది సయిత మిండుకు

రిగినట్లే యున్నదని చదువరులు గుర్తించుకొనుట. ఈమె జాతకమున ధనుస్సులో ౫వ భాగలో నున్న శని భర్తజాతకమున పరిగా సప్తమ (భార్యా) స్థాన కేంద్రమున అక్రయించియుండుట చిత్రము! ఆహా! దాంపత్య మున్న నిట్లుండవలయును, భార్యపాతికి భర్త శని, భర్తపాతికి భార్య శని !!

వరుని జన్మచంద్రుడు కన్యకజన్మరవిసంయోగము వందుట సామాన్యముగ దాంపత్యమునకు గ్లాభ్యమైన యోగము. ఇగోకమున చంద్రుడుగల్గు భార్యా భర్తలుగదా! కాని ఈజాతకములలో (పురుష)చంద్ర (స్త్రీ)రవుల మున్న యంతరము ౮ భాగ లగుటచే నీయోగము వెల యత్కల్పము. కాక శనికులుల శ్రూరదృష్టి యారవిచంద్రులపైఁ బడుచున్న కారణము వలనను, కన్యజాతకమునగల రవిచంద్రుల శక్తిదృష్టి వలనను ఈయోగము పర్వలదాయు కాలేదు.

ఇట్టి పరిస్థితులలో సామాన్యముగ వధూవరు లొకరి నొక రాకర్షించుట యుండును. మరి నీరికి వివాహబంధ మెట్లు వచ్చినది? మంచి చెడ్డల మాహింపలేని బాలప్రాయమున నైన వివాహమా కాదు నీరికి. విద్యాబుద్ధులలో వధూవరు లిరువురును గడిదేరినవారే. ఈ ప్రశ్న కుత్తరమిచ్చుటకు మన మింద్రాక్షులనుల నాశ్రయింతముగాక. వారిచే అఖటవఖటవాసానుర్ధ్యము! ఇంద్రగ్రహపు సమసప్తకదృష్టిచే కన్యజాతక మందలి శుక్రునికి అందరాని పండ్ల నాకించు ముగ్ధుర కిచ్చించినది. వరుని జాతకమువందలి శుక్రుఁ డుండవచ్చి కన్యారాశిలో ౨౫ భాగల ౨౩ కల లగుటచే, ఆ శుక్రుడు వధువుజాతకమందలి వరుణుని పరిపూర్ణసమ సప్తకశ్రుదృష్టిపాతమునకుఁ జిక్కిరాడు. ప్రేమ విచారమున నైతికము వరుణునిది మూడవ మార్గమే! శుక్ర వరుణుల ద్రిశాదృష్టి సంబంధము పరిపూర్ణముగ వరుని జాతకము దుండుటబట్టి యీయోగమునకు ప్రాధిచేసి నట్లువచ్చినది. ఇట్టి యోగముచే బంధులయిన స్త్రీపురుషులు ప్రభుమదర్శనమువలననే మోహపాశబద్ధు లగుదురు. వారి దృష్టి కల్మ డితరప్రపంచమే కానరాకుండును. వివాహబంధము రేగిలించుకొని, అనందప్రబోధము తమ సొమ్మే యని వమ్మి వారు మైమరకుదురు. ఇట్టి వధూవరుల జాతకములలో, ఇతరశుభగ్రహ దృష్టియోగ

మూల పరస్పరముగ కలిగినది, వారు రంభానలమూ బతులను మరపించుకొనా? కాని, మన కథానాయకు లుండునది కనిగ్రహసామ్రాజ్యమున! పిడుగు పని చేసినట్లువీరి తిరుగనియ్యక వరుణుండు తన పాశముల వొడ్డి పనిచేయుచుండగా “కానియ్యి, నెమ్మదిగా చూడముగాక.” యని యపు యారకుండి క్రమక్రమ ముగ కని తన యధికారమును తాను చూపగలిగి వాడు. కిరీకళహతులను యావధూవరుల కోమల క్రేములకను క్రమక్రమముగ కనెల్పరుండు పట్టి, దిగించి, కుప్పింపజేసి, తుదకు క్రుంచివైచినాడు!

ఇవల నొక ప్రశ్న కనకాశి మున్నది. “పై చెప్పిన గ్రహసంబంధములు జన్మకాలము వాటిని గదా? ఇవి యిన్ని వాక్కులకుండి గారక-వ సంవత్సర మున మూత్రమే ఏల విడిపిపాటుపడినవి?” అని యడు గవచ్చును. సత్యము, ఈయోగము లన్నియు జన్మకాలిక పరస్పర గ్రహములకు చెందినవే. దినవర్ష దశా పద్ధ తిలో చలికగ్రహభావము లేవయ్యున్న జన్మకాలిక సంబంధముల నద్వైధించునో, అవయ్యుననే వానికి ఫలము సిద్ధించుట. గారక-వ సంవత్సరమున వరుని జాతకమున చలితదశకు కేంద్రము మీనరాశి ౨౫౨ భాగ లకు వచ్చుటచే వరుని జాతకముందలి ముగ్ధశుక్రుని కెదురువచ్చినది. అప్పుడే వరుని చలితచంద్రుండు మీన రాశిలో ౨౬-వ భాగకు వచ్చి, అతని చలితదశకుస్థాన మును చేరుకొని జన్మశుక్రుని కెదురువడినాడు. అనఁ గా, ఆ చలితచంద్రుండు వధువుజన్మవయసుని సంయో గము సొంది వరుని జన్మశుక్రునితో సరిగా ౧౨౦ భాగల క్షేత్రదృష్టిని, అతని జన్మవయసునితో ౬౦ భాగల మిశ్రదృష్టిని పొందుటే కాక, తాత్కాలికవరు ణునికి సంయతము ౬౦ భాగల దూరమున నిలిచినాడు. అనఁగా వధూవరుల విషయమున చేయసెందిన కార్య మును కొనసాగించుటకు వరుణుని ప్రేరేపించినా డెనుట. తత్ఫలముగ వరుణుండు తన పని సాధించి నాడు.

వధూవరుల జాతకములలో నొకరి కుజుండు, మరొకరికి కని - వీరికి పరస్పరక్షేత్ర సంబంధ ముండే నేని అట్టి వధూవరుల వైవాహిక సంబంధము తొలు

దొలుత వృద్ధయంగమమై, ఉత్కింకాపూరితమై, ఆశాజనకముగ చూపట్టిననీమి, క్రమక్రమముగ ప్రేమ మాయమై, ఆమాయగ మారి, ద్వేషముగ పరిణమించి, క్రార్యమున పరస్పరహింసమందునని రాబున మహాశ యుండు ప్రాపిత మాటలు మరువరానివి. ఈమూత్ర విచట బాగుగ నవ్యయించుచున్న దిరి వరువరులు గుర్తింపగలరు.

ఈవరున కిది రెండవ వివాహమని యిప్పుడు తెలిసినది. దినవర్ష దశాపద్ధతిలో వరుని లగ్నభావము చలించి గారక-వ సంవత్సర ప్రాంతమున విభున రాశిని వదలి కటకరాశి ప్రవేశము చేసినది. దీనితో తొలివివాహపు ముచ్చట తీరి దాంపత్య జీవితములో ప్రథమాంకము ముగిసియుండినోపు. గారక-వ సంవ త్సరమున దశాపద్ధతిచే కలిగిన గ్రహచలనపు ఫలము మనము కనుగొంటిమిగా? అదియే యాదివా హమునకు కారణము. మరు సంవత్సర ముండే (గారక-వ ౧) వరుని జాతకమున చలితదశకు భావము కన్యాజాతకముందలి వరుణస్థాన మును బొందినది. ప్రబలమయిన ఆకర్షణావర్జిత కక్షి నిరుగ్రహమునకు చెందిన దని మనము మరువరాదు. వరుని కుక్రునితో సమవప్రకమున మన్న యావరుణుండు వీరి కవుడు విశ్రలంభమును చెచ్చియిచ్చినాడు. దీని తోపాటు, కని మన సంయోగంపు క్రార్యద్వేషానూయ లాసయితము ఫలించియుండు ననుట కే సంతకము నుండదు. ఈ రెండవ యంకముపై యవనిక జారిన చెప్పుడో తెలియదు. గారక-వ సంవత్సరపు చాక మాసమున ౨-వ తేదీనాడు వచ్చిన మూర్ఛిండుసంగ మము (అమావాస్య) విభునరాశిలో ౧౨-వ భాగలో భీరజన్మకురుణునికీ సార్థకేంద్రస్థానమున (౧౩౫ భాగలు) పడినది. ఈసంయోగము భీరజన్మకుంద్రునికీ త్రికోణమున వచ్చుటచే జన్మకాలికచంద్రమూర్ఛిం య చేసిన వాదాసము చెల్లించుటకు మంచి అదనయినది. అప్పుడే భార్యశుక్రమకు, భీరకనికీ సరిమధ్యమున (అనఁగా, మేషరాశి కర్క భాగ) కుజుండు (భార్య లగ్నాధిపతి) చారవశమున వచ్చి నిలిచినాడు. ఆ కుక్రశనుల కుండునది క్షేత్రదృష్టికాశి తత్ఫలమును పరి గ్రహించుటపై కుజుండు వారి మధ్యమున చేరినట్లు కాన

వచ్చును. వరుణుడు భారతమున విభునరాజులో ౫-వ భాగము (ధర్మగ్రామమునకు) వచ్చుటనయిత మప్పుడీ! "హిరకశేషిగే తల్లి హిరదేవరవాడు మరింత హిరదే." అన్నట్లున్నది. స్వాధీమానము, వైరవర్తనము, స్వాతంత్ర్యప్రీతి ఇవి మితిమీరి పెడదారి బట్టు యోగ విడి. వరుణముచోర్యుఁ డీగుణముల కుత్తేజన మిచ్చుకాలమున, అతనికి పరిపూర్ణశక్తిస్థానమున (ధనుస్సు ౫-వ భాగలో) భార్యజాతమున నున్న శని గుటకలు మ్రొంగుచు నూరకుండంగలరా? సమయమునకై వేది యున్న భార్యజాతకపు శని కిప్పుడు వరుణునితో నాకాశరంగమున ముష్టాముష్టి, బాహుబాహి, కేశకేశ జరుగదా? ఇట్టి పరిస్థితులలో నీ భార్యధర్మం వైవాహికతీవిత మిరంగమున నెట్లు సామరస్యమున వడువఁ గలదు? కాన, ఈ అమావాస్యప్రాంతముందే ఈ భార్య ధర్మం విడిచిడి యుండులేమో యని నాయనాహ. ఏలన, ఆయనవాస్యకు మరుదినమే తాత్కాలికశక్తుడు ధర్మజాతక వరుణుని తెరుగువచ్చి సమసప్తకశ్రుద్ధిని పొందును గనుక. ఆకర్షించిన కుక్రునిపై ఆవకర్షణము చూపుటకు వరుణుని కప్పుడేకదా మందిరము?

భార్యజాతమున వివాహకాలమునకు వచ్చిన

యంద్రగ్రహమాయాచేష్టకసూక్తి గడచిన వ్యాసముతో విన్నవించితిని. ధర్మజాతకమందలి వరుణగ్రహము వైవాహికతీవితమునఁ గావించిన యోగము నిపుడు పాతకముచోర్యులు గమనించుచుండురు. పాతకములు చూచి మనువులు కరుణ్య సమయములో "పాశ్చాత్యుల గ్రహము లివి మన కేల" నని ఇంద్రా వరుణులను మనము నిరాదరించితిమేని, అనేక సందర్భములలో అమాయకసాధుశిలలకు వధువుల కోమలతీవితములను నిష్కారముగ వాదనములేయు ఘోరపాతకమున కొడిగట్టుదుమేమో యని వాధియము.

ఒక్క మాట! పాశ్చాత్యుల గ్రహములను స్మరింపలేదు. ఇవి విశ్వామిత్రస్పృష్టి కాదు. యంత్ర సాహాయ్యమున, గణితసాహాయ్యమున పాశ్చాత్యుల గ్రహములను కనుగొనిరి. జాతకభావములలో నీవి ధర్మములను అనుభవమువాద నిర్ణయించిరి. యంత్రసాహాయ్యమున మనముసయితము నీవిని చూడవచ్చును. ఫలముల నన ధనమునకుఁ చెచ్చుకొననువచ్చును. కాస్త్రజ్ఞానమునకు పాశ్చాత్యు లేమి, పారశ్రుతేమి? "యుక్తి యుక్తం నచో గ్రాహ్యం బాలాదపి కుకాదపి" అను సూక్తి మన పెద్దలు చెప్పినదేకదా?

త్వలింగ దేశమును స్వాధీనపరచుకొనును; అప్పటి నుండియు మన కాపనకాలముననుగుణము నాదేశము చెడ్డి రాజుల స్వాధీనమున నుండెను. గజపతి విరుదాంకితులగు కళింగగాంగరాజుల యధికార మున్న దుత్పిళ్ల దేశ ముంటే చెల్లుబడి యగుచునచ్చిన కారణమున నీ ప్రకృతి కాదుడు 'గజపతి రుక్మిణీవాధుః' అని చెప్పియుండును. కళింగ మేనుగులకు దిగకాలమునుండియుఁ బ్రసిద్ధి నందినది. కళింగరాజులనుండియు నతని యేనుగుల దళముపై సాధారపడియుండుటచేత నతనికి గజపతి యని పేరు వచ్చెను. కళింగోత్పిళ్లవాసులకుఁ దప్ప మఱి ఈ విరు దేరాజుల నుండినట్లు తోచదు.

'అశ్వపతి' యని విరుద మాద్యమున కాన్యభట్టేశ్వరులగు సూర్యవప్రతీచారులకును, దయవారి మారణ పారమానులకును, అవంతరము చేతగిరియందపులకును నుండెను. అశ్వబల మధికముగ నుండుటచే నీవిరుదు వచ్చినట్లు తోచుచున్నది. ప్రస్తుతస్థానమున 'పాశ్చాత్యాధీశ్వరోఽశ్వపః' అని యున్నది. పాశ్చాత్యాధీశ్వరులవఁగా తురకం. మహమ్మదీయుల పత్ర యంతయు వారి యశ్వదళముపై సాధారపడియుండునది. ఢిల్లీ నుల్తాతుల లగ్నలకొలదిగట్టుములను కొని కాపాడుచు వచ్చిరి. ఇచటఁ జేర్కొనఁబడిన పాశ్చాత్యాధీశ్వరులైన యశ్వపతి ఢిల్లీ నురత్రానుడు.

ఇక 'నరపతి' విరుదము రాష్ట్రీహటుల నుండినట్లు తోచుచున్నది. మావ్యభేదపురమును రాజధానిగ నేరిన రాష్ట్రీహటులక్రవర్తుల కందటికిని నరేంద్రదేవుఁ డను విరు నుండినట్లు వారి కాపనములవల్ల లేలియవచ్చుచున్నది. నీరి యధికారమును గూఁడ్రోసి, పాత్రాజ్యము నాక్రమించుకొని కళ్యాణకటకమును రాజధానిగ ప్రకాపించి మొదలైన పాశ్చాత్య చాతుర్వక్ర వర్తులు తాము నరపతుల మఱి చెప్పకొనిరి. కాకతీయు లాద్యమున కల్యాణిచాతుర్వక్రకు పామంతులై యుండి కాలక్రమమున వారి యధికారము జీవించఁగా స్వతంత్రులైనది యుండుటకును చెరిసిన సుప్రసిద్ధచరి

త్రాంశమే. వరాహలాంభవమువలె నరపతివిరుదమును కల్యాణిచాతుర్వక్రవర్తులనుండియే కాకతీయులకు సంక్రమించియుండవలయును; కాని వీరికి నరపతివిరుదుండినట్లు ఈకాపనమునం దొకచోదప్ప మఱియొచ్చుటను గానరాకపోవుటమాత్రము చిత్రమే.

మహమ్మదీయ అవంతరము:—ప్రతాపరుద్రునితో కాకతీయుల దొరతనము సమాప్తమైనది. మహమ్మదీయులతోడి యుద్ధమున నిరంజనోదీ వారిచే బందికృతుఁ డాయెను. అంతట వారు హిందూస్థానంక్రైస్తవులును గూఁడ్రోసి దేశము నాక్రమించుకొనిరి. ఈ వృత్తాంత విశాసనమందు ౨౭వ శ్లోకమున కన్వింపఁబడినది.

“తస్మిన్ ప్రతాపరుద్రే
స్వస్థానం స్వేచ్ఛయైవ యాతవతి,
అథ పా ధూ యావనమయీ
జాతైవాహో మహామహానుహిమా”

ఈశ్లోకమును బ్రహ్మశ్రీ వేలూరి ప్రభాకర శాస్త్రిలవారు ఇట్లుంధికరించివారు :

“అప్రతాపరుద్రుఁడు స్వేచ్ఛచేతనే (మరుఘ్నల కోడిపోయి యుద్ధాదులవలన మృతుఁడు కాలేదనుట) స్వర్గస్థుఁడు కాఁగా ధూమి కురుష్కాకాంత మాయెను ” 16

‘స్వేచ్ఛచేతనే’ అను మాటకు శ్రీప్రభాకరశాస్త్రి గారు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానము తప్పు; చరిత్రకు విరుద్ధమైనది. ప్రాలయవాయుని విలసతామ్రకాపనమువందు ప్రతాపరుద్రుఁడు యుద్ధమున మరుఘ్నల కోడిపోయి వారిచే బందికృతుడై ఢిల్లీఁ గొనిపోవఁబడుచుండఁగా మార్గమధ్యమున సోమద్యవ, అవఁగా నర్మరాసదీ తీరమున మృతివంజినట్లున్నది. 17 ఈవిషయమునే మంపీ పి. రాజ అఫీస్ అను మహమ్మదీయ చరిత్రకారుఁడు గూడ యే తారీఖి ఫీరోజ్ షాహీ అను చరిత్రమునం దుల్లేఖించియున్నాఁడు. కావున శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిలవారి వ్యాఖ్య యంగీకరింపఁదగినది కాదు. ఇక మహమ్మదీయులచే బందికృతుఁడుగాఁ గొనిపోవడుమన్న ప్రతాపరుద్రుఁడు మన ప్రస్తుత కాపనమునఁ జెప్పినట్లు

16. శృంగార శ్రీవాదము : పుట. ౪౬.
17. భారతి సం. ౧౫, భాగ. ౧. పుట. ౩౧౧.

‘వ్యవృత్తేతే’ స్వర్గముఁ దగుట నిజమేని యతఁ డాత్మ హత్య గావించుకొనెనని చెప్పవలయున్నది.

(2) నాయకరాజులు:—కురుష్కుల స్వాధీనమునఁ ద్రిలింగ దేశము స్థిరముగ నిలువలేదు. సముద్రమున యునిగియుండిన భూమిని ఆదివరాహునిబోలి యవనాకాంతమైన హిందూరాజ్యమును ప్రాలయనాయకుఁ డుద్ధరించెను. ఈకావనములోని 25-వ శ్లోకమున దిట్లు చెప్పియున్నది:

“వరాహవ ద్వాసిధివారిమగ్నాం
ధరా మళేషాం యవసోదరస్థాం,
సముద్ధరకౌ ప్రాలయనాయకేంద్ర
ప్రతిః ప్రతిహవయతిస్య తద్వత్.”

ఇతఁడు కాలగతి నందినవనుక కావయనాయకుఁ డితిని రాజ్యమును పాలించెనట.

“ప్యగాఢాతికౌ ప్రాలయభూమిపాతే
విశ్వేశ్వరాజ్ఞా మధికమ్య గత్య
అపాలయ త్కౌవయనాయకేంద్ర
ప్రదీప్యరాజ్యం తరణీవతాపః.”

ఈ ప్రాలయ, కావయనాయకు లెవ్వరు? వీరు యవనాకాంతమైన త్రిలింగ దేశము నెట్లుద్ధరించిరి? అను విషయములు విచారణీయములు. ఈకావనము నాంధ్రసాహిత్య పరివత్పత్రిక ద్వితీయసంపుటమునఁ బరిష్కరించి ప్రకటించు సందర్భమున కీ. శ్రీ. శ్రీ జయంతి రామయ్యగారు ఇట్లు వ్రాసియున్నారు:

“ప్రతాపరుద్రునితో కాకతీయరాజ్యము పాంతమయినది. కురుష్కులు ప్రతాపరుద్రుని జయించి యాతని దేశములోఁ గాంతభౌగము నాక్రమించుకొనిరి. దూరదేశముల నాయనాయకు లాక్రమించి స్వతంత్రముగాఁ బాలింపసాగిరి. వారిలో ప్రాలయనాయకుఁ డొక్కఁడు. అతఁడు గతింపినవిదప నాదేశమును కావయ యను నాయకుఁడు పరిపాలించెనట. అతని క్రింద డెబ్బదియయిదుగురు నాయకు లుండినట్లును, కావయనాయకుని యనంతరము వా రాతని దేశమును విభజించి స్వాధీనపరచుకొన్నట్లును . . . నీకావనము

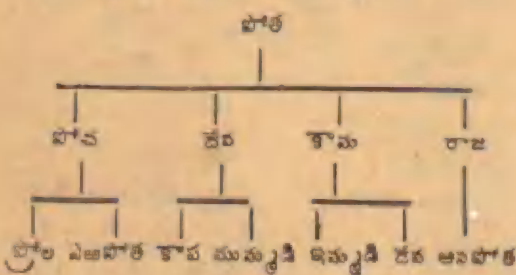
వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇదివర కచ్చట నీ కావయనాయకుని పేరు వచ్చియుండలేదు. ప్రాలయ కావయలను . . . చుట్టటికే మేముయిన నుండెనేమో తెలియదు. కురుష్కు లాక్రమించుకొనఁగా విగిలిన కాకతీయ రాజ్యమునకయూ కావయనాఁడెవఁడు యేకముగా నున్న పై యిందువలన తెలియుచున్నది.” 18

శ్రీ రామయ్యగారు వ్రాసినట్లును ప్రతాపరుద్రుని మరణానంతర నాంధ్రదేశమున జరిగిన సంగతు లెవ్వియో ఎవ్వరు తెలుగఁడు. అప్పటి స్థితిగతులను వెలుపు నాధారము లెవ్వియు వారికి విక్కలేదు. మహమ్మదీయచరిత్రలు కొన్ని యాకాలపు త్రిలింగ దేశచరిత్రను కల్పించియున్న ను దోషభూయిష్టములనుటచే నాని మూలమున వాస్తవస్థితిని గమనించుట కష్టము సాధ్యము గాకపోయెను. కావున రామయ్యగారు కావనశ్లోకముల యధమును చక్కఁగఁ జేసికొనఁబాలక కొన్నిచోట్ల సహృదము గావించిరి.

ఈ నాయకుల కావనము తీవ్రవల కొన్ని లభించినవి. అందు ముఖ్యమైనవి రెండు తామ్రకావనములు. వీనిలో మొదట పేర్కొనఁదగినది ప్రాలయనాయకుని విలప తామ్రకావనము. ఆంధ్రదేశ మధ్యయుగ చరిత్ర రచన కిది యుపకాగ్యమైన సాధనము. ప్రతాపరుద్రుని మరణానంతరము త్రిలింగ దేశ స్థితిగతులను, హిందూస్థానంశ్రయ ప్రవచనాధారగా విధానమును గనులకు బాడగట్టినట్లందు కల్పింపఁబడినది. ముక్తసరిగ నందలి విషయమిది ప్రతాపరుద్రుఁడు ఢిల్లీ పాదుషవాయకు సహస్యుడు మరత్రాసునకోడి బండికృతుఁడై ఢిల్లీఁ గాంబోరుఁ బడుచుండి మార్గమున వర్మచారీలమున మృతి నొందెను. కురుష్కులు త్రిలింగ దేశము నాక్రమించుకొని యవచటి జనులను బలువిధములంగ హింసించుసాగిరి. అప్పుడు చతుర్థకులమున మునుమూరి లంకయునఁ బుట్టిన ప్రాలయ నాయకుఁ డిది మూరుఁడు కురుష్కులను దేశమునుండి వెడలఁగొట్టి హిందూధర్మమును, హిందూస్థానంశ్రయమును గాపాడెను. ఇతనికి కావయనాయకుఁడు మొదలయినవారు కొంద రనెలా లుండిరి. వారు రాజకార్యములయందు సహాయులై కర్తించుచుండి నితఁడు గోవావరి ప్రాంతముందు మాల్యగంత పర్యట సమీప

18. అం. పా. పరి. పత్రిక. సం. 2. పుట ౯౯.

నుండి రేకపల్లి రాజధాని రాజ్యము పర్వము.¹⁹ రెండవది కాపయనాయకుని గురజ తాను కాప నము. ఇందు మునుమూరి వంశము సంపూర్ణ ముగ వర్ణింపఁబడి యున్నది. చతుర్థాశ్వయునున పోతవృత్తి పుట్టెను. అతనికి పోచక్షీతీకుండు, దేవరాజు, కామాధిపుండు, రాజధూతుఁ డను నలువురు పుత్రు లుద్భవించిరి. వీరియందు పోచ నరపతికి ప్రాచక్షీతీశ్వరుండును, వెలపాతధూపా లుండును నను తనయు లిద్వరును, దేవరాజునకు కాప వృత్తియు, నిమ్మడిశ్వరుండును నను కొడుకు లిద్వ రును, కామక్షీతీశ్వరునకు నిమ్మడిశ దేవవధువు లను కుమారు లిరువురును, రాజవృత్తివకుఁ డొద్దొట్టిసగ రాధిపతి యగు నవపాతధూపాజుఁ డనునతఁడును జన్మ ముందిరి. ఈ సహోదరులందు మునుమూరి ప్రాచ నరపా లుండు ధరణీచక్రముపై శేకవృత్తాధిపతియు పర్వము. అతని యసంతరము కాశీయందలి విశ్వపతి ప్రసాదము చేత కాపవృత్తి ధూపతిపాలన మొనర్చెను. ప్రతాప దుద్రునితోఁ దుల్యమైన ప్రభావము గల ఈ కాపధూపా లుండు ఏకశిలా వగరమందు వసించుచు అశేషమైన ఈ ధూమిని జాలించెను.²⁰ గురజ కాపనమున వర్ణింపఁబ డిన వంశవృక్షము నిట్లు లిఖించవచ్చును :

శ్రీ జయంతి రామయ్యగారు రచనకొనినట్లు తురు మ్మలు ప్రతాపదుద్రుని జయించి యాక్రమించు

19. భారతి పం. ౧౯. భాగ ౧. పుటలు 308-౧౪. ఈ కాపవగ్రంథమునకుఁ జక్కని యాధి కరణమును శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు రిందు ప్రకటించియున్నారు. కాపన ప్రాకృత్య మిందువల్ల తెల్లము కాలగును.

20. భారతి, పం. ౧౧, పుట ౯౪౫.

కొన్నది యాతని దేశములోఁ గొంతమాత్రము గాదు. కాకతిరాజ్యము పర్యము వారికి సాధ్యమయెను. ప్రాచయనాయకుండు కాకతిరాజ్యాంతర్గతమగుప్రాంత ముల నాక్రమించి యచట స్వతంత్రుఁ డాయె నని రామయ్యగారు వ్రాసిరి. ఈ కాపనమున పుష్ట ముగ "దరావాన ద్వారీధిపాతిమగ్నాంధరా మశేషం యనజోదరస్థాం సమద్ధరక" అని చెప్పియుండఁగా దానికి విరుద్ధముగ రామయ్యగారు రిట్లేల వ్రాసికో తెలియవచ్చును.

ప్రాచయనాయకుండు దేశధర్ముడు ; స్వాతంత్ర్య ప్రియుండు. దేశము నాక్రమించుకొని, దేవాలయము లను విగ్రహములను భిక్షుభిక్షుము గావించి, దేవప్రాహ్లాదకృత్తుల నపహరించి యజ్ఞాది వైదికకర్మలను పోగనీయక, ప్రజల పరస్వయము నొడిచికొని నిరంతరము సురాపానము గావించుచు గోమాంసమును మెసపుచు స్త్రీల నావధంగమును గావించుచు పర్యజనకంబులగు వివాతీయులను తుర కల చేష్ట లతనికి స్ఫూర్తయివారణము లాయెను. తురకలను నెదలనదచి దేశమున స్వాతంత్ర్యమును, సవా తనహిందూధర్మమును పునరుద్ధరించుటకు బద్ధ కంకణుఁడాయెను. దేశస్వాతంత్ర్యస్థాపనకై ఇతఁడు ప్రయత్న మొనరించుచున్నాఁడని విని జను లీతనికి లాపటయై నిలిచిరి. అచిరకాలముననే సముద్రతీర దేశమును దాస్యమునుండి తొలగించి మరల స్వతంత్ర రాజ్యమును స్థాపించెను. తురక లాక్రమించుకొనిన దేవదామప్రహ్వదామయలను యధాపూర్వముగాఁ దీసియిచ్చి వైదికకర్మల జరుపుటకును, దేవాలయముల యందు పూజాపురస్కారముల నడపుటకును దగు నేర్పాటులను గావించెను ; కాని తలపెట్టిన కార్యము సంపూర్ణముగఁ గొనసాగుటకు యునుచే ప్రాచయ నాయకుండు కాలగతి వంచెను. తీరప్రాంతములనుండి తఱుమిగొట్టుబడినను, మహమ్మదీయు లింకను సంపూ ర్ణముగ దేశమును విడిచిపోలేదు.

ప్రాచయనాయకుని నిర్యాణమువల్ల నాతఁడు పలపెట్టిన కార్యము నిలిచిపోలేదు. అతనికి చేజొడై పర్యవధముల నతనికి గార్గనిర్యపాణయందు పహాయం

దైయుండిన అతని పితృవ్యభుక్తుఁడగు కాపయ కార్య భారమును వహించెను. కాపయశాయకుఁడు ప్రాలయ శాయకుని మించినవాఁడు; అపారకైవసంపన్నుఁడు; రాజ్యతంత్రమర్హుఁడు. ప్రజలయం దైకమత్యము గురురనిది దేశదాస్యవిముక్తి సంతృప్తముగఁ గాఁజాలదని యతఁడు గ్రహించెను. దేశమునం దిచటనచట సంస్థానముల నేలుచుండిన శాయకులను తేరదీసి దేశమునం దుత్పాపమును వారి హృదయమునఁ బాదుకొల్పెను. అందఱును గావయశాయకుని యాధిపత్యము నంగీకరించి మహమ్మదీయులతోఁ జోరాలమువకు పంపిస్తులైరి. కాపయశాయకుని యాధిపత్యము నంగీకరించి దేశ దాస్యతంత్రస్థాపనకై నడుమకట్టుకొనిన శాయకులు దెబ్బదియేపురు.

“అథ పంతోత్తరసప్తతి

శాయకపం నేత్యమానవపద్యుః,

కాపావనీశ్వరః ॥

దశ్వేశ్వరకరుణయా తీతి మరతుత్.”

అను కాపేశ్వరగోపాధిపత్యమును స్పష్టముచు చెప్పెడి. ఆంధ్రశాయకుల నందఱిని ఏకముఖము చేసి నంతటనే కార్యము ముగియుగ నభలము గాదని యతఁ డెఱుఁగును. క్రైస్తవు మహాబలవంతుఁడు. యావద్భారత భూమి నేలు చక్రవర్తి. బలసంపదతోఁబాటు ధనసంపదయు వతనికి మెండు. ఎన్నియొండైనను వెనుదీయక యుద్ధమును నడుపు మపవర్తి యాతనికిఁ గలదు. అట్టి క్రైస్తవుతో ముందువెనుకలు జంఠింపక దీక్షానుట యుక్తము గాదు.

దక్షిణమున రామేశ్వరముదాకన, బళ్ళిమున నరేచియావముద్రముపర్యంతమును వ్యాపించియుండు దక్షిణాపథమంతయు మహమ్మదీయులచే జయింపఁబడి థిల్లిపాత్రాజ్యములోని కడఁగువర్తెయిండినను, కర్ణాటకమునమాత్రము హిందువుల యధికారము సంపూర్ణముగ శాశనము గాలెదు. అకాలమున కర్ణాటకముపైఁ బ్రభుత్వము నేయుచుండిన ముమ్మడిబల్లాలరాయఁ దనస్య

దాక్షిణాత్య హిందూరాజులవలె రాజ్యభ్రష్టుఁడు గాక కాలానుగుణ్యముగ మహమ్మదీయుల కనువర్తియై కప్పముగట్టుచు థిల్లి సుల్తానుల మన్ననకుఁ బాత్రుఁడై యుండెను. అతఁడు కార్యకాఁడు. క్రైస్తవు బలవంతుఁడైనప్పుడు లొంగినను అజయమాత్ర మేనియు సత్వహీనత గాన్పించిన వానిఁ గూల్చివోయుటకు వెనుదీయవచ్చును కాఁడు. మజియు బల్లాలరాయని యధికార మొకకర్ణాట ముందుమాత్రమే కాక కొల్లడపర్యంతము వ్యాప్తమైన ద్రావిడదేశమువందును తెల్లయిండును. పాండ్యపాత్రాజ్యము శాశనమైనవిమ్మట మధురయు కొల్లడమువఱకును గల దేశమంతయు మహమ్మదీయులకు వశమైనను, దానికి ఉత్తరమున నుండు రాష్ట్రమును సంబంధరాయ లాక్రమించుకొనిరి. బలవంతులను, ఉపవర్తిపతులను వైన మధురసుల్తానులతో వారు సమానద్వంద్వంధులు గాకపోవుటచే బల్లాలరాయని యాక్రమింపఁజొచ్చిండు కొని యతని యాజ్ఞాబద్ధులై యుండిరి. కావున ఇంతటి పలుకుబడి గల బల్లాలరాయఁడు తన యుద్ధగురువకుఁ దోడైనచో దాక్షిణాత్యహిందువుల నేకముఖముచేసి దక్షిణదేశమున నొక్క తురకపురుగు నుండెనొక పెడలఁదఱుముట ముగియని గ్రహించి కాపయశాయకుఁడు రహస్యముగ బల్లాలరాయని దర్శనార్థ మతని రాజధానియగు ద్వారకపముద్రమునకుఁబోయి యతనికి దన యుద్ధగురువును దరియఁజెప్పి యతని సహాయమును జొరెను.

బల్లాలరాయఁడు దన హితులను, సామంతులను దిలిచి ముఁత్రాలోచన యొనర్చి మహమ్మదీయులను దేశమునుండి వెడలఁగొట్టుటకును, వత్తమైన దాక్షిణాత్య దాస్యతంత్రమును మరల స్థాపించుటకును నిశ్చయించి, కాపయశాయకునికిఁ గొంత వైస్యమును సహాయ మొసఁగి త్రిలింగదేశమున కంపెను. ఈవైస్యముతోఁ గూడ నతఁడు స్వదేశమునకుఁ దిరిగివచ్చి తన యనుయాయులగు దెబ్బదియేపురు శాయకులను గలపీకొని మహమ్మదీయులపై నడిచి వారి నోడించి త్రిలింగదేశమును స్వాధీనపఱచుకొని యొరుగల్గు నిజరాజధానిగ రాజ్యము నేయ వారంభించెను. 20 a

20 a. Early Muslim Expansion in South India pp. 163-191.

(3) రెడ్డిరాజులు :—రెడ్డిరాజ్య స్థాపనను గూర్చి మన కాపనమున నెట్లు చెప్పియున్నది:

"విశ్వేశ్వరాయ వివిధాం ప్రవిధాన సేవాం
యాతే విభా దివివ తత్వదసేవసాయ
తై నాకాయతై స్వనగరా త్యధికమ్య వనై
స్సంరక్షితా గతవిశోధకతైః స్వదేవా.

తేషాం వేదనశక్త్యంః షితిభుజాం

ధర్మకర్మనా మగ్రణీ

శ్శ్వ ద్ధారతదివ్యపూరుమకథా

ధాతాంతరంగ ముద్ధిః

శ్రుతుత్పంతుకాద్భుత శ్శవపద

ద్వంద్వైకసేవాపరో

విప్రావీణవనోన్నతో

జితేరిపు మౌజాత్ప్రతాపాదయః "

ఈ రెండు స్లోకములకల్ల కావయనాయకుని
మరణానంతర మాతని గొల్పిన దెబ్బదియేపురు నాయ
కులును వారి వారి నగరములకుఁబోయి యెవ్వరి దేశ
మున వారు సంరక్షింపఁబోదఁగి రనియు, వారిలో
నొక్కఁడైన, మంటలోబృహద్రుద్రునకు వేదనరాధీశ్వ
రుఁడు అనఁగా వేదా రెడ్డి వారికలెనే నిజనగరమునకుఁ
బోయి స్వదేశమును బరిపాలించ వారంధిం చె ననియుఁ
తలియనచ్చుచున్నది. కావయనాయకుఁడు క్రీ. శ.
౧౩౩౫ మొదలుకొని ౧౩౬౫ ప్రాంతమువలకును రాజ్య
మొదల్పినట్లు చరిత్రాధారములు చూచించుచున్నవి. ఇతఁ

21. Early Muslim Expansion in
South India.

22. భారతి సం. ౧౧. పుట ౯౪౫.

22 a. SIL. IV. No. 960; Telingana
Inscriptions. O.I.No.11.

23. పెల్లగోటివారిమంశావళి, పుట 3౬.

24. పెల్లూరుజిల్లా కాసనములు, సం. 3.
ఓంగోలు, పెం ౭౩. బట్టరువద్ద వేణుగోపాలపెట్టి
గార్లు "కాకాబ్బే తైలవార్ధియ్యమణి పరిమితా" అను
కాసనకాలమును కేకాబ్బయ ౧౩౭౭ అని చదివిరి. ఇది
తప్పు. ఈతప్పును విశ్రులు మల్లంపట్టి సోమ శేఖరశర్మ
గారు కనిపెట్టి కేకాబ్బయ ౧౩౪౭ అని పరిచేసివారు.
రాజోవు వారి రెడ్లచరిత్రయం దీనివయమును చక్కఁగ
చర్చచేయువారు. నా కీయంశమును దలియఁబడి
నందుకు వారికిఁ గృతజ్ఞుఁడను.

25. A R E. 199 of 1925.

డు క్రీ. శ. ౧౩౫౫ వనీ, యించుక పూర్వమో బట్టూరు
రాయని సంధర్శించుటకు ద్వారపముద్రమునకుఁ బోయి
ను; క్రీ.శ. ౧౩౩౬ నందు ఢిల్లీ సుల్తాను మైస్సుముల నోడించి
తలుపుఁగొట్టి యొరుగంటిని త్రిలింగరాజ్యమున పాస్వధీ
వముచుకొనెను. 21 క్రీ. శ. ౧౩౪౫ నందు ఓరుగల్లు
నిజరాజధానిగ నాంగ్రదేశము నేలుచుండెను, 22 మఱి
యు నీతని భృత్యులగు ఉత్పలపుంబ్రోయలెంక, ఎల
పోరులెంకల గణ పేక్షన విల్లలమట్టి కాసనములకల్ల
నితఁడు క్రీ.శ. ౧౩౪౬, ౧౩౫౭ సంవత్సరములలో రాజ్య
మునేయుచుండెనని తెల్లచురుచున్నది. 22 a మఱియు
క్రీ. శ. ౧౩౬౦-వ సంవత్సరమునందు జల్లిపల్లి యొద్ద
యన మృతినందిన శేచర్ల దాచయసింగున నాయని కుమా
రుఁడైన మాదానాయకుఁడు భీమవరముకడ జరిగిన రణ
మున నీతని జుంపెనని పెల్లగోటివారి మంశావళియందుఁ
తెప్పియున్నది. 23 కాపుర కావయనాయకుఁడు
రమారమి క్రీ. శ. ౧౩౩౬ మొదలు ౧౩౬౫ వలకును
రాజ్యములేచెనని చెప్పవచ్చును. మైసదావ్యోతములైన
మన కలుగజేరుకాసన స్లోకముల ప్రకారము వేదా రెడ్డి
క్రీ. శ. ౧౩౬౫-వ సం. రాజ్యమునకు వచ్చియుండె
నలయును; కాని వేదా రెడ్డిగారి కాసనములు దీనికి
విరోధముగ పాక్ష్యము బల్కుచున్నవి. ఇప్పటివఱకు
లభ్యమైనవి ఇతని కాసనములు పరుకేడు. ఇందు మొట్ట
మొదటిది క్రీ. శ. ౧౩౭౫-వ సంవత్సరమునాటిది. 24
ఇది యిప్పటి సుంటూరుజిల్లా ఓంగోలు తాలూకా
యందలి మల్లవర గ్రామమున నున్నది. కట్టకడ
పటి కాసనము క్రీ. శ. ౧౩౫౦ నాఁటిది. 25 ఇది
యు సుంటూరు మండలమందే సత్తెనపల్లి తాలూ
కాలోని కేల్పూరు గ్రామమునందు నున్నది. ఇతని
యితర కాసనములకల్ల నీతని యధికారము పెల్లూరు
మండలములోని కందుకూరు మొదలుకొని కృష్ణా వదీ
పర్యంతముగల తీరరాష్ట్రముపై క్రీ.శ. ౧౩౭౫-౧౩౫౦
సంవత్సరముల మధ్యకాలమున నవిచ్ఛిన్నముగ పాగు
చుండెనని స్పష్టమగుచున్నది. తరువాత నీతని కుమా
రుఁడు వింహాసనము నధిష్ఠించెను. వేదా రెడ్డి కావయ
నాయని యనుచరులలో నొక్కఁడై యుండెడి యతని
పిమ్మట స్వదేశమునకు వచ్చి స్వతంత్రుఁ డైనట్లు
కలుగజేయు కాసనమునఁ తెప్పియుండఁగా నతని కాసన

మలందెచ్చటను గావయినాయకుని ప్రస్తావనను లేకపోవుటకుఁ గారణము దెలియదు. మఱియు నతని కావనములయందెచ్చటను నరెఁడు పామంతుఁ డని తెల్పుచుచనలుగూడ కానరావు. కావయ నాయకుఁడు శ్రీ. క. ౧౩౫౩ వర్ణనను రాజ్యము నేయుచుండినట్లు కావనాధారమువలన విశ్వయముగఁ దెలియవచ్చుచున్నది. వెలుగోటివారి వంశావళియందుఁ దెప్పినట్లు లేవర్లకింగయవాడనిచే భీమవర రణక్షేత్రమున నరెఁడు నీవాగుఁ దైనది నిజమేయగునని యతఁడు శ్రీ. క. ౧౩౬౦-వ సంవత్సరము తరువాత కొంతకాలము జీవించియుండె నని చెప్పవలసివచ్చును. వేమారెడ్డియొక్క కట్టకడపటి కావనము శ్రీ. క. ౧౩౫౦-వ సంవత్సరము వాటిదని ప్రైతెప్పియున్నాను. ఒకవేళ అనపోతారెడ్డి యేలుబడి యతని మొండికావనములో నుదాహృతమైన శకాబ్దము ౧౩౭౫, అనఁగా శ్రీ. క. ౧౩౫౪-౫లోనే యారంభమాయె నని తలఁచియు వేమారెడ్డి కావయ నాయకుఁడు పక్షిప్తఁడై యుండఁగనే మృతిసందె వని చెప్పవలసియున్నది. కలువచేటు కావనము కేవలము విశ్వాపహాత్రము గాదని త్రోసివేయటమ నీలలేదు. ఈ విషయము దప్ప అందు చెప్పఁబడిన తక్కిన విషయము లన్నియు నత్యమని యన్యధారములకల్ల రుజువలయున్నది. ప్రాలయ కావయనాయకుల ప్రస్తావ మెచ్చట లేకపోయినను రెడ్ల కావనములలోఁ గొన్నిటి యందు వేమారెడ్డియే ప్రతాపవర్ధనుని మరణానంతరము దేశము తురుష్కాక్రంతము కాఁగా నా తురుష్కులను దటమువేసి దేశమున హిందువుల యధికారమును, ధర్మమును మరల నెలకొల్పినట్లు వ్రాసియున్నది. కుమారగిరిరెడ్డి యనపర్తి కావనమున, 26

“తతః క్రమాత్ విక్రమవాక్ ధరిత్రీం
ప్రతాపరుద్రక్షీరిప కృపాన

26. JAHRS XI pp 202-3.

27. ‘యవనవృషబాధివ్యాధి ఖడ్గైర్యవేగా’, (తూ. భా. ౫-౨౬౦) ‘శ్రీమధ్యాంధ్రసుదేశ క్షేమదేశరచాల’ (ఉ. భా. ౪-౧).

28. నెల్లూరుజిల్లా కావనములు, పం. 3. లింగోలు నెం 23 రు.

శ్రీకాకతీయాస్వయవార్ధి చంద్ర
స్వామ్రాజ్యలక్ష్మీ విజతామరేంద్రః
వనోద్భవయే చాదువమప్రసిద్ధా
తస్మి న్మహీనాయక తిగ్మభానా
అస్తంకతే కాలరకా దధానీవ
దోమైకబంధు యశవనాంధకారః.
పతాం హృదయవహ్వాని
వికాసం విజహూః కుదార్
విచేదు శ్చూరః ఖగోళతా
ప్రక్షిప్తా ధ్వాంతే నిరంతరే.
తతఃపరం పమ్మనిధి నికామం
ధ్యేయైర్బ్రహ్మసాతే పరపంకజావే
బాతావ్యయే వేమవృషాలవయ్యోవా.
సత్యోన్నతః ప్రాచీరధూ దుదారః.

* * *
పవనజననవాతీవాతరంగత్తరంగే
యవనబలమహాధా భూతధాత్రీం నిమగ్నం
విత్తులవిజయధామా యశ్శుభ్రధృక్ష్మ చక్రే
నిజభుజమణిధూపం వీరవారాయణాంకః.”

అని చెప్పియున్నది. వేమారెడ్డి యవమల నోడించినట్లును, మధ్యాంధ్రదేశమును సంగ్రహించినట్లును ఎట్లాఁపెగ్గడ తన హరివంశమున వ్రాసియున్నాడు. 27 మఱియుఁ బ్రైమదాహృతమైన మల్లవరకావనమున నిరెఁడు కుండివా కృష్ణగోదావరీతలముల బ్రాహ్మణుల కగ్రహారముల నొసఁగెనని చెప్పియున్నది.

“కృష్ణారోధని కుండిబావరిపర
గోదావరి పార్వతీః
కృత్యా గ్రామవరాక్ పరాక్రమతతాక్
విద్యుద్వియో విప్రసాత్
స్వాధ్యాయై రుదభూషణవిద్యజపమ
మాబ్రహ్మలోకం నిజం
కీర్తిం యశస్య న కస్య వేమవృషతః
సుత్యోగ్గ జగత్పరః.” 28

కుండిజ, అనఁగా సుండ్లకమ్మమొదలు గోదావరి తీరమువఱకుఁగల తీరదేశమును ఈతఁడు జయించుకుండిన నితని కవల సగ్రహారములను బ్రాహ్మణులకొలకు నిర్మించెను

యెట్లును వుండునదియుండదు. కొంచెమించుమించుగ నీ కాలముననే మునునూరు ప్రాంతమునాడును తీర దేశమునీ జయించి మాల్వరంతపర్వతసమీపమున నుండిన లేకపల్లినుండి రాజ్యమునీయుంచునందువలన వేమారెడ్డియు నతని గలనీయే పైచేర్కొనిన దేశమును జయించియుండినవలయు నని తోచుచున్నది. ఈ యాచా కేతల మా కాళహస్తినిర్మాణము గాదు. మల్ల వరపు కాసనముననే నీనికి కొంత యాధారము గాన వచ్చుచున్నది.

"దృష్టానంద్ర... జగ్గూరువామహా శ్రోతానహ...
...సంగతిరాజకైరవవనీసంపూర్ణచంద్రోదయః"

కాసనపురాయి యరిగిపోవుటచేత శ్లోకమున చాలభాగము నష్టమైపోయినది. కాని 'సంగతిరాజ కైరవవనీసంపూర్ణచంద్రోదయః' అను వాక్యము ముక్యమైనది. ఇందు వేమారెడ్డి యొక్కటిగ కలసిన, లేక కూడిన రాజులనెడు కైరవవనమునకు సంపూర్ణచంద్రోదయమునంటివాడని వర్ణింపఁబడియున్నాడు. ఈ సంగతిరాజకైరవులు మునుమాదు ప్రాంతముకాపయల వాశ్రయించియుండిన దెబ్బదియేపురు నాయకులే యని తలఁచెదను. వేమారెడ్డి పై దెబ్బదియేపురియందును ప్రధానుడని తోచెడిది. ఎట్లానెగ్గడ హరివంశములో వేమారెడ్డిలిరుదులను వివరించి చెప్పుచు 'సంగతాశీకనర పాలపరిపాలనశీలం దంగరత్నపాలంఁదనియు' నని విశదీకరించివాడు. 29 'అంగరత్న'యన శరీరరత్నమందు; రాజపురుషుల జేహవంరత్నకార్థమై నియోగింపఁబడిన శూరుడు. అట్టి యంగరత్నలను పాలించువాఁడు అంగరత్నపాలఁడు; అంగరత్నల కెల్ల యధిపతి. వ్యతంగుఁడైన వేమారెడ్డికి అంగరత్నపాలుఁ డను బిరుదు దెల్లుకలిగినది; అతఁ డెవ్వరి యంగరత్నల పాలకుడు? అను ప్రశ్నలకు సమాధాన మేమి? మల్లవరపు కాసనములోని 'సంగతిరాజకైరవులే' హరివంశములోని 'సంగతాశీకనరపాలకు'. వీరిని పరిశీలించుటవల్ల వేమారెడ్డికి 'అంగరత్నపాల' బిరుదు గలగుటచే వీరందరును అంగరత్నలని తోచుచున్నది. కావున మన కాసనమునందు

కాపయనాయకుని గొల్పిరని చెప్పఁబడిన దెబ్బదియేపురు నాయకులను ఆతని యంగరత్నలనియు, వేమారెడ్డి వారి మైధికారి యనియుఁ జేరుచున్నది.

వేమారెడ్డి శ్రీ. క. ౧౩౨౫ మొదలు ౧౩౫౦ వఱకును రాజ్యము చేసినట్లును, కాపయనాయకునితో సరిని కేరో కొంత సంబంధ ముండినట్లును సమకాలిక కాపవాధారములవల్లను, వాఙ్మయమువల్లను తెలియవచ్చుచుండఁగా నతని కాసనములలోఁ గాపయప్రస్తావన లేకపోవుటయుఁ, బ్రస్తుతము పరిష్కరింపఁబడుచుండు నీకలవచేటు కాసనమున రమారమి శ్రీ. క. ౧౩౬౫ వఱకును రాజ్యమునీయుంచుడిన కాపయమఁదానంతర మే ఇతఁ డిస్సనాయకులవలె స్వనగరమునకు వచ్చి స్వదేశము నేలవారంభించెననియుఁ తెప్పియుండుట వింతయే. ఇం దేదో కొంత రహస్య మున్నది. భావిపరిశోధన విూడ అది బయ్యెడిరలనీయున్నది.

వేమారెడ్డికి అనపోతారెడ్డియు, ననవేమారెడ్డియు నను నిర్దలు కొడుకు లుండిరని రెడ్డిగజాల కాసనము లచ్చొపించుచున్నది. మన కాసనము ఆతనికి పుత్రులు ముగ్గురుండిరని తెల్పుచున్నది.

"పుత్రా ధాత్రీపతే ప్రకృతిమూర్తయ ఇవ శ్రయః,
అన్నపోతాన్ననా రాన్న వేమనాయకధూమకా."

వీరియందు పెద్దవాడను అన్నపోతారెడ్డికిఁ గుమారగిరి యను కొడుకున, చొక కూతురును బుట్టిరి. ఈ కూతును కాలయవేమారెడ్డి వివాహముగావించు కొనుటచే నీతఁడు కుమారగిరికి కాపయాయును.

ఈ ప్రశస్తికర్త వేమారెడ్డి కుమారులను చేర్కొని వెనేకాని వారు రాజ్యమొనర్చినట్లు వ్రాయలేదు. కాని ప్రాంతమునీయని తరువాత ననపోతారెడ్డియు, నతని యనంతర మనవేమారెడ్డియు, కలుపిమ్ముట అనపోతారెడ్డికుమారుడగు కుమారగిరియు రాజ్యమొనర్చిరని రెడ్డికాసనములవల్లకు, సమకాలికాంధ్ర వాఙ్మయము వల్లను మన మెఱుంగుదుము. కుమారగిరి పత్యహీనుడు; భోగపరాయణుడు. రాజ్యపాలనయం దుదాసీనుఁడై నిరంతరము వేయ్యంగనల గోష్ఠియందు ఆటపాటులతోఁ

గాలము పుచ్చుచుండెను. ఇతనికి బధులు ఇతని బావ
యొ, మంత్రియొ, దండనాయకుడయిన వైన కాటయ
వేమారెడ్డియొ రాజ్యకార్యములను నిర్వహించుచు
వచ్చెను. ఇతని రాజధాని! మెచ్చి కుమారగిరి తన
రాజ్యమున వర్ధభాగమును బంచియుచ్చెనట. కుమారగిరికి
వీరాన్నపోతుఁ డను కుమారుఁ డుండెనని కొన్ని
కాననములవల్లఁ దెలియుచున్నది. అతఁడు తండ్రి సజీవుఁ
డైయుండఁగనే మృతివందిన స్తున్నది. కుమారగిరితో
ప్రొలయవేయని వంశము సమాప్తికొనెనటను. ఈవిషయ
ము లన్నియు విరపరిచియులే. వీరిఁగూర్చి విశేషించి
చర్చచేయవలసిన యవసరము లేదు.

(౪) కాటయవేమని వంశము:— ఇతని వంశ
మీ క్రింది కాననశ్లోకమున కర్ణింపఁబడినది.

“మ్రుతాకటయ ధూపతే భుజాభ్యుతో
నస్తా ప్రతాపాన్నలే;
పాత్రో మారమహీశ్వరస్య తనయః
మ్రుతాకటయోన్మీక విభోః
బామాతా ప్రభు రన్నపోతస్యతే
వేమక్షమాధీశ్వరో
యస్యాసీ త్కుమారగియభాధిపతిః
స్యాః పరి దైవతమ్ ”

ఇందు సూతవాంశ మేదియు లేదు. ఇంతకు
పూర్వము ప్రకటితములైన కాటయవేమని కాననముల
వల్ల నిది యందలకును విదితమైనదే. కుమారగిరి రెడ్డి
క్రీ. శ. ౧౪౦౨-3 వలకును జీవించియుండెను. తరు
వాత కాటయవేమారెడ్డి రాజమహేంద్రవర రాజ్యము
నకు ప్రభువాడెను. ఇతనికిఁ గుమారగిరి రెడ్డి యను
పుత్రుఁ డొకఁడు కలిగెను. ఈ యంశమే మన కానన
మంది క్రింది శ్లోకములందుండి వెల్పుఁబడియున్నది.

“వేమవిభు లాకట్యవా
వంగీకృతపర్యమంగళో జిహ్వాః
ప్రద్యుమ్నం శక్తిధరం
జయంతే మయతిస్త్వ మతం కుమారగిరిః.

బాతమాత్రేణ బాతోహ
సవనసవనంపాశ్వరః
అదిగభేశ్వరభ్యాతః
కుమారగిరిధూపతిః”

ఈ కుమారగిరిరెడ్డి క్రీ. శ. ౧౪౦౨-౩ సంవత్స
రమునఁ బుట్టెనని కాటయవేమారెడ్డిగారి పోత్తేకు
తామ్రకాననమువల్ల తెలియవచ్చుచున్నది. అందు
మొదటి శ్లోకమునం దిట్లున్నది:

“మ్రుతాకటంజపతి ర్మరూత్పలకా
శంఖారిభ్యద్రక్షకః
మ్రుతాకటవరపింపానామకపారి
ధైత్రాభివేష్ట(?)వదః
వామాంకధరమప్రతీతవిధనః
వద్యాననభో జగ
స్మాధ్యక్షమ్రామరాద్దిరెడ్డిజననా
భిష్ట జయ త్యయ్యుతః” 30

ఈ కుమారగిరిరెడ్డి తన మేనమామయగు మొదటి
కుమార గిరిరెడ్డియవతారముని కాటయవేమారెడ్డియొక్క
అహోవిలకిలాకాననమందు తిథింపఁబడియున్నది. 31
ఇందువల్ల మొదటి కుమారగిరిరెడ్డి నిర్మాణమైనవిమ్మట
కాటయవేమారెడ్డి కొక కుమారుఁడు కలిగెననియు, దన
ప్రభునందలి విశ్వాసముచే నాత్రునికి కుమారగిరి
యని నామకరణముచేసెననియు సూచా కలుగుచున్నది.
కాటయవేమని యనంతరము రెండవ కుమారగిరి రాజ్య
మునకు వచ్చెననియు, వతఁడు మృతినందఁగా, స్వామి
ద్రోహపరాయణులగు కున్నపాలు రాక్రమించుకొన్న
రాజ్యమును కాటయ వేమారెడ్డియొక్క బంధుడైన
దొడ్డయ్యలైనరేండ్రుడు సముద్ధరించి వేమారెడ్డియొక్క
కుమారుని ననితల్లి కొనఁగవలె.

“స్వామిద్రోహపరాయణ
కున్నపతిజలరాశిజలధినిమగ్నధరాం
దొడ్డయ్యలైనరేంద్రో
వారిరిన సోకయ్యకాశస్సమగ్ధురవాక.
దురితరహితధిరో
దొడ్డయ్యలైనదేహాహో

30. మొదటిమాన్యుస్క్రిప్ట్ 15-4-4 ఫ్రెబ్రువరీ

31. ARE 84 of 1915

భువ మరిజనకాగ్నిం

ధూయపా పౌత్య దోష్టా,

విమలగుణయోగోయాం

వేమధూపాత్యజాయా

మనవిమర సుధాయా

మన్నితల్యాం న్యధ త్త."

ఇందు చేర్చినచిహ్న స్యామిద్రోహపరాయణులైన కున్దపతు లెవ్వరో, వా రెట్లు రాజమహేంద్రవర రెడ్డిరాజ్యము వాక్రమించిరో, దొడ్డయ యల్ల వరేంద్రుఁ డెట్టి రాజ్యమును సమర్థులైనచో ఇందు వివరించిరెప్పటికి; కాని సమకాలికాంధ్రవాద్యయ మువల్లన, కాపనములవల్లను అప్పటి యాంధ్రదేశము లోని రాజకీయపరిస్థితులు కొంత తెలియవచ్చుచున్నవి. మొదట చేర్చినచిహ్న రాజమహేంద్రవర మ్యూనిసిపాలిటీయందుండిన అన్న దేవరేంద్రుని తామ్రకాపనము.³² ఇందు భక్తిరాజమహారుడును, వీరభద్రుని కండ్రియు నగు అన్న దేవరేంద్రుడు కాటయనేమని వంశస్థులను దనకు పాదాకాంతులైనవారిని సంరక్షించి 'కరణాగత భూపరబ్రహ్మగురు' నని ఖ్యాతి పంచనని చెప్పియున్నది.

"పాదాంబుజగుణకాటయనేమవంశః

కీర్త్యైకావత్యులతయా సమరక్షి యేన

సోఽయం విభాతి కరణాగత భూపరబ్ర

హ్మగురు జఘాయతి చోదకమలాన్న దేవః"³³

మఱియు దొడ్డయ అల్లాడరెడ్డి మార్గరంజణులగు వీరభద్రాన్న దేవుల నోడించినట్లు శ్రీవాళకిని చెప్పియున్నాఁడు :

82. ఇచ్చ దీ కాపన మచట లేదని వినికిడి. మహానుభావులు కాపనచోరు లెవ్వరో దీనిని హరించిరట. వీరు రహస్యముగ మరల దానిని యథాస్థానము జేర్చిరని వీరికి చారిత్రికపరిశోధకుల తరపున వాచేమోద్యులు.

83. ఎ.పి. ఇండికా. సం. ౨౬, పుట ౪౫.

84. భీమేశ్వరపురాణము, ౧-౬౨.

"భానుమకుల వీరభద్రాన్న దేవేంద్ర

గర్వసంరంభంబుఁ గట్టిపెట్టి

యదనకర్ణులకటక భూధవులతోడఁ

తెలిపివాటిందియేరించె రణరంగుమి"³⁴

కావున స్యామిద్రోహపరాయణులగు కున్దపతులు అన్న దేవరేంద్రుడును, వారని పుత్రుఁడగు వీరభద్రుఁడును నమట తెల్లము. వీరిని జయించియే యల్లాడరెడ్డి వీ రాక్రమించుకొనియుండిన రాజమహేంద్రవర రాజ్యమును గైవసముగావించుకొని కాటయనేమారెడ్డి పుత్రుఁడగు ననితల్లికి మరల స్యాధీనముగావించినది.

అన్న దేవరేంద్రుడును, నతని కుమారుడగు వీరభద్రుఁడును స్యామిద్రోహపరాయణులగు కున్దపతులంటిమిగదా. ఈయభిప్రాయము పరియైనచో వీరిరువురును మొదట కాటయనేమని యనుచరులైయుండి రరువారే నతనిపై గత్తిగట్టి యతని రాజ్యము వాక్రమించుకొని రను సిద్ధాంత మేర్పడుచున్నది. ఇదియే పరియని రిలఁచెదను. అట్లుగనెని ఈ యన్న దేవరేంద్ర దేవ్యుడు? అతనికిఁ గాటయనేమని జయించువంతటి శక్తి యెట్లు కలిగెను? అను విషయములు చర్చనీయములు. రాజమహేంద్రవర మ్యూనిసిపాలిటీ తామ్రకాపనమును బరిష్కరించి ప్రకటించు పందర్శమున నీ యన్న దేవుని పూర్వోత్తరములను పరిశోధించి ఎ.పి. గ్రాఫియా ఇండికా ౨౬-వ పంపుటమున ప్రకటించియున్నాను. దానినే ఇచట సంగ్రహపరచి చెప్పియున్నాను.

అన్న దేవుడు తెలుగుచోడఁడు; ఏలూర భీముని వంశజఁడు; చోడభక్తిరాజుకొమారుడు; భీమలింగ మనుజేశ్వరునికి ద్వైమాకురుఁడు. ఈ భీమలింగ మనుజేశ్వరుఁడు కొండవీటి నేలిన రెడ్డిరాజున అననేమకీర్తిపాలుని పుత్రుఁడ నుద్వాహముగావించుకొనెను. వీరికి వేటాంబయను నొక కుమారి కలిగెను; ఈమెను దొడ్డయ అల్లాడరెడ్డి పెండ్లాడెను. ఈ వివాహముల మూలమున చోళభీమలింగని కుటుంబమునకు రెడ్డిరాజులతోఁ జాట్టికము కుదిరినది. కావున రెడ్డిరాజులు భీమలింగని వక్షమువారలై యన్న దేవరేంద్రుని కరని కండ్రి రాష్ట్రమును జెందవలెరి; కావున

వరకు స్వదేశమున వదిలి రెడ్డిరాజులకు సహజశ్రుతులైన రాచకొండచెలమరాజుల శాశ్వతమున వారి యాస్థానమున నుండెను. కాని రెడ్డిరాజులు ప్రబలులై యుండుటచే చెలమవారి సహాయమువల్ల పితృమైన రాష్ట్రమును మరల వశపఱచుకొనుటకు పిలువగాకపోయెను. రాచకొండరాజులవలన దన కార్య మనుమల వడకపోవుటచే నచటినుండి గుల్బర్గకుఁబోయి బహమనీ నుల్తానుఁడగు ఫీరోజ్‌శాహా శాశ్వతమున కొంతకాల ముండెను. గుల్బర్గయందు గుండుకాలమునఁ గృష్ణాకటమన నుండు పగరుకోటపై విజయనగరరాయలకును, బహమనీనుల్తానులకు యుద్ధము పోవఁగఁగా నన్ను జేవుఁడు ఫీరోజ్‌శాహావక్షమునఁ బోరాడి జయము గొనెను.

ఇంతటనే రెడ్డిరాజ్యమున విప్లవము సంభవించెను. క్రీ. శ. ౧౬౦౩-వ సంవత్సరమున కొండపిటి ప్రభువు కుమారగిరి పరమవదింపెను. అతనికి పుత్రులు లేకపోవుటచే నతని సన్నిహితజ్ఞాతి పెదకోమటివేమ ధూపాలుఁడు రెడ్డిరాజ్యమున కధిపతి యాయెను; కాని కాటయవేముఁడు మొదటి కుమారగిరియనుశాసనము చొప్పున కృష్ణకవ్వతి ధూమి సంతయుఁ గలసింది పెదకోమటి వేముని యధికారమున కొప్పకొనక స్వతంత్రుడై రాజ్యపాలన నేయవారంభించెను. ఈ కారణమున రెడ్డిరాజ్యమున వంతకలహము పొలుమరింది రెండు స్వతంత్రసంస్థానములగ నీలెను. కృష్ణకు దక్షిణమున నుండిన రాష్ట్రమును కొండపిడు రాజధానిగ పెదకోమటివేమారెడ్డియు, నుత్తరమున నుండిన రాష్ట్రమును రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగఁ గాటయవేమారెడ్డియు పరిపాలించ వారంభించిరి. కాని పిరిందొయలకు పైరము దినదినపతనమానమగుచుచున్నట్లచేత యుద్ధమున కెదురుచూచుచుఁ దన ప్రయత్నములు నేయుచుండిరి. కాటయ వేమారెడ్డి విజయనగరమునకుఁ బోయి మొదటి దేవరాయల సహాయమును గోరి నను యము వచ్చినపుడు దండును బంపునట్లు ఏర్పాటు గావించుకొని స్వరాష్ట్రమునకు మరలివచ్చెను. పెదకోమటి వేమారెడ్డి రాయలు దన శత్రునితో నేరీధింపుటను దెలిసికొని యతనికిఁ బ్రతిపక్షియైన బహమనీ నుల్తానుని సహాయము నేడికొనెను. పెదకోమటి వేము

నికి సహాయము నేయకుండిన కాటయవేముఁడు జయించు ననియుఁ, దమ్ములమున నతని మిత్రుఁడను రాయలకుఁ దీరాంధ్రదేశమునఁ బలకుబడి హెచ్చుననియు, నట్లు హెచ్చినఁ దన రాజ్యమునకు శత్రుభయ మతిశయించుననియు నుత్తరిగి, ఫీరోజ్‌శాహా పెదకోమటి వేమునికిఁ దోడురా నంగీకరించెను. ఈపరిస్థితియందున్న దేవదోడఁడు బహమనీనుల్తానునికి కర మువయుక్తుఁడాయెను. అతని పితృమైన రాష్ట్రము నతనికిఁ దీసి యిచ్చు మిమచే నతనిచెంబు నైవ్యముతోఁగూడ బయలుపెడలి రాజమహేంద్రవరరాజ్యముపై దాడినట్టెను. ఈ పడి వెలింగి రాయలు గొప్ప నైవ్యమును కాటయ వేమునికిఁ దోడంపెను. పిరివి సహాయులుగఁగొని కాటయ వేముఁడు శత్రునైవ్యము వడ్డించుటకు ప్రయత్నించెను. కాని సాధ్యపడదాయెను. నుండుకొలను యుద్ధమునఁ బరాజయము నందెను. ఈ రణక్షేత్రముననో, అజ్ఞాతమైన మఱియొక శావుననో ఇతఁ డనువులఁ గోల్పోయెను. తరువాత నితని పుత్రుఁడు రెండవకుమారగిరి ప్రభువాయెను. కుమారగిరి బాలుఁడు. ఈముడుకుడుకులలో రాజ్యకార్యమును నడపుటకు శక్తిసామర్థ్యములు గలవాఁడుకాఁడు. కార్యధార మంతయు నల్పమై రెడ్డిపైఁ బడెను. ఇతఁడు పరాక్రమవంతుఁడే; కాని శత్రుబల మత్యంతాతిశయమైన దనుటచే నిర్వహించఁ జాలకపోయెను. కాటయవేమునికి యొత్తాసియై వచ్చిన రాయరాజున అత్తలి కడను, కారకవత్తియొద్దను రెండు పర్యాయము లోడిపోయెను. కుమారగిరియు నీయుద్ధముల మధ్య మృతినందెను. కాటయవేముని వంశస్థులన్ను చేస దోడనికిఁ బాదాకాంతులైన దీపట్టునకే. కాని జయ లక్ష్మి యన్న జేవునికిడ పిత్రముగ నిలవలేదు. రాయలు విజయనగరమునుండి మఱియొక నైవ్యము నంపి, గుల్బర్గ నైవ్యములు నడచు మాగ్గయున నుండు పానుగంటి కోటను స్వాధీనపఱచుకొనెను. ఇతఁ తీర దేశమున నిలచుట కేమకరము గాదని ఫీరోజ్‌శాహా ఇషదిరిగి స్వదేశమునకు పోయెను. తోడవచ్చిన గుల్బర్గ నుల్తాను తిరిగిపోయిన పిమ్మట జయించిన దేశముపై నధికారము సాగించి రక్షించుకొనవలసిన భారము అన్న జేవురిపైఁ బడెను; కాని దానికిఁ గావలసిన బలము గాని, సహాయసంపత్తిగాని యతనికి లేకపోయెను.

కావున నతఁ డల్లాడరెడ్డి పెరుగొనలేక యాడిపోయెను. అల్లాడరెడ్డి రాజమహేంద్రవర రాజ్యమును మరల సాధించి కాటయవేమారెడ్డి కుమారికియగు వనితల్లి కప్పగించెను. 35

(౫) అల్లాడరెడ్డివంశము:—అల్లాడరెడ్డి కాటయవేమారెడ్డికి బంధుడు.

“అథ వేమేశ్వరబంధు

విశాలపతి భువనప్రకృతగుణసింధుః

దోష్టయతిల్లవరేంద్రః

ప్రథితమహాపరుశ్శేరినిస్తంద్రః”

ఈబంధుత్వ మెట్టిదో నిర్ణయించి నెవ్వరుకుండగిన యాధారము లేవ్యయం లేవు. శేవలము చుట్టిరిక మొక్కటియే యల్లాడరెడ్డిరాజ్యపువరుద్ధారగదిక్కుకుఁ గారణము కాదు. బంధుత్వముతోఁగూడ స్వార్థము గలవనది. అనితల్లి నిక్కులేని కన్య. విత్తపాదరమరణముచే గొప్పరాజ్యమునకు వారైనది. అల్లాడరెడ్డికిఁ బుత్రులు కలరు. వారియం దొక్కని నామెకుఁబెండ్లి చేసిన రాజ్యమునకుఁ దానును, దన పుత్రులును నధిపతులగుదురు. కావున అల్లాడరెడ్డి పట్టుపట్టి శత్రుసంహారణ మొనర్చి యననకర్ణాటకకుఁబ్రాధవులతో సఖ్యమునెఱపి యనితల్లికి రాజ్యము సంపాదించియచ్చి, తన కుమారులలో పెండవవాడగు వీరభద్రారెడ్డి నామెకుఁ ధర్తను గావించెను. శేవనకు మాత్ర మనితల్లి రాజ్యమున కధిపతి. రాజ్యాధికారమంతయు వాస్తవముగ నామెధర్తయగు వీరభద్రారెడ్డిచేతను, దావయును పదివ్రతులను నగు వేమారెడ్డిచేతను నుండెను. ఈవిషయమును కీ. శీ. జయంతి రామయ్యగారు చక్కఁగఁ జెప్పించియున్నారు. దానిసూర్పి ఇట చర్చయనావశ్యము.

౬. కాసనకాలము:—ఈదానకాసనము అనితల్లి యిచ్చిన రెండుదానములను తెల్పుచున్నది: (౧) కకాబ్జము ౧౩౩౫-వ సంవత్సరము వైశాఖమున

35. ఎపి. గా. ఇండికా. సం. ౨౬, పుటలు ౧౪-౧౮.

86. ఎపి. ఇండికా. సం. ౧౩. పుటలు ౨౩౩-౨౪.

మార్కండేయేశ్వరసన్నిధియందు నురవిప్రతేత్రముల కరమును ద్యోతించెను.

“కాశీ కరయుగవిశ్వ

వైశాఖే మాసి భువ మన త్యనితల్లి

నురవిప్రతేత్రకరం

మార్కండేయేశ్వరసన్నిధౌ త్యక్తవతి.”

(౨) వైశాఖమునకు సరియైన శోభకృష్ణున మన గ్రామకృష్ణవీకాదశివాఁడు వైశాఖవక్రీరామేశ్వరసన్నిధియందు పరహితాచార్యుఁడను భిషగ్వర్యునకు కలువచేటు అను గ్రామమును దానముచేసెను.

“కాకాచే కరవేదరామేశ్వరభృ

త్సంశ్లేష్ట మథే శోభకృ

న్యవే. గ్రామకృష్ణవిష్ణుదివనీ

శ్రీకల్యచేటుంబుధం

గ్రామందత్తవతీసతీపరహితా

చార్యాఁయవైశాఖివ

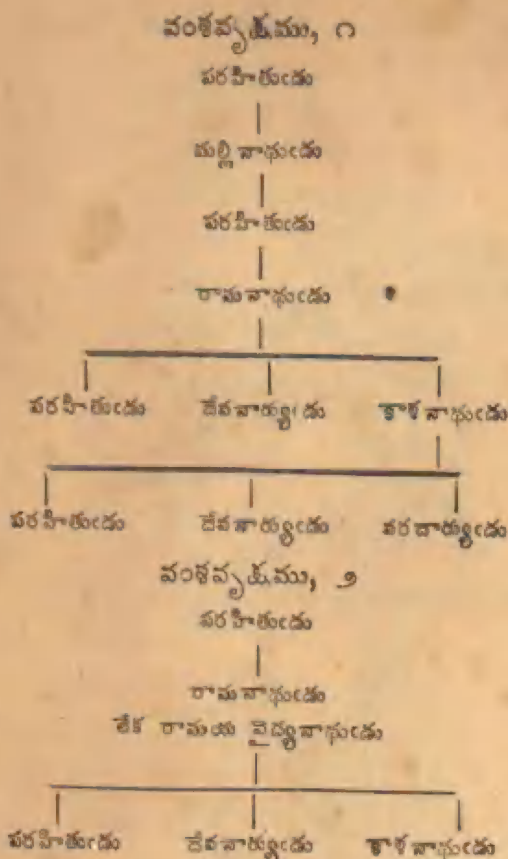
శ్రీరామేశ్వరసన్నిధౌపతిహిత

శ్రీరవ్యతల్యంధికా.”

కకాబ్జము ౧౩౩౫-వ సంవత్సరము క్రీ. శ. ౧౪౨౩-౪వకు సరిపోవుచున్నది.

2. ప్రతిగృహీత:—ప్రతిగృహీత పరహితాచార్యులని వైసఁజెప్పియున్నది. ఇతఁడు కాశీనాథుని పుత్రుఁడు. వీరిది వైద్యకుటుంబము. వీరి మూలపురుషుడైన పరహితఁడు ఒక సర్పమునకు నోట కల్యము గ్రుచ్చుకొని యుండఁగా నాకల్యము నూడ్చి దాని పుండును మామైనట్లు. కన్యాలమున నతనికి పరహితనామ మన్వర్థమాయెనట. మతీయు నాసర్పమువల్ల నభయముఁ బొంది సర్పదిక్కి జేయ వారంభించెనట. ఈపరహిత వంశమువా రాలు పురుషాధికరములవారు ప్రక్క పుటలోని మొదటి వంశవృక్షమున వర్ణింపఁబడియున్నారు.

ఆ కడపటి పరహితఁడే ప్రస్తుత కాసనోక్త దానమునకు ప్రతిగృహీత. పరహిత వంశమువారు క్రీ. శ. ౧౩౬౮వఁటి యొక్కలపూండి దానకాసనమునందు ప్రతిగృహీతలుగఁ చేర్కొనఁబడి యున్నారు.³⁶ అందు వర్ణింపఁబడిన వంశము ప్రక్క పుటలోని పెండవ వంశవృక్షమున వివరించినాను.

కలువచేటుకాసన ప్రతిగృహీత యగు పరహితుని తండ్రి యగు కాళ వాగుఁడే యిక్కలపూండి కాసనప్రతిగృహీతయగు కాళ వాగుఁడు, ఇద్దరి యన్నల పేర్లును, తండ్రితాతల పేర్లును ఇంచుకంతయైనను వ్యత్యాసము లేక పరిపూర్ణయన్నది. ఈ ప్రఖ్యాత వైద్యకుటుంబమువారు కోర్కొండి నాయకులకొలయు నుండి రాజమహేంద్రవర రెడ్డికాలము వలకును వైద్య విద్యచే లోకమునకు హితమాచరించుచు రాజాదరణకు పాత్రులై యుండిరి.

87. ఆ. సా. ప. పుత్రిక. పం. ౨ పుట ౧౦౩.

88. ఎ.సి. ఇండికా. పం. ౧౩ పుట ౨౪౧.

89. " " పుట ౨౪౦.

౮. ప్లనిర్గయము: — ఈ కాసనోక్త కాస గ్రామము కలువచేటు. ఇది రెడ్డిరాజ్యమునం దేయాల నుండెనో నిర్ణయించుటకుఁ దగిన యాధారము లిం దేవియుఁ గానరావు. గ్రామావధు లష్టదిశల నిర్మి యున్నను మా ద్దత్తుల శ్రీశీతీపుంఠలు దప్ప తక్కిన వన్నియు పాదావ్యయ లగు పుంఠలే. కాని శ్రీజయంతి రామయ్యగారు “దత్త గ్రామము కృష్ణ బెల్లా తలుకు తాయాకొలో నిడదవోలవకు పరపాయన నున్న కలువ చెర్ల యిది తోచుచున్నది. దీనిదగ్గఱ మోర్త, పేకేరు (కాసనములో మోర్త, పేకేరు) అను గ్రామములు గలవు” అని వ్రాసియున్నాడు.³⁷ వీరి నిర్ధారణను అంగీ కరించవచ్చును. “శ్రీకైలరామేశ్వరమని యాలయ పెద్దియొ తెలియకున్నది” అని వ్రాసిరి. అల్లయవేముని వేమవర గ్రామదానకాసనమునం దతని తండ్రియగు నల్లాడరెడ్డి పెదకోమటివేమారెడ్డిని ‘రామేశ్వరము’కడ యుద్ధమున నోడించినట్లు చెప్పియున్నది:

“జిత్వావల్పవికల్పకల్పితబలం

తం చాల్పభానం రణే

విశ్రీకృత్య పమాగతం గజవతిం

కర్ణాలభూపంచ తం

వాత్వా కోమటివేమవైద్యనికరం

ధూయోఽసి రామేశ్వరే

ప్రాజ్యం రాజమహేంద్రరాజ్య మకరో

దల్లాడధూమిశ్వరః”³⁸

ఇందు పేర్కొనబడిన రామేశ్వరము నోరా వరిబెల్లాలో నున్నదని డాక్టర్ కార్నెట్ గారు వ్రాసి యున్నాడు.³⁹ ఈ రామేశ్వరమును, గలువచేటుకాస నములోని శ్రీకైలరామేశ్వరమును నొక్కస్థలమనియే తలచుచున్నాను. ఇది సరియైనలో నీ శ్రీకైలరామేశ్వరము నోదావరిబెల్లాయం దున్నదని చెప్పవలయును.

నవ్వినవానికి కివకివలు - కనికరములేనివాని కంట్లో కారపువాడి

ఈర్ష్యకులవానికేమి

స్నేహింపనేనివానికి ముసలి పాము

కుటిలునకు గంపలు

కోపి నైతి మోదమందు మూట - తలకెట్టి రాజురావు.

పోట్ల గొడ్డు

[కావ్యం]

● 'జమదగ్ని' ●

క్రికెట్టాపుపాలు తియ్యడం బ్రహ్మాండమై పోతోంది రోజురోజుకూ. మనిషిని దగ్గరకు రానివ్వదు. వాడి సూదుల్లాంటి గిన్ని కొమ్ములు జాడించి కుమ్ముతూ ఉంటుంది. పదిగజాల దూరంలో ఎవరు మసిలినా పసి పట్టిన పాములా బుస్సునుంటుంది. వెనక కాళ్లు ఎడంగా పెట్టి, బందం వెయ్యనియ్యదు పరికరా, ఎంతో జాగ్రత్తపడి కట్టి పుచ్చుకుని దగ్గరకు వెళ్లినా సరే గాడిదతన్నులు తన్నుతుంది. ఒక మానెడు చిట్టు పోసిన బుట్ట ముందట పెట్టి, ఆటడుగుల బాణాకట్ట చేత్తో పుచ్చుకుని ముందొకరు నిల్చున్న తరువార నాడాలువేసే ఎడ్లకు కొమ్ములకు తాడిసి దూరంగా నిల్చుని నడుంచుట్టూ తాడువేసే పద్ధతిప్రకారం బందం వెయ్యవలసి ఉంటుంది. అప్పటికైనా తోకకు మాత్రం తాడు చుట్టనివ్వదు. పాలు తాగుతున్న చూడ నివారకు లాగితే చిట్టుబుట్టలో మూతి అట్లాగే వుంచి గిరిగిరా తిరుగుతుంది. అట్లా తిరగకుండా వెనకంకొకరు కట్టి పుచ్చుకు నిలబడాలి. ఇంకా కష్టపడి చెంబు పుచ్చుకొని పొదుగుదగ్గల కూర్చుంటే మూత్రసిక్తమైన పుచ్చంతో వీపు చిట్లగొట్టుతుంది. ఇన్నిటికీ నహించి మొండితనంతో ఎవరైనా పాలు తియ్యబోయి రెండు చేతులూ పొదుగుమీద పెట్టారా వెనకకాళ్లు రెండూ ఎత్తి పడిసిం దన్నమాట.

అందుచేత ఆ ఆవుపాలు తియ్యడానికాయితో అందజీ భయమే - ఒక్క బనవ మృకు తప్ప. ఆవిడంటే ఇంట్లో అందజీకూడా భయమే. నోరుగల మనిషుడంచేత ఇంట్లో వాళ్లకేకాక ఇరుగుపొరుగు వాళ్లకుకూడా భయమే. అయినప్పటికీ ఆవిడ చాలా మంచి దవడంచేత యావస్థుండికీ ఆవిడమీద గౌరవంకూడా ఉన్నది. ఆవిడాయితీ యజమాని గోపాలాని కన్నగారి భార్య. భర్త చనిపోయిన దగ్గలనుంచీ తనకు సంతానం లేనందువల్లా, వీల్లిద్దటూ ఆవిడకు మేనల్ల బిడ్డలే అయినందువల్లా ఆవిడ ముడిదినీ, అతని సంసారాన్నీ కనిపెట్టుకుని అతనిదగ్గతే ఉన్నది.

ఆవిడకైనా ఆ ఆవు స్వాధీనమయ్యేది కాదుగాని తప్పదుకాబట్టి ఆ ఆవు వారింట్లో ప్రవేశించినదగ్గలనుంచీ దాన్ని నయానా భయానా ఆమె లోబటచుకున్నది. ముడిదినొకడుకుల్లో పెద్దవాడు రాముడూ, చిన్నవాడు కృష్ణుడూ ముందూ వెనకా నిల్చుని తోడుపడగా ఆవిడ ఆ ఆవుపాలు తియ్యడపు యజ్ఞం చేస్తూఉంటుంది. పూటకు రెండు శేర్లకు తక్కువ కాకుండా పాలు ఇస్తూవుండడంవల్ల ఇంకా కష్టమూ పడవలసివస్తోంది. ఇంటిముందు ఆవును కట్టేసుకోడం మంచిది గదా అనీ, ఏదో కాసిని పాలు ఇవ్వకపోతుందా అనీ ఇదివట కెన్నిమాట్లు తంటాలు

కడ్డ పాపుశేరుకంటే ఎక్కువ పాలిచ్చే ఆవు దొరకనేలేదు. ఇదేదో దొరికిందికదా అనుకుంటే పోట్లగొడ్డయి ప్రాణాలు తోడేస్తోంది. ఇల్లు తడుముకోకుండా గడిచిపోయేటట్లు పొగిస్తూ ఉండడంచేత దీన్ని అమ్మివేయడానికి గోపాలంభాగ్య, ఈవిడకూడా సుతరామూ ఇష్టపడడం లేదు.

2

పెద్దల్లి ఇంట్లో లేకపోవడంవల్ల పాలు తియ్యడానికి పిల్ల లిద్దరూ పూనుకున్నారు. మొదటిరోజు ఇద్దరూ పిల్లల నహాయంతో ఒదివెగారి వనుకరించి గోపాలం తంటాలు పడ్డాడుకాని పాపుశేరుపాలు తీసేటప్పటికి తారలు దిగివచ్చారు. రెండోరోజు పెద్దవాడు తండ్రిని ముందు నుంచోమని తాను శేరుపాలు తీసి తండ్రికంటే గొప్పవాణ్నినని పించుకున్నాడుకాని ఆ అదరగండపాపు వెనక నుంచున్న కృష్ణుణ్ణి క్రిందపడేసి కాలు తొక్కి బాటనవేలిగోరు లేవగొట్టింది. మూడోరోజు “నే నీ ఆవుతో వేగలేదు. తీస్తే తీసుకోండి, లేకపోతే మానెయ్యండి”ని గోపాలం ఇంట్లో లేకుండా వెల్లిపోయాడు. కృష్ణుడు కాలు మోపుచేసి లేవలేక పడుకున్నాడు. ఇక అధ్వర్యం అంతా రాముడి మీద పడింది. వాడికి శుశుమాగుగానే వుండి కాని ముగ్గురుకి లొంగని ఆవుతో వాడొక్కడూ ఏం తంటాలుపడగలడు? అయినా వాడు ఊరుకో దలచుకోలేదు. ఎక్కింటి సుబ్బయ్యనూ, వెంకమ్మనూ కేకేసుకొచ్చాడు. వెంకమ్మను పాలచెంబు తీసుకోమన్నాడు. సుబ్బయ్యను వెనక నుంచోమన్నాడు. తాను బాగాజ్జి తీసుకుని ముందు నుంచున్నాడు. రుక్మిణమ్మ గుమ్మందగ్గల కూర్చోని కొడుకు

దైర్యానికి, సాహసానికి మెచ్చుకుని లోలోపల సంతోషిస్తోంది. బసవమ్మ స్నానానికిని చెలువుకు వెల్లింది. ఆవిడ వచ్చేదాకా ఉండడని తల్లి చెప్తున్నా రాముడు వినిపించుకోలేదు. ఆవిడ భయపడుతూనేవుంది. బందం వేశారు; చిట్టుబుట్ట ముందు పెట్టారు. వెంకమ్మ పొడుగు కడిగింది; రెండుమూడు ధారలు లాగింది. ఆవేమీ అనలేదు. చక్కగా పాలు తియ్యనిస్తోంది. రోజూ వెంకమ్మచేత తీయిస్తే బాగుంటుందనుకున్నాడు రాముడు. సుబ్బయ్య రాముడివంక చూసి తాను రావడంవల్ల ఆ వింత సాధువైం దన్నట్లుగా చిలువవునవుతున్నాడు. వెంకమ్మ తన ధోరణిని తాను పాలుతీస్తోంది. రాముడు చాలా జాగ్రత్తగా ఆ వెక్కడ కాలు కదుపుతుందో అని దాని కాళ్లవంకే చూస్తున్నాడు. ఇంతలో దూరంగా కట్టిన దూడ తల్లికోసం ఎగిరి దూకింది. ఆ వొక్కపారిగా రెండుకొమ్ములూ ఎత్తి రాముడి పొట్టలో గుచ్చి ఎత్తింది. వెంకమ్మ పాలచెంబుతో వెనక్కి పడింది. ఆమెను లేవదియ్యబోయిన సుబ్బయ్యను ఆవు కాలు బాడించి తన్నింది. అంతా ఒక్కమాటు గొల్లుమన్నారు. కుంటుకుంటూ కృష్ణుడు లేచివచ్చాడు. రుక్మిణమ్మ పరుగెత్తుకుని వచ్చి క్రిందపడడంవల్ల తలకు దెబ్బతగిలిన రాముణ్ణి లేవదీసింది. సుబ్బయ్య, వెంకమ్మ వాళ్లంతటా వాళ్లే నెమ్మదిగా లేచారు. ఆవు పలుపు తెంపుకుని దొడ్డంతా గంతులేసింది. కుంటికారి కృష్ణుడు బాగాజ్జి తీసుకుని ఆవును నాలుగుతి కాడు. అది మొదట్లో మీదికి వచ్చిందికాని గట్టిదెబ్బ తగిలేటప్పటికి జంకి దూడదగ్గరకు పోయి నుంచుంది. దూడ తల్లి పాలు స్వేచ్ఛ

గా తాగింది. వెంకమ్మా, సుబ్బయ్య నమ్మదిగా ఇంటిదారి పట్టారు. రుక్మిణమ్మా, కృష్ణుడూ రాముణ్ణి లేవదీసి ఇంట్లోకి తీసుకుపోయి తలకు కట్టుకట్టారు. మంచం మీద పడుకోబెట్టి పొట్ట తోమారు. నిన్న కొడుకులిద్దరూ కష్టపడి తీసిన పాల పెరుగు చిలికి తియ్యటి మజ్జిగ గొంతులో పోసింది రుక్మిణమ్మ. అప్పటికి కాస్త స్వస్థత చిక్కి రాముడు కళ్లు మూసుకున్నాడు. కృష్ణుడు విసురుతూ పక్కన కూర్చున్నాడు. ఇంకేం చెయ్యడానికి తోచక మంచంపక్కన దిగాలు పడి కూర్చుని రాముడివంక చూస్తూ భావి గరి ఆలోచిస్తోంది రుక్మిణమ్మ.

ఈ సమయంలో గోపాలం ఇంటికి చక్కా వచ్చాడు. వచ్చి రావడంతోనే మంచంమీద పడుకుని పున్న రాముణ్ణి చూచాడు. “ఇదంతా ఆవు ఆగడమేనా?” అని ఒక ఆంకె వేశాడు. కృష్ణుడు నమ్మదిగా జరిగిం దంతా చెప్పాడు. గోపాలానికి దేహ మంతా శరీరమైంది. కోపంతో శివమైతి వొళ్లు తెలియలేదు. నోటికొచ్చినట్లు వాగడం మొదలుపెట్టాడు. “మీకు చేతకాక పోతే మిమ్మ ల్నెవరు తియ్యమన్నారు? నిన్న నువ్వు కాలు విరగగొట్టుకున్నావా? ఇవ్వాలి ఏడు తల చగలగొట్టుకున్నావా? ఇలా అయితే ఇక యింట్లో ఊమంగా ఉండడ మెట్లా? అయినా మిమ్మల్ని నిలాధి మేమిటి? దీనికంతకూ ఆ పాడుముండ కారణం. దాని మూలాన ఇంత వచ్చింది! ఈ దిక్కుమా లిన గొడ్డు మన కెందుకు, అమ్మివేద్దా మంటే వివదు. ఆ దెన్నాళ్లకూ లొంగ దాయె! ఏం చెయ్యాలి తోచడం లేదు” అంటూ విటుచుకు పడ్డాడు. రుక్మిణమ్మ నోరె

త్తలేదు. పిల్ల లిద్దరూ కుక్కిన పేలల్లే నోరు మూసుకు కూర్చున్నారు.

పది కావస్తోంది. తండ్రి ధూంధూలు తగ్గలేదు. గొడ్డకాపరివాడు ఆవును తోలుకు పోయాడు. దూడ గడ్డికోసం అరిచింది. ఆ వంక పెట్టుకుని కృష్ణుడు లేచి దానికి గడ్డి వేసి దొడ్లోనించి వంటింట్లోకి పోయి తల్లి దగ్గట కూర్చున్నాడు. చుట్టపొగతోపాలు అప్పడప్పుడు కోపం వెలిబుచ్చుతూ వీధి వసారాలో కూర్చున్నాడు గోపాలం. రుక్మిణమ్మ వంట పూర్తిచేసింది. కృష్ణుణ్ణి పోయి తండ్రిని పిల్చుకురమ్మన్నది. వాడు వెళ్లి గోడపక్కన నిలబడి తొంగి తొంగి చూస్తూ నమ్మదిగా పిల్చాడు. గోపాలం వినిపించుకు న్నాడు కాని ఏమిటేమిటో కసిరాడు. వాడు భయపడి లోపలికి వెళ్లిపోయాడు.

రుక్మిణమ్మ రాముడిచేత అన్నం తినిపించింది. కృష్ణుడి కన్నం పెట్టి తాను కూర్చున్నది. గోపాల మన్నానికి లేవలేదు. ఇంత లో స్నానానికిని చెటువుకు వెళ్లిన బనవమ్మ ఇంటికి చేరుకున్నది. ఆవిణ్ణి వీధి ఉమ్మంలో ఉండగానే గోపాలం చూచి లోపలికివెళ్లాడు. అతన్ని చూచి రుక్మిణమ్మ త్వరత్వరగా విస్తరిలో అన్నం పెట్టింది. అన్నం మునివేళ్లతో కలుపుకుని చికాకుగా తింటున్నాడు గోపాలం. అంత చికా కెంది కన్నట్లుగా సాధిస్తాయంగా అనివంక చూసింది రుక్మిణమ్మ. “ఏమి టీ కూర! నీ శ్రాద్ధంలా గుంది” అన్నాడు గోపాలం. దా న్నవతలికి తోసేశాడు. “మజ్జిగ పోయ్యి” అంటూ కసిరాడు. పాలు తియ్యకపోవడంవల్ల రెండురోజులబట్టి నీళ్లమజ్జిగే పోసుకుంటున్నారు. ఇవ్వాలి ఆ మజ్జిగ నీళ్లెక్కువయి నలుపుతిరిగాయి. అనిల్లే

నోరు మెదపకుండా చిక్కుచిక్కుమంటూనే పోసిం దాయల్లాలు. “ఏమి టీమజ్జగ! ఈ ఆవు నమ్మేస్తాను, పాలూ లేవు పాదూ లేదు. ఎందు కొచ్చింది తద్దినం” అంటూ విసుగుతూ అన్నం తోనేస్తూ అన్నాడు గోపాలం. రుక్మిణమ్మ ఊరుకోలేకపోయింది. “ఆ అన్నం అట్లా తోనేస్తూ రెండుకు? ఇవాళనలు మీరు ఏమీ తినలేదు, నామాట విని ఆకాస్తా తినండి. ఆవు నమ్మకంమాట తర్వాత చూద్దా”మంటూ ఆవిడ బతిమాలింది. గోపాలంభోరణి తగ్గనేలేదు. “తర్వాత చూద్దా మేమిటి? ఇట్లా అనే కుజ్జాళ్ల నిద్దర్నీ మూలపడేశావు! ఇదంతా సీమూలానే వచ్చింది. ఛీ! నీ మొహం చూడ కూడదు.” అని అరవడం మొదలుపెట్టాడు. ఆవిడ కిట్లాంటి మాట లలవాటే! అయినా ఆవి డెన్నడూ నమాధానం చెప్పదు. ఎందు చేతో ఇవాళ ఊరుకోలేకపోయింది. కొంచెం తీవ్రంగానే “అమ్ముతా నమ్ముతా నంటారు. అమ్మి ఎవర్ని ఉద్ధరిస్తారు! ఇన్నాళ్లూ ఆవులేక ఎన్ని పాట్లు పడిందీ తెలియదా! నా కెందుకొచ్చింది మధ్య! మీరూ మీరూ ఏం చేసుకుంటే నాకే?” అని ఆవిడ మనసులో ఉన్నదన్నట్లు అనేసింది. గోపాలం ఛత్రుమని కోపం వచ్చి అన్నం తింటున్నవాడు తింటున్నట్లే లేచి అంటచేత్తోనే భార్య చెంపమీద చెల్లెన కొట్టి చకచకా బైటపడ్డాడు. ఒక్క నిమిషమైనా ఇంట్లో ఉండకుండా చొక్కా వేసుకుని ఊల్లోకి వెళ్లి పోయాడు.

వీధిలో కూర్చున్న బసవమ్మకు జరిగిన సంగతులన్నీ తెలిశాయి. పోయిన భర్తను జ్ఞాపకం తెచ్చుకుని కానేపు దుఃఖించింది.

గోపాలం అన్నగారు ఇలాంటి విషయాల్లో ఇతని కంటే మెఱుగే! కళ్లు తుడుచుకుంటూ ‘చెల్లీ’ అని రుక్మిణమ్మను జాలిగా కేకేసింది. ఆ కేక విని రుక్మిణమ్మ పలుకుకొంగుతో ముఖం తుడుచుకొని విస్తరిలో అన్నం పెట్టి పట్టుకువచ్చి అరుగుమీద పెట్టింది. ఆవిగేసి చూసి బసవమ్మ “అదేమిటే! ఏచ్చితల్లీ! ఏడవకు. ఏడిస్తే ప్రయోజన మేమిటి? ఇవాళ క్రొత్తగనకనా! ఎప్పుడూ ఉన్నదానికి ఎన్నాళ్లని ఏడుస్తాము? ఎల్లాగో అల్లాగు సాదు చేసుకోవాలిగాని” అంటూ ఓదార్చింది. రుక్మిణమ్మ ఎదురుగుండా కూర్చుని ఉన్నదన్నట్లు వెక్కి-వెక్కి ఏడుస్తూ చెప్పకుంటూ ఉండగా బసవమ్మ అన్నం తింటూ “ఇక ఏడు మానెయ్యి చెల్లీ! ఈ తాటాకుమంట గోపాలకేం! మఱిదికి నే బుద్ధిచెప్తా నుండు” అంటూ ఆవిడకు ధైర్యం చెప్పి తాను భోజనం ముగించింది.

రెండైంది. మూడుగూడా అయింది. నాలుగు కావస్తోంది. గోపాలం ఇంటికి రాలేదు. రుక్మిణమ్మకు ఏమీ తోచలేదు. లోపల్లోపల భర్త యింటికి రాకపోతాడేమోనని అధైర్యం తోచింది. మళ్లీ తానే నమాధానం చెప్పకున్నది. తల దిమ్మెక్కి బెల్లంకొట్టిన రాయిలా ఒకమూల కూలబడింది. రాముడు గాయం బాధపెట్టి నిద్ర పట్టక పట్టక పట్టి నిద్రపోయాడు. కృష్ణుడెక్కడకో అటూ ఇటూ తిరగడానికి వెళ్లాడు. బసవమ్మకూడా కూర్చునికూర్చుని విసిగెత్తింది. చుట్టూపక్కల ఎవరింట్లోనైనా ఉన్నాడేమో అతనికి తెలియకుండా చూద్దా మనుకున్నది. కాని చిన్నవాడా చిరకవాడా అతనే వస్తాడు లే అని మళ్లీ అనుకున్నది.

ఇంతలో పొరుగింటి పెంకమ్మ కేకేస్తే రుక్మిణిని దైర్యంగా ఉండమని చెప్పి తా నక్కడికి వెళ్ళింది.

3

సాయంత్రం ఐదుగంటలవేళ గోపాలం ఆవుల్లో మోతుబరిలైతు నాగభూషణన్న, అతని పాలేర్ని పెంటపెట్టుకొని ఇంటికి చక్క వచ్చాడు. వస్తూనే ఉత్తరీయం వొంకెను వేసి, “పాతికరూపాయ లిచ్చేసి ఆవును తోలుకెళ్ల వోయ్ నాగభూషణం” అని అన్నాడు. “పట్టి పోట్లగొడ్డని మీరే చెప్తున్నారు కదండీ! పదిహేనురూపాయ లిచ్చేస్తాను తోలిపెట్టండి. పాల ఆశ లేనేలేదుకదా” అన్నాడు నాగభూషణం. “ఆశ లేకపోవడం ఏమిటి? పూటకు రెండుశేళ్లు ఇస్తుంది. చేత కాక మే మిబ్బందిపడుతున్నాంగాని, నీ కేం, మహారాజలా తీసుకోవచ్చు. అయినా దాన్ని మూడేళ్లకింద ముప్పయిరూపాయలకు కొన్నాను. యాతన పడలేక, ఇన్నాళ్లు అనుభవించాంగదా పోసలే అని అయిదురూపాయల నష్టాని కమ్మతున్నాను. అస లావు మంచి పుటక గల గొడ్డు. తొలిక పెయ్య దూడను పెట్టిందికాని రెండోయీతకు కోడె దూడను పెట్టుంది. ముప్పై యిచ్చినా నీకు దండగ లేదు. పాతికా యిచ్చేయ్య” మంటున్నాడు గోపాలం.

నాగభూషణం రెండు పదిరూపాయల నోట్లూ, ఒక ఐదురూపాయల నోటూ తీసి అరుగుమీద పెట్టా “నరే! అట్లాగే కాని వ్వండి” అని గోపాలంతో అని, “ఒరేయ్! పెంటాయ్! ఆవుమెళ్లో పలుపు పెట్టరా” అని పాలేర్ని కేకేశాడు. వా దావుదగ్గటకు వెళ్లాడుకాని అది మెడమీద చెయ్యి వెయ్య

నివ్వడంలేదు. తల తెగ విసురుతోంది. వామిలో గడ్డి లాగి దానిముందు వేశాడు. లొంగదీసుకోదాని కెంత ప్రయత్నం చేసినా అది లొంగడంలేదు.

ఇంతలో రుక్మిణమ్మ ఇంట్లోనుంచి బైటికి వచ్చింది. గోపాల మునిగి చూసి “ఆవును అమ్మేశాను. అది వాళ్లకు లొంగడం లేదు. దాని మెళ్లో పలుపు పెట్టి వాళ్ల చేతి కియ్యి. తోలు కెట్టారు” అని అన్నాడు.

దీని కావిడ “నాకు మాత్రం లొంగుతుందా ఏమిటి? అక్కయ్యను కేకేస్తా నుండండి. అయినా పాతికరూపాయ లేమిటండీ! ఇప్పుడది వందరూపాయలకు తక్కువ కాదు” అని మెల్లిగా అని బనవమ్మను కేకెయ్యడానికి ఏధివైపుకు వెళ్లబోయింది.

అంతలో ఆవిడా వచ్చింది. ఆవిడ పెంకమ్మ ఇంట్లో కూర్చుని ఇదంతా ఆలకిస్తూనే ఉండి. వచ్చిరావడంతోనే ఆవిడ నాగభూషణాన్ని చూసింది. “ఏమోయ్! నాగభూషణం! ఆవును తోలుకెళ్లడానికేగాని వైకం పాతికే తెచ్చావా, ఎక్కువ తెచ్చావా? పాతికాపరకా వుంటే ఇట్లా యియ్యి, ఇంకో పోట్ల గొడ్డునిగూడా నీ కిస్తాను. తోలుకుపోదువుగాని” అని అన్నది.

నాగభూషణం ఆశ్చర్యపడిపోయాడు. అతని కేమీ అర్థంకాలేదు. తెల్లబోయి చూడ్డం మొదలుపెట్టాడు. అంతలో బనవమ్మ “ఏం, అట్లా చూస్తావేం? దగ్గట లేకపోతే ఇంటికి పోయి పంపిద్దుగానిలే. దాన్ని గూడా తోలుకుపో” అని గోపాలంవంక చూపింది. తోటకూరకాడల్లే గోపాలం తల వేలాడేశాడు. నాగభూషణానికి బనవమ్మరొద్రం చూసి

కాళ్లు చేతులూ వణకడం మొదలుపెట్టాయి. “ఇంకా చూస్తావేమిటోయ్, వండరూపాయ లావును పాతికరూపాయలకు కొట్టుకుపోదా మని చూశావుగా! ఇదీ చాకబేరమే” అని అంటూండగానే నాగభూషణం అరుగుమీది నోట్లు తీసుకుని కేబులో వేసుకుని వెనక్కి తిరిగైనా చూడకుండా కాలుగాలిన పిల్లిలాయంటిదారి పట్టాడు.

బనవమ్మ ఆతనివెంబడి నడుస్తూ “డబ్బు వుంటే సరేనా! మర్నాడు విన్నవాళ్లేమంటారోనన్న జంకుండాలో” అని అంటూ ఆతన్ని సాగనంపి వీధితలుపు వేసి వచ్చి “గోపాలం! ఈపద్ధతిప్రవర్తన నాకేమీ సచ్చలేదు.

కాస్తకూ కూస్తకూ అంతంత గోపాలు రావడం ఏమిటి? మాట్లాడితే ఆవు నమ్ముతానంటావ్. ఏమన్నా అంటే ఇద్దరూ పిల్లల తల్లిని దాన్నిగూడా చెయ్యిచేసుకుంటావు. అసలు పశువుల కున్నంత బుద్ధి మనుష్యుల కంటే ప్రపంచం ఇదివఱకే బాగుపడింది. పాపం! అది ఎన్నమా ఆడవాళ్లను పొడవనే పొడవదు. దాని పూచీ నాది. ఇకనుంచీ నువ్వు దాని ఊ పెత్తనోకు” అంటూ పెట్టాలిసిన నాలుగూ ఒదినెగారి హోదాలో పెట్టగింది.

గోపాలం తల వంచుకొని అట్లాగే కూర్చుండిపోయాడు.

ఆచార్యరాయ్

= శ్రీ శామాండూరు శతకోపాచార్యులు =

మొన్న కాసు గిడ-వ లేదీ సాయంకాలము ప్రభులచంద్రరాయి ఆ స్తమయముతో భారతమాత పుర్రరత్నములలో నొకని గోల్పోయి నది. ఆ మహనీయుని జీవిత మతి విచిత్రము, విశిష్టము, ఆద్యుతము వైచిది. విఖ్యాత వైఖానికుడు, అవిష్కర్త, విద్వాంసుడు, మహామేధావి, అగ్రకాస్త్రజ్ఞుడు అనియేకాక, గొప్ప తేజభక్తుడు, పద్మీయ విర్యాత, విప్రుడు, సిగ్రహంతుడు, సాముడు, త్యాగి, చార, విశాలహృదయుడు నగు లోకమేనుపరుడగుటచే ఈ మహామహాని జీవితపుత్రాంతము తెల్లరకు స్మరణీయములు.

మహా ప్రతిభాకాలకను మోతీలాలు ప్రేమా, రవీంద్రనాథ ఠాకూర్ మున్నగు మహనీయులు జనించిన గిడగి-వ సంవత్సరములో ఆగష్టు ౨వ లేదీని, ఇప్పటి ఖుల్నా జిల్లాలోని రహూరీ అను కుగ్రామమున ప్రభులచంద్ర రాయి జనించెను. వీరిది ప్రసిద్ధ పండిత కుటుంబము. తండ్రి హరిశ్చంద్రరాయ్ గొప్ప విద్వాంసుడు; కృష్ణగర్ కాశీలో ఆంగ్ల విద్య నభ్యసించుటే కాక, ఆరవీ పాఠశాలలోను ప్రవీణుడై, విద్యార్థోపదేశం వహించి గర్వించుటచే; స్వగ్రామమున గాక పాఠశాలను స్థాపించి వదులుచుండెను. ఆ పాఠశాలలోనే ప్రభులచంద్రుడు మొదట చదువు చేర్చుకొని, పిమ్మట కలకత్తాలో షేర్ మోహన్ స్కూలు, ఆల్ఫ్రెడ్ కాశీలోను, తరువాత అక్కడే ప్రెసిడెన్సీ కాశీలోను ఉన్నత విద్య నభ్యసించెను. అప్పటికే దేశము బాంగ్ల విద్యకు తగు ప్రచారము లేదు. కుమారుని విద్యావంశిని, వైఖానిక ప్రవృత్తిని కనిపెట్టి, తండ్రి పూర్తిగా ప్రోత్సహించి విదేశ యాత్రకును పంపిరించెను. ఇరువది యొకటవయేట మేధావి యగు ప్రభులచంద్రుడు 'గిర్మిస్ట్ర స్కూలర్ షిప్' అను పేరనమును బొంది బ్రిటిషుదేశమున కేగి, స్కూల్టుడు

రాజధాని యగు ఎడింబరోలోని విశ్వవిద్యాలయము లో చేరి, రసాయన శాస్త్రముందు గొప్ప ప్రావీణ్యము సంపాదించెను. ఆరేండ్లు దీక్షతో వైఖానికుల పరిశోధనల పద్ధతులను పరిశీలించి గ్రహించెను. సహజమగు ప్రతిభను విజ్ఞానాభిరుచియు, దీక్షయు సహాయపడెను. ప్రభులచంద్రుని కచ్చట గొప్ప విద్వాంసుడనియే కాక, స్వంత్ర పరిశోధకు డని ప్రఖ్యాతి వచ్చెను. ౧౮౮౭-వ సం॥లో చాల కష్టసాధ్యమగు "డాక్టర్ ఆఫ్ నైస్సు" డిగ్రీ లభించెను.

కుశాగ్రబుద్ధి యగు డాక్టరు రాయి స్వదేశమునకు మరలి వచ్చినంతవే, కలకత్తా ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో షిప్టీ ప్రొఫెసరుగ (రసాయనాచార్యుడుగ) నియమితుడై ౧౯౧౬ వర కాపదనియంతే ప్రకృతి శాస్త్రోధ్యమముగ నుండెను. రసాయనశాస్త్రము రాయన పాండిత్య మపారము. ఆయన ప్రతిభావిశేషమును గమనించి, ఈదేశమునెగాక పాశ్చాత్యదేశములలోని విశ్వవిద్యాలయములను "డి. ఎస్. సి" "పి. హెచ్. డి" మున్నగు గొప్ప వైఖానికభిరుదులను నిచ్చి గౌరవించిరి. రసాయనవిజ్ఞానము దేశీయవతుల నాతడు మహావిద్వాంసులగు రెయారుచేసెను. "మెర్క్యూరియస్ ప్రెట్రెట్టు" మున్నగు స్వంత్ర పరిశోధనల ద్వారా ప్రపంచమునెట విఖ్యాతి గాంచెను. రసనత్ర జనివస్తువుల గూర్చి ఆయన కనిపెట్టి ప్రచురించిన విషయములు లోకవిజ్ఞానాభివృద్ధికరములగుటయేగాక, వైద్యరసాయనాదులలో విక్రీరి యుపకరించినవి. ఆతడు వ్రాసిన పరిశోధన వ్యాసములు యూరపులోని పాశ్చాత్యభాషల వైఖానికపత్రికలలో ప్రముఖ స్థాన మియ్యబడి, ప్రపంచవైఖానిక శిరోమణుల యాహదములు బడసెను. ౧౯౧౬ తరువాత ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీనుండి విరమించినను, పారిస్, ఫ్రాన్సు ల దార్పిత్యముచే స్థాపితమైన యూనివర్సిటీ కళాశాల

లోని రసాయనాచార్యులను వహించి వైజ్ఞానికపరిశోధనల వింకను వృద్ధి చేసెను. జీవితాంతమువరకు విశ్వవిద్యాలయముతో సంబంధ ముంచుకొని, ఆధనము నందే మరణించుట యాపైక్షిక బ్రహ్మచారి కెంతయు తగియున్నది.

ఆయుర్వేదవిజ్ఞాన గ్రంథముగ లోకవిఖ్యాతి గాంచుచే కాక రాయ ఆశేఖరకు శిష్యులకు తన తరిఫియను నిచ్చి వారిని గొప్ప పరిశోధకులుగ చేసెను. ఆశివనులలో భారతదేశపు ముఖ్యకాశాలలన్నిటిలోను రసాయనాచార్యులను హంట్లములే వహించుచుండిరి. ఇవల చాచాపు భారతావని యందంటెట రసిగలాల్దత్త, వీలరత్నధర మున్నగు రాయగారి శిష్యులు ప్రతిభావంతులై రసాయనాచార్యులనుల పధిపించి, స్వతంత్రపరిశోధనల చేసి, విదేశములయందును విఖ్యాతి బడయుచున్నారు. అందువలనే రాయగారికి (డాక్టర్ ఆఫ్ డాక్టర్లు) ఆచార్యుల కాచార్యు డను మన్నన గల్గినది. వృద్ధుడయ్యి, రసాయనపరిశోధనల నిరంతరకృషి యొనర్చుచు, తన ప్రాముఖ్యతై ప్రాచుర్యాదక, తన శిష్యుల కాపరిశోధనల మూలమున ఖ్యాతి గడింప రాయ మహానీయుడు పొటుపడుచుండెడువాడు.

సంస్కృతముందున్న మన ప్రాచీనరసాయన వాఙ్మయమును పూర్ణముగ శోధించి, ప్రాచీనభారతీయులు తత్వజేదాంత కాస్త్రములయందు ప్రముఖులై యితర దేశములకు మార్గదర్శకులైనను, ప్రకృతికాస్త్రమువహిత మితరులకు వెనుకబడియుండి రను నభిప్రాయపాఠ్రులంటుకు తీవ్రకృషి సలిపెను. పూర్వపు హైందవులు ప్రకృతికాస్త్రములలో - విశేషించి రసాయన విద్యయందు ప్రవీణులై గొప్ప గ్రంథములు రచించిరి. అందు కొన్ని కాలగర్భమున నశించినవి. కొన్ని చేటికిని మిగిలియున్నవి. సంస్కృతభాషలోని రసాధ్యయను, రసరత్న సముచ్చయము మొదలగువాని నభ్యసించి అందరి సాంకేతికభాషముల గ్రహించి, అందరి యయూర్బనిమయములను లోకుల కాయన బెల్లడించెను. పదునైశేండ్ల తీవ్రకృషిలో, నిరంగమం చాయన చేసిన పరిశోధనల ఫలితముగ "హిస్టరీ ఆఫ్ హిందూ

కెమిస్ట్రీ" (హిందూరసాయనచరిత్ర) అను సద్గ్రంథము వాయన రచించి ప్రచురించెను. ఇది రెండు సంపుటముల యవకాల్యవిషయము. రసాయనవిజ్ఞానములో మన పూర్వవిద్వాంసుల భావములను విమర్శించి, వారి సిద్ధాంతములను ప్రణాళికలను వివరించి వానిని వైద్యకాస్త్రమునకు వా రెంత రాసుగ నుపయోగించిరో, ఈ రసకాస్త్రగ్రంథములనే ఆరబులు తమ భాషలోనికి తర్జున చేసి పిమ్మట యవారసియనుల కందిచ్చి పాశ్చాత్యుల నవ్యపరిశోధనల కెల్లా దీక్షములు వాటిలో రాయగా రీయవకాల్యగ్రంథములో సప్రమాణముగ వివరించిరి. యాల్ గ్రంథములనుండి అవసరమగు ఉదాహరణ లిచ్చిరి. ఈవిషయమునగూర్చి ఇదియే ప్రామాణికగ్రంథముగ చేటికిని ప్రపంచముంతటను ఆదరింపబడుచున్నది. మన దేశమున రసాయనరక్షునిర్యాణమువకును రాయగారే మార్గదర్శకులు. రంగులు, సబ్బులు, నిరువులు, బట్టలు, తోలనస్తువులు మున్నగు విత్యానసరములను వివిధవస్తువిర్యాణమునకు రసాయన పరిశోధనయే మూలాధారము. ఈ కాస్త్రమున ప్రవీణులగుటచేకేసే జర్మను లీవస్తువుల నిర్మాణములో ఖ్యాతి గడించిరి. దేశపాిత్రామికాభివృద్ధికి రసాయనకాస్త్ర పరిశోధనలవ్వారా కృషిచేసి, వైజ్ఞానికావిష్కరణల సహాయముతో నవ్యరితకర్మాగారములు ఏర్పించి, అందువయ క్రవస్తువులు రేయరుచేయుట అవసరమని గ్రహించి రాయగారు అంగులై ఒక సంస్థను స్థాపించి, కొందరు శిష్యులతోబాటు తానును అందు కృషిచేసి, ఇక్కడి పరిస్థితుల కనుకూలముగ చాకయగు యంత్రములు నిర్మించి, మన వైవికీవిలేయన కవసరమగు వస్తువులనేకముల సుత్పత్తిచేయ వారంభించెను. ఈ యద్భుతజాతీయపరిశ్రమకు మార్గదర్శకుడగు ప్రభుల్ల చంద్రుడు తాను భనాధ్యుడగుట కెక్కుడనకాక ముండినను, అందు కీయకానక, లభించిన ద్రవ్యము నాసంస్థకే వినియోగించి, దానిని పోషించి దాని నభివృద్ధికి దయ్యటయేకాక, సబ్బులు, పింగాణీ వస్తువులు, తోళ్ల పరిశ్రమలు మున్నగువానికై యెక్కు ప్రత్యేకసంస్థల స్థాపనచేసినయ భారతపాిత్రామికాభివృద్ధికి మార్గదర్శి యాయెను.

డాక్టరు రాయగారి యద్భుతవైజ్ఞానికవైదుష్య

మును గుర్తించి ప్రభుత్వమువారు యూరపులోని రసాయనకళాశాలలలోని పరిశోధనలు గమనించి తెలు పుట కాయనను నియమించిరి. ఆయా ప్రసిద్ధులనుల కేగి, అచ్చటియాంత్రిక, సవ్య ఆవిష్కరణములను, పరిశోధన పద్ధతులను పరిశీలించినచి నిర్దేశించిరి. కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయ కళాశాల రసాయన శాఖలో ఆయన స్థాపించి వృద్ధి చేసిన కొత్త యంత్రపరికరములు, బోధన విమర్శపద్ధతులు, వైజ్ఞానిక సంప్రదాయములు నేటికిని భారతదేశ మంతటికిని ఆదర్శప్రాయముగ నున్నవి. ౧౯౩౬ లో ఆచార్య రాయ భారత విజ్ఞాన మహాసభ కన్యకుల వహించెను. వారి ప్రతిభను గమనించి, సర్కారువారు సి. ఐ. ఇ., సర్ విరుదము లిచ్చి గౌరవించిరి. విరుదుల కాశపడి, ఆవ్యామోహమున పడుతత్వ మాయనకు లేదు.

బోను, రామను మున్నగు మిగిలిన వైజ్ఞానికుల వలెగాక, రాయగారు మొదటినుండియు రాజకీయ దృష్టిగూడ కట్టియుండిరి. రసాయనవిద్యకై బ్రిటను కేగిన బాల్యముండే బ్రిటిషు రాజ్యాంగమును, రాజనీతిని గూర్చి వివరములు గ్రహించి, విద్యార్థిదశలోనే బ్రిటనులో తన స్వతంత్రభావములు చెల్లించుచుండెడి వారు. “౧౯౨౭ వు పూర్వమును, దరిమిలను భారత దేశస్థి” అను మే మన దేశములోని ప్రజాదృఢితి, బ్రిటిషువారి రాజనీతి విమర్శించుచు నొక రచనను ప్రకటించెను. అందరి సత్కవాదమును గని వైఖి మున్నగు స్వాతంత్ర్య ప్రయత్న పార్శింది ప్రభుత్వ వర్ణనందించిరి. సర్కారువా రాగిని ధోరణి కసం తృప్తు లగుట సహజము. బ్రిటిషు వైజ్ఞానికుల ప్రోద్బలము, ఆయనకు గల అద్భుత ప్రతిభలనల తను కళాశాలలయం దాయన కుక్కోగ మిచ్చినను, ఆయన యోగ్యతకు తగు ముఖ్యస్థానములను విద్యాశాఖయం దాయన కీయక క్రింది తరగతిలోనే యుంచిరి. ౧౯౦౬ లో మన దేశములో బాతీయోద్యమము ప్రారంభమైనప్పుడు, రాయగారు, తాను ప్రభుత్వ ద్యోగముందున్నను, కలకత్తాలో సేవనల్ కాన్సిల్ ఆఫ్ ఎడ్యుకేషన్ (బాతీయవిద్యా పరిషత్తు) స్థాపింపజేసి, అందు ముఖ్యసభ్యుడై యెంతయో

సహాయ మొనర్చెను. ఆసంస్థలో తాను స్వయముగ రసాయనబోధ చేసెను.

ఆర్థిక సమస్యలయందును మొదటినుండియు ఆయన బాతీయవాదియే. స్వదేశీయుద్యమవ్యాప్తికి విముఖ్యముగా విద్యార్థులలో దేశీయవస్తువుల వాడుక కను ఆయన చేసిన తీవ్రకృషి నిరుపమానము. దేశమందు లేని కొత్త పరిశ్రమలు నిర్మించవలెనని, పాఠపరిశ్రమలు పునరుద్ధరించి వృద్ధిచేయవలెనని ఆయన ప్రబోధించి, క్రియారూపముగ తానే చాలా కొత్త పరిశ్రమలు స్థాపించెను.

౧౯౧౯ లో గాంధీమహాత్ముని నాయకత్వము లో మన బాతీయజీవనములో కొత్త దృక్పథ మేర్పడినది. ఆ ప్రభావము ప్రభుత్వచంద్రునికిని సోకి నది. అంతవరకును తక్కినవారికలెనే రాయగారును యాంత్రికవాది; అనగా యాంత్రికాధిపత్యతోనే మన పరిశ్రమలు పెంపొందవలె నని ఆశయము. అధునిక వైజ్ఞానికునకు యాంత్రికవిధానమునే ప్రోత్సహించుట సహజమే. షార్వరీపద్ధతివల్ల కొన్ని పేరుమందికి జీవ నాధార మేర్పడినను, తిండిలేక యల్లాడు కోట్లకొలది బీదభారతీయుల సమస్యపరిష్కారమునకు మరొక సాధనము కావలె ననియు, అందుకు గాంధీగారు ప్రచారముచేయు ఖడ్గమున్నగు కుటీరపరిశ్రమల పోషణయే సాధనమనియు రాయగారికి నచ్చెను. ఈధోరణి పాశ్చాత్యగ్రాన్థానసంప్రదాయమునకు కృతి రిక్తమని కొంద రాక్షేపించిరి. అప్పుట్లో టానూరు మున్నగు విఖ్యాతవిద్వాంసులును భేదించిరి. ఆయనను లక్ష్యమైగ రాయగారు వెంటనే ఖాదీప్రచార మారంభించి, తమ సహాచోత్సాహముతో బెంగాలులోను, భారతదేశమంతటను ఆయుద్యమమునకు ప్రాబల్యము గల్గించిరి. స్వయముగ ఖాదీ ధరించుటయేగాక, నూలు తాను వదుకుచు, ఇతరులచే వడికించి నేయించుచు సుప్రసిద్ధును ఖాదీప్రతిష్ఠాపనమును స్థాపింపజేసిరి.

౧౯౨౩ సంవత్సరములో కాకినాడలో కాంగ్రెసు మహాసభ జరిగినప్పుడు, ఆయన విచ్చేసి అఖిల భారతఖడ్గప్రదర్శనమునకు ప్రారంభోత్సవము చేయుచు నిచ్చిన యుపన్యాసము విన్నవా రెవ్వరును

దానిని మరువలేదు. మన జాతీయపరిశ్రమలను, ముఖ్యముగా వాఙ్మూలములను భాదీయవృత్తిని నశింపజేయుటకు కంపెనీ ప్రభుత్వ మవలంబించిన అన్యాయచర్యను తీవ్రముగ ఖండించి, వాగ్యాదములతో కాలము గడుపక భారతీయులు కార్యపరులై గృహపరిశ్రమలను వృద్ధిచేయుట యత్యవసరమని ఆయన ప్రబోధించెను.

రాయగారు గొప్ప త్యాగి, మహాదాత. ఆధ్యాపకత్వమువల్లను, సర్కారు పెన్షనువల్లను, పరిశోధకారిగను, ఆయా పరిశ్రమల దైర్ఘ్యమున ఆయనకు ప్రతి నెలకు కొన్ని వేల రూపాయల రాబడియుండెను. కాని ఆయన దానిని స్వాధ్యయన కుపయోగించుకొనలేదు. అందు ముఖ్యభాగమును విద్యార్థుల కిచ్చివేసి, నిరాధారు లనేకులకు సాయపడుచు, అనేక ధర్మకార్యములకు ద్రవ్యసహాయము చేయుచు, దీనజనరక్షణకే తన ధనమంతయు వినియోగించుచుండెను. వీడితేలు రక్షణ యన్న ఆయనకు మిక్కిలి ప్రీతి. ౧౯౨౨లో వరదలవల్ల బెంగాలులో గొప్ప ఖామము కల్గెను. అప్పు డాయన ఖామనివారణనిధి సేర్పరచి, ద్రవ్యము ప్రోగుచేసి తోడ్పడుటేగాక, తాను వసించు కాలేజీ అంగణములో పెద్ద ఖద్దరుడిపో పెట్టి, నిరాధారులకు రాటము లిప్పించి, నూలు వడికించి, నేయించి, వస్త్రహినులై అల్లాడు బీదలకు బట్టలు సరఫరాచేసి, ఖామనివారణోద్యమమును క్రొత్త పద్ధతులపై తన కిన్యుల ద్వారా తానే వడిపించెను.

మద్యనిషేధము, సాంఘికైక్యము, జాతీయ విద్యావృద్ధి, స్త్రీల యభ్యున్నతి - ఇట్టి నిర్మాణకార్యాంగములకును సామర్థ్యాది జాతుచుండెను. సారిజనుల అస్పృశ్యతానివారణకృషి చాల ముఖ్యమైన దని గాంధీగారి వలెనే ఆయనయు విశ్వసించి, ఆ విషయమై తీవ్ర ప్రబోధము చేయుచుండెను.

తన జీవితచరిత్రను తేండు సంపుటములలో ఆంగ్లమున వ్రాసి ప్రచురించెను. అందు విజ్ఞానావిష్కరములతోబాటు, జాత్యుద్ధరణకును ప్రాముఖ్యమిచ్చెను. ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యమున్న అభిమానము మొందు. బెంగాలీలు తమ యార్థికోన్నతికై విశేషకృషి చేయవలెననియు, గుజరాతు మిల్లు బట్టలు

సంయుక్తరాష్ట్ర ప్రాంతపు పంచదార మున్నగు వానిపై ఆధారపడరాదనియు ఆయన హెచ్చరించెడివాడు. ఇందు సంకుచిత ప్రాంతీయ దృక్పథము నూచితము. ఇతర ప్రాంతములపై ఆధారపడి తమ ప్రాంతముల నభివృద్ధిపరచుట కవకాశమున్న పరిశ్రమలను సాగింపక వ్యర్థపుచ్చుటవలన, దేశమున కార్థికబాధ హెచ్చునను నూచన, అన్ని ప్రాంతములతోబాటు, ఆంధ్రులను ముఖ్యముగ గమనింపవలసియున్నది.

రాయగారికి స్వభావాభిమానము మొందు; తన మాతృభాషయగు బెంగాలీలో వైజ్ఞానికగ్రంథము లనేకములు రచించెను. చక్కని ముద్రకైలిని, పారిభాషికపదములతో లేటతెల్లముగ వ్రాయుచుండెను. వైజ్ఞానికావిష్కరములను సామాన్యులకుగూడ మతోధకమగునట్లు స్వభాషలో ఆయన వ్రాసిన వ్యాసములు చాల జ్ఞానప్రదములు. ధార్మిక, సాంఘికవిషయములలో రాయగారు దూరులు. కేశవచంద్రసేనుని ప్రబోధమున యువకదళయందే ఆయన బ్రహ్మసమాజకుడయ్యెను. అప్పటినుండియు వర్ణవిభేదములకు, కులతత్వములకు వ్యతిరేకుడై, పరిశుద్ధ ఆస్తికధర్మపరుడై యుండెను.

రాయగారి భక్తి, నిగ్రహము లద్భుతములు. యావనమందు వా రొక యువతిని పౌడయపూర్వకముగ ప్రేమించిరి. కాని ఆచారిక మర్యాద కియమడి వివాహమొనర్పబడెను. అంతటితో తన ప్రణయము నడచుకొని జీవితాంతమువరకు బ్రహ్మచారిగనే యుండి, విజ్ఞానరమణి నే వరించి, రాత్రిం బడవ్వు పరిశోధనయందే నిమగ్ను డాయెను. యావనదేశలో అందుచే అతర్లసంబంధమును వ్యాధి అంకురించి బాధించెను. వ్యాధిగ్రస్తుడయ్యి, నిరంతరకృషిపరుడయ్యి, ఆహారవిహారములో నిగ్రహముచే దీర్ఘాయువు నొందగల్గెను. విద్యావృద్ధి ఆయనకు సంతతి; విజ్ఞానమే ప్రేయసి; దేశమే రత్న. తన సర్వస్వము వారికై ధారపోసి ధన్యజీవియై, తీనస్మృతుడై, తన పూర్వశిష్యుగణము నలువంకల ఉపచర్య లొనర్చుచుండ, తన కత్యంతప్రీతికరమగు కళాకాలలోనే విహికజీవితము చాలించెను. భారతమాత సుగుణభువనలో నొకని గోల్పోయినది. ఆమహనీయుని ప్రబోధముల నాచరించుటయే ఆయన లోటు అగుపడకుండ తేయు సాధనము.

విమర్శనము

Chandragupta Maurya and his times.

ఎందరో రాజులు, మరెందరో సామ్రాజ్యములు భారతదేశాన్ని ఏలినారు. పురాణకాలము నుండి సమకాలీన భారతదేశచరిత్ర గాఢముగా భారతసామ్రాజ్యముల ప్రతిభావిశేషముల నగ్గడించినవి. చారిత్రికంగా సరియైన కాలనిర్ణయం కాకపోయినా మహాపద్మకు, నందుకు, చింతిపాడుకు అదిగా గల చక్రవర్తుల నెందరినో భారతదేశం చూచింది. సమగ్రమైన, సరియైన భారతదేశచరిత్ర ఇంకనూ వ్రాయబడవలసి యున్నప్పటికినీ ఈ మహాత్మాచరిత్రను కుప్పకరించు ఉద్దేశ్యములు ఇటీవల కొంచెం అధికసంఖ్యాకంగానే వెలువడుచున్నవి. అట్టి ఉద్దేశ్యంతోనే చేరిందే రాధాకుమార్ ముఖర్జీగారి 'చంద్రగుప్తమౌర్యుడు, ఆతని కాలము' అన్న ఈ ఆంగ్లగ్రంథం. గొరం-రంగ సంవత్సరాల్లో మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయంవారి యాజమాన్యమున డాక్టర్ ముఖర్జీగారి రచనైన సో విలియం మేయర్ స్మారకోపన్యాసముల సంపుటి ఇది. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారి దీని ప్రకటనకర్తలు, ఇది ౧౧ రూపాయలు.

రాధాకుమార్ ముఖర్జీగారు ప్రఖ్యాతచారిత్రిక ప్రవీణుడు. అన్నీ విశ్వవిద్యాలయమునందరి చారిత్రికాభివృద్ధి ప్రధాని. వారి చారిత్రిక పాండిత్యం, పరిశోధనా ప్రావీణ్యం ఈగ్రంథంలో ప్రతిఫలించినా ప్రత్యేకంగా గోచరించుతూ వుంటుంది.

చరిత్రకారు లందరికీ ఒక 'జబ్బు' సర్వసాధారణంగా ఉంటుంది. ఏదోనోక ప్రత్యేక దృక్పథంతో వ్రాస్తారు. నిష్పక్షికంగా సంఘ

టవలను గూర్చి రాయబడేయడం చాలా అరుదు. అంచేత సరియైన, న్యాయమైన చరిత్రగ్రంథాలు బహు అరుదు. అయితే ముఖర్జీగారు సాధ్యమైనంతవరకూ తన పరిశోధనాఫలముల వాధారముగ తీసుకొని, చంద్రగుప్తుని చరిత్రను ప్రపంచముగా వ్రాసినారని చెప్పవచ్చును. విషయములను విచక్షణతో పరిశీలించి, చక్కని పద్ధతిమీద కూర్చినారు.

చంద్రగుప్తుని పుట్టుక మొదలు ప్రతినివయమును

రాజా స్నో

మొటిమలను పోనిచ్చి అందమునిచ్చును
వెల రు. 1-0-0

కూలంకమముగ చరించి, నిర్ణయములు చేసినారు. చంద్రసప్తమ శ్లోకమునకు చెందినవాడు కాదనియు, దాసీపుత్రుడనియు కట్టుకథలు గలవు. చరిత్ర గ్రంథములందునూ ఈ కథలకు హెచ్చు ప్రాధాన్య వివరబడినట్లు విన్ సెంట్ స్మిత్ వ్రాసిన భారతదేశ చరిత్ర మొదలు మామూలు పాఠశాలలపై వ్రాయబడిన చిన్న చిన్న చరిత్రపుస్తకములవరకూ తెల్పుచున్నది. చంద్రసప్తమార్థము శ్లోకముచేసిన, అందుకు భిన్నముగ తలంచుటకు సరియైన ప్రమాణములు, దాఖలాలు లేవనీ ముఖ్యీగారు ఋజువుచేసినారు.

ప్రతిబిక్కు విషయమునందు ఇంతటి శ్రద్ధను చూపి సప్రమాణముగ తేలియజేసినారు. చంద్రసప్తమి తైత్తిర్యాశ్రయ కాలనిర్ణయములు, ఫలితములు సుబోధకముగ నున్నవి.

భారతదేశమును తరతరాలుగా పాలించిన శ్లోకమునకు లున్నది. కాని భారతదేశచరిత్రయందు చంద్రసప్తమార్థము కాలమున కొక ప్రత్యేకత ఉన్నది. నేటికిని భారతదేశ ఆర్థిక, రాజ్యాంగవిధానమునకు మూలమైనట్టి కాటియ్యని అర్థకాస్త్రము అప్పటిదేకదా!

ముఖ్యీగారు ప్రత్యేకముగా కాటియ్యని అర్థకాస్త్రమునకు సంబంధించిన భాగములను బహుచక్కగా రాయచేసినారు. సామాన్యులకు వైతము సులభముగ బోధపడునట్లు ఈ అర్థకాస్త్రమును వ్యాఖ్యానించుచూ వివరించినారు. గ్రంథమునందలి రెండు భాగము లీ అర్థకాస్త్రమునకు సంబంధించియున్నవి. చంద్రసప్తమి పరిపాలనాపద్ధతియంతయు దీనిమైననీ గదా ఆధారపడియున్నది.

ఇక చంద్రసప్తమి కాలమునాటి సాంఘికచార

ములు, వర్ణవ్యవస్థలు, ఆర్థికపరిస్థితులు వీటినిగురించి, విదేశాలతో ఆనాడుగల సంపర్కం, పారిశ్రామికకృషి మున్నగు విషయములను సాకల్యముగా వివరించిరి.

భారతదేశచరిత్రవిషయంలో కృషిచేయు ప్రతి వాయూ తరచి, చదువదగ్గ గ్రంథం. రాజ్యాంగముల నూత్రాలను తెలుసుకోవాలికికూడా ఈ గ్రంథం ఉపకరిస్తుం దనడానికి సందేహంలేదు.

నా. రా

అష్టావక్ర చరిత్రము

గ్రంథకర్త: బులుసు వెంకటేశ్వర్లుగారు, బి.ఏ. క్రాసుపైజా ౧౭ + ౭౨ పుటలు. విలాసము : గ్రంథకర్త, శ్రీ నూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటు కార్యాలయము, నూర్యరాయపేట, కాకినాడ. వెల పిగరూపాయి.

ఇది మహాభారతమునందలి ఆముకాసనికపర్వము నందలి ఇతివృత్తము నాధారముగ గైకొని మూడాశ్వాసములలో (సుమారు) మూడువందల పద్యములలో నూర్చబడిన అష్టావక్రమహర్షి చరిత్రము. మహాపాతమగు ధారాప్రవాహముతో గ్రంథ మామూలగ్రముగ నడచినది. శ్రీ ప్రభాకరకాష్ఠిగారు మున్నగు మనీషుల ప్రశంసల నందిన గ్రంథమును ముఖ్య పుట్టు ప్రశంసించే బూతుల చర్చితచర్చణము. తద్ధ్యాత్మిక - ఇతివృత్తమును పరిగ్రహించుట ప్రశంసనీయును. రేడితర పురాణములలోగూడ ప్రతీమగు వీరన్నరార్షి జీవితచరిత్రాంశములను, బోధనములనుగూడ నిందుగూర్చిన ముగింతగ కోర్కెగల్గెడి దీగ్రంథమునకు.

కళాకాలంలోని విద్యార్థుల కీగ్రంథము పఠనీయును; నుండదగినది.

‘అనందపురి’